

VÁTI VÁROSÉPÍTÉSI KFT.

NYERGESÚJFALU VÁROS ÖRÖKSÉGVÉDELMI HATÁSTANULMÁNYA

2019.

AUGUSZTUS HÓ

TARTALOMJEGYZÉK

TARTALOMJEGYZÉK	2
A TANULMÁNY KÉSZÍTÉSÉBEN KÖZREMŰKÖDÖTT	3
BEVEZETŐ	4
1. ÖRÖKSÉGVÉDELMI VIZSGÁLAT	5
1.A. A település történeti leírása	6
1.A.a. Településszerkezet alakulása	15
1.A.b. Tájszerkezet alakulása	19
1.A.c. Történeti településmag	22
1.B. A települési régészeti örökség felmérése	23
1.C. A védett műemléki értékek települési értéktára	52
1.C.a. A világörökségi, és a világörökségi várományos helyszínek és területek	52
1.C.b. Az országos építészeti örökség elemei	53
1.C.c. A védetté nyilvánított régészeti lelőhelyek és a nyilvántartott régészeti lelőhelyek	54
1.D. A helyi építészeti örökség települési értékleltára	59
1.D.a. Településszerkezet	59
1.D.b. Telekstruktúra és utcavonal-vezetés	59
1.D.c. Utcakép, utcakép részlet	60
1.D.d. Egyéb településkarakter elemek	61
1.D.e. Építményrészlet vagy az alkalmazott anyaghasználat, tömegformálás, homlokzati kialakítás	61
1.D.f. Táj- és kertépítészeti alkotás, egyedi tájérték, növényzete	62
1.D.g. Szobor, képzőművészeti alkotás, utcabútor	66
2. A RENDEZÉS SORÁN TERVEZETT VÁLTOZÁSOK HATÁSELEMZÉSE	68
2.A. A települési értékleltárban szereplő elemek vonatkozásában releváns rövid és középtávon tervezett változások ismertetése	69
2.A.a. Településhálózati és tájhasználati változás	72
2.A.b. Településszerkezeti, területhasználati és beépítettségi változás	72
2.A.c. Infrastrukturális változás	74
2.A.d. Műemléki értékek felmérése esetén, a középtávon tervezett, a települési értékleltárban szerepeltetett létesítmények megjelenését érintő beavatkozások	74
2.B. A változások hatásai	75
2.B.a. Hatások a régészeti örökségre	75
2.B.b. Hatások a települési értékleltárban szereplő műemléki értékekre	76
3. ÉRTÉKVÉDELMI TERV	78
3.A. Az értékleltárban szerepeltetett értékek megőrzését biztosító szempontok és követelmények	79
3.B. Önkormányzati feladatok	87

A TANULMÁNY KÉSZÍTÉSÉBEN KÖZREMŰKÖDÖTT

Témafelelős:

PAKSI SZILVIA okl. építészmérnök

Műemléki terület:

PAKSI SZILVIA vezető településtervező

TT/1 01-2592

Régészeti terület:

KUSTÁR ROZÁLIA régész

90XZ52

Térinformatika:

MÁCSAI-CSER JÚLIA okl. tájépítészmérnök

MÁRKUS ADRIENN okl. tájépítészmérnök

BEVEZETŐ

A kulturális örökség védelméről szóló 2001. évi LXIV. törvény 85/A. § (1) és (2) bekezdése értelmében:

„(1) Örökségvédelmi hatástanulmányt kell készíteni a település településfejlesztési koncepciójának kidolgozása során. Ha a településfejlesztési koncepció készítésekor nem készült, vagy a rendezés alá vont területre nincs örökségvédelmi hatástanulmány, vagy van, de az tíz évnél régebbi, akkor azt a rendezés alá vont területre el kell készíteni. Nem kell örökségvédelmi hatástanulmányt készíteni, ha az Étv. 8. § (2) bekezdése szerinti véleményezési eljárásban az illetékes államigazgatási szerv véleménye szerint a rendezés alá vont terület örökségvédelmi szempontból nem érintett.

(2) Az örökségvédelmi hatástanulmányban megfogalmazott értékvédelmi terv szerint kell meghatározni az örökségvédelemmel érintett területekre vonatkozó településfejlesztési és településrendezési eszközöket.”

Jelen Településfejlesztési Koncepció feladata tehát – a kulturális örökség védelmével kapcsolatos szabályokról szóló 68/2018. (IV. 9.) Korm. rendelet alapján – Nyergesújfalu város teljes közigazgatási területére kidolgozott örökségvédelmi hatástanulmány elkészítése.

Az örökségvédelmi hatástanulmány elkészítésének célja, hogy felderítse, felmérje a településfejlesztéssel, településrendezéssel kapcsolatos örökségvédelmi hatásokat, és javaslatot tegyen az örökségvédelmi értékek megóvására.

1. ÖRÖKSÉGVÉDELMI VIZSGÁLAT

1.A. A TELEPÜLÉS TÖRTÉNETI LEÍRÁSA

FELHASZNÁLT IRODALOM

Nyergesújfalu város örökségvédelmi vizsgálatának elkészítéséhez az alábbi forrásmunkákat, forrásmunkákat feldolgozó tanulmányokat, valamint helytörténeti kiadványokat használtuk fel*:

- ◆ Borovszky Samu: Magyarország vármegyéi és városai. Esztergom vármegye (Magyarország vármegyéi és városai, 1908)
- ◆ Fekete Lajos: Az esztergomi szandzsák 1570. évi adóösszeírása (1943)
- ◆ Horváth István—H. Kelemen Márta—Torma István: Komárom megye régészeti topográfiája Esztergom és Nyergesújfalu járás (Magyarország régészeti topográfiája. 5. kötet) Budapest, 1979
- ◆ Pastinszky Miklós – Tapolcainé Sáray Szabó Éva: Pesty Frigyes 1864. évi helynévgyűjtése. Komárom megye. Tatabánya, (József Attila megyei Könyvtár), 1977.
- ◆ Vályi András (1799): Magyar országnak leírása, A Királyi Universitásnak betűivel, Buda
- ◆ Fényes Elek (1851): Magyarország geográfiai szótára, Nyomtatott Kozma Vazulnál, Pesten
- ◆ Padányi Lajos (2013): Adalékok Nyergesújfalu helytörténetéhez
- ◆ Dövényi Zoltán (2010): Magyarország kistájainak kataszter. MTA Földrajztudományi Kutatóintézet, Budapest.
- ◆ Vágner Zsolt: Örökségvédelmi hatástanulmány Nyergesújfalu város területére - 2009
- ◆ Katonai felmérések térképei, <http://mapire.eu/hu/>
- ◆ A Komárom-Esztergom megyei értéktár, <http://kemertektar.hu/>
- ◆ Tájérték Kataszter (TÉKA), <http://tajertektar.hu/hu/>
- ◆ Magyarország történeti statisztikai helységnévtára – 6. Komárom-Esztergom megye (1995)

* A régészeti munkarészek további irodalomjegyzékét lábjegyzet formájában jelenítjük meg.

A KULTURÁLIS ÖRÖKSÉG RÉGÉSZETI VONATKOZÁSAIT ÉRINTŐ SPECIÁLIS TÖRVÉNYEK ÉS RENDELETEK

1996. évi LIII. törvény a természet védelméről – amely a földvárak és halmok (temetkezési helyek) védelméről rendelkezik (23. §),

1997. évi LXXVIII. törvény az épített környezet alakításáról és védelméről,

1997. évi CXL. törvény a muzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári ellátásról és a közművelődésről,

2001. évi LXIV. törvény a Kulturális örökség védelméről (Kötv.),

2016. évi CL. törvény az Általános közigazgatási rendtartásról (Ákr.) – az örökségvédelmi hatóság hatósági eljárásait ez alapján végzi,

2012. évi II. törvény a szabálysértésekről, a szabálysértési eljárásról és a szabálysértési nyilvántartó rendszerről – különösen az alábbi szabálysértésnek minősülő cselekmények: lopás, jogtalan elsajátítás, orgazdaság, szándékos rongálás ötvenezer forintot meg nem haladó értékre – 177. § (3) bekezdése szerinti minősített esetei,

2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről – különösen az alábbi bűncselekmények: műemlék vagy védett kulturális javak megrongálása – 357. §, lopás – 370. § (3) bekezdés bb) pontja, rongálás –

371. § (3) bekezdés ba) pontja és (4) bekezdés b) pontja, jogtalan elsajátítás – 378. § (2) bekezdése, orgazdaság – 379. § (3) bekezdés b) pontja szerinti minősített esetei,

149/2000. (VIII. 31.) Korm. rendelet a Magyar Köztársaság Kormánya és az Európa Tanács tagállamai között 1992. január 16-án kelt, Vallettában aláírt, a régészeti örökség védelméről szóló Európai Egyezmény kihirdetéséről,

47/2001. (III. 27.) Korm. rendelet a muzeális intézményekben folytatható kutatásról,

191/2001. (X. 18.) Korm. rendelet az örökségvédelmi bírságról,

314/2012. (XI. 8.) Korm. rendelet a településfejlesztési koncepcióról, az integrált településfejlesztési stratégiáról és a településrendezési eszközökről, valamint egyes településrendezési sajátos jogintézményekről,

13/2015. (III. 11.) MvM rendelet a régészeti lelőhely és a műemléki érték nyilvántartásának és védetté nyilvánításának, valamint a régészeti lelőhely és a lelet megtalálója anyagi elismerésének részletes szabályairól,

68/2018. (IV. 9.) Korm. rendelet a kulturális örökség védelmével kapcsolatos szabályokról.

FOGALMI MEGHATÁROZÁSOK

A régészeti elemek vizsgálatát a Kötv. és a Korm. rendelet megfelelő jogszabályi rendelkezései szerint meghatározott – és így a hatástanulmányban alkalmazott – alábbi fogalmi meghatározások alapján végeztük el.

Kulturális örökség elemei (Kötv. 7. § 11.): a régészeti örökség, a hadtörténeti örökség régészeti módszerekkel kutatható elemei, a műemléki értékek, a nemzeti emlékhely, a kiemelt nemzeti emlékhely és annak 61/l. § (3a) bekezdése szerinti településképvédelmi környezete, valamint a kulturális javak. régészeti örökség, a hadtörténeti örökség régészeti módszerekkel kutatható elemei, a műemléki értékek, valamint a kulturális javak.

Régészeti emlék (Kötv. 7. § 28.) a régészeti örökség ingatlaneleme.

Régészeti korú tárgy (Kötv. 7. § 32.): bizonyítottan gyűjteményben fennmaradt, a kulturális javak körébe tartozó, 1711 előtt keletkezett tárgy.

Régészeti lelet (Kötv. 7. § 33.): a régészeti örökség érzékelt, felfedezett, feltárt – jellegénél fogva – ingó eleme, függetlenül attól, hogy eredeti helyéről, összefüggéseiből, állapotából elmozdult, elmozdították-e vagy sem. Nem minősülnek régészeti leletnek a régészeti korú tárgyak.

Régészeti örökség (Kötv. 7. § 37.): az emberi létnek a föld felszínén, a föld vagy a vizek felszíne alatt és a természetes vagy mesterséges üregekben 1711 előtt keletkezett érzékelhető nyoma, amely segít megismerni az egyetemes kultúrát, az emberiség történetét, kapcsolatát környezetével, valamint hozzájárul az ország területén élt népek és a nemzet történelmének rekonstruálásához, igazolja, bemutatja, alátámasztja népünk eredetét és fejlődését, továbbá amellyel kapcsolatos információszerezés fő forrásai a feltárás és egyéb kutatási módszerek.

Fenntartható használat (Kötv. 7. § 4.): a védett kulturális örökség olyan módon történő használata - ideértve a kármegelőző és kárcsökkentő tevékenységeket is -, amely nem haladja meg a szakmailag indokolt mértéket és nem vezet az örökség elemeinek állapotromlásához, így biztosítva fennmaradásukat a jelen és jövő nemzedékek számára.

Régészeti lelőhely (Kötv. 7. § 35.): földrajzilag körül határolható terület, amelyen a régészeti örökség elemei történeti összefüggéseikben találhatóak.

Nyilvántartott régészeti lelőhely (Kötv. 7. § 23.): a közhiteles nyilvántartásba vett, e törvény alapján általános védelem alatt álló régészeti lelőhely.

Védetté nyilvánított régészeti lelőhely (Kötv. 7. § 45.): miniszteri döntéssel, határozattal vagy e törvény alapján miniszteri rendelettel védetté nyilvánított kiemelkedő történeti és kulturális jelentőségű, nyilvántartott régészeti lelőhely.

Tájképi jelentőségű régészeti lelőhely (Korm. rendelet 2. § 11.): olyan régészeti lelőhely, amely megjelenésével környezetének meghatározó tájképi eleme (így különösen erőd, erődítés, vár, templom maradványai, földvár, halomsír, kunhalom, domborzatból kiemelkedő, többszörösen rétegzett tell-település).

Régészeti védőövezet (Kötv. 7. § 38.): a védetté nyilvánított régészeti lelőhely környezete, amely biztosítja annak fenntarthatóságát, megközelíthetőségét, tájképi védelmét.

Régészeti érdekű terület (Kötv. 7. § 29.): valamennyi terület, természetes vagy mesterséges üreg és a vízmedrek azon része, amelyen, illetve amelyben régészeti lelőhely előkerülése várható vagy feltételezhető.

Régészeti feltárás (Kötv. 7. § 30.): a földmunkával járó beavatkozás, fejlesztés, beruházás esetén feltárássra jogosult által végzett lelőhely-felderítés és megelőző jellegű örökségvédelmi tevékenység, melynek szaktevékenységi része a feltárásszervezés, a feltárásszervezés, a feltárásszervezés, a régészeti feladatellátás, a leletek elsődleges feldolgozása, valamint a geodéziai és térinformatikai feladatok ellátása. Járulékos része a régészeti bontómunka.

Megelőző feltárás (Kötv. 7. § 13.): írásbeli szerződés alapján, tudományos módszerrel végzett régészeti feladatellátás (régészeti megfigyelés, próbafeltárás, teljes felületű feltárás), amely a földmunkával járó beavatkozások, fejlesztések, beruházások által érintett, nyilvántartott régészeti lelőhelyek feltárásszervezésére irányul.

Nagyberuházás (Kötv. 7. § 20.): az alábbi, földmunkával járó beavatkozás, fejlesztés, beruházás:

- a) a bruttó 500 millió forintos értékhatárt meghaladó teljes bekerülési költségű beruházás,
- b) (hatályon kívül helyezte: 2016. évi XCII. törvény 37. § a)
- c) a Nemzeti Infrastruktúra Fejlesztő Zrt. által kezelt beruházás,
- d) a védmű-, töltés- és a 2500 hektár alapterületet meghaladó árapasztó vagy árapasztó tározó-építés, vagy e) azon közérdekű célú beruházás, amelynek megvalósítása érdekében a kisajátításról szóló törvény szerint kisajátítást végeztek.

Előzetes régészeti dokumentáció (Kötv. 7. § 3.): valamely terület régészeti érintettségének tisztázására, a régészeti örökség elemeire vonatkozó ismeretek (különösen a lelőhely jellegének, korának, kiterjedésének és intenzitásának) megszerzésére és pontosítására szolgáló, valamint az ebből következően elvégzendő régészeti feladatellátás formájának, idő- és költségvonzatainak meghatározásához hozzájáruló, az ismert adatok és források feldolgozásával, a lelőhely állapotában maradó változással nem járó műszeres lelőhely-, illetve leletfelderítés, terepbejárás és próbafeltárás alkalmazásával készült dokumentum.

Mentő feltárás (Kötv. 7. § 14.): régészeti emlék vagy lelet régészeti feltáráson kívüli, váratlan előkerülése során alkalmazandó, a közvetlenül érintett elemek szakszerű megmentésére irányuló azonnali beavatkozás.

Régészeti megfigyelés (Kötv. 7. § 36.): a beruházás földmunkájának régész által a helyszínen történő folyamatos figyelemmel kísérése, szükség esetén a régészeti bontómunka elvégzése és dokumentálása.

Bontómunka (Kötv. 7. § 27.): a régészeti örökség elemeinek feltárás keretében történő kibontására és eredeti összefüggéseinek értelmezésére irányuló régészeti tevékenység (felületre bontás, rétegbontás, régészeti emlék bontása, nyesés, metszetek készítése), amely földmunkával járó beavatkozás, fejlesztés, beruházás esetén régészeti feladatellátásnak minősül.

Teljes felületű feltárás (Kötv. 7. § 40.): nyilvántartott régészeti lelőhelyen a régészeti örökség elemeinek a földmunkával érintett terület teljes egészén történő feltárása.

Terepbejárás (Kötv. 7. § 41.): minden olyan felszínen végzett kutatás, adatgyűjtés és kiértékelő dokumentálás, amely a régészeti örökség nem ismert elemeinek felfedezésére vagy a régészeti lelőhely állapotának ellenőrzésére, illetve azonosítására irányul, függetlenül attól, hogy együtt jár-e a leletek összegyűjtésével vagy sem.

Tervásatás (Kötv. 7. § 42.): tudományos célból végzett, tudományos szempontok alapján előre tervezett régészeti feltárás.

Történeti városmag (Kötv. 7. § 44.): a mai városok területén található, az eredeti, történelmi városszerkezetet tükröző, a régészeti örökség elemeit nagy mélységben és több rétegben megőrző, a település több évezredes múltját és folyamatosságát mutató jól lehatárolható, nagyobb összefüggő terület.

Gyűjtemény (Kötv. 7. § 6.): a gyűjtői tevékenység eredményeként létrejött, ritkaságából vagy jellegéből adódóan különös jelentőséggel bíró javak összessége, amelynek egységességében megnyilvánuló kulturális értéke meghaladja egyes darabjainak együttes értékét.

NYERGESÚJFALU NEVÉNEK VÁLTOZÁSA ÉS EREDETE

A település első írásos említése Kézai Simon mester krónikájában történt, 1280. tájáról származik, ekkor a települést Nyergedszeg néven említik. Ebben a korban gyakori volt, hogy a településeket konkrétan nem határozzák meg földrajzilag, csak szomszédos települések viszonyításában szerepelnek, (határjárások, birtokpercek). Kézai szerint Nyergedszeg közelében Simon, arragóniai nemes származású lovag, „ki 1234-ik évben győri főispán volt, Imre magyar királytól itt szállást nyervén, mivel nemzetsége Spanyolhonban több várat bírt, a többek közt Bajoth néven is, e helyet annak emlékére nevezte el”. A település nevének eredete a hegynyereg értelmű főnév –d képzős származékának és a szeg, házcsoport, falurész főnévnek az összetétele (Nyergedszeg). Más forrás szerint Nyergedszeg név Árpád-kori szolgálónépre, nyergesekre, azaz nyeregkészítőkre utal (*Wikipédia*). Bél Mátyás különleges eredetmondát közöl a település nevééről: „Nyergesújfalu ugyanazon uradalom faluja a Dunának egyazon partján az előbbtől egy mérföldnyivel lejjebb délkeletre. Nevét annak a fehér lónak a nyergétől kapta, mellyel - miként a régi monda elmeséli -, a magyarok Szvatopluktól megváltották ezt a vidéket. A helybéliek meséi szerint ezt a nyeret aztán Szvatopluk itt a folyóba hajította. Bármilyen legyen is az igazság, a hely kellemes, és szemet gyönyörködtető.” A tatárjárás következtében elpusztult települések egy része sose éled újjá, más részük új területre költözött, így nem meglepő, hogy az 1280-as évektől már a bizonyosan a mai belterületen létrejött

falu Újfalu néven szerepel a forrásokban. A szóösszetétel (Nyerges + újfalu), Nyerges új falu néven először 1769-ben kiadott Müller Ignác-féle térképen jelenik meg.

NYERGESÚJFALU NÉVALAKJAINAK VÁLTOZÁSA

- ◆ 1200 Nergedsceg
- ◆ 1280 Wyfolu (uo.)
- ◆ 1283 Wyfalu (uo.)
- ◆ 1285 Nova Villa (uo.)
- ◆ 14. század Nieuwenhoue (A brugesi itinerarium. (Itinéraire brugeois)
- ◆ 1570 Ujfalva 10 ház (FL)
- ◆ 1664 Ujfaluja falu (BJ)
- ◆ 18. század Neudorf
- ◆ 1773 Nyerges Újfalu (LL)
- ◆ 1785 Ujfalva k. (N)
- ◆ 1828 Ujfalva (Nyerges) (LN)
- ◆ 1836 Ujfalva (Nyerges) k (FE)
- ◆ 1864 Nyerges Ujfalva, németül sattel Neudorf (Pesty F. Helynévtára)
- ◆ 1873 Ujfalva (Nyrges-) (H)
- ◆ 1888 Nyerges-Ujfalva (H)
- ◆ 1907- Nyergesújfalva (TK)

Forrás: Magyarország történeti statisztikai helynévtára

A település észak-déli irányban hosszan elnyúló határa is jelzi, hogy a mai településhatár több középkori, pusztásodott település határának összeolvadásából keletkezett, melyek közül Újfalu és Marót élte meg a török kort. Az Árpád-korban a mai település közigazgatási területén a régészeti források alapján további települések léteztek. A történeti forrásokban említett Marót, Vicsep, Gyilok és Ráb közül egyértelműen Marót helye (Pusztamarót) beazonosítható.

Marót nevét morvákhoz kötik és 10-11. századi megtelepülést feltételeznek¹

MARÓT NÉVALAKJAINAK VÁLTOZÁSA

- ◆ 1281-től 13-14. század Moronth; Morouch, Moroth; Maroth; Marotto
- ◆ 1388 Genemarotyia
- ◆ 1570. évi defter Marót
- ◆ 1686 után Nagy Marót, Pusztas, Marót vagy Szent Marót
- ◆ 1850, 1857 Nyergesújfalú-Pusztas-Maróth
- ◆ 1888 Marót (Nyergesújfalva része)

NYERGESÚJFALVA KORSZAKAI

Őskor	A település határában több barlang ismert, de nincs adatunk őskori megtelepedéstől. Felszíni leletek Mogyorósbánya határszél közeléből ismertek.
Neolit	Első földművelők jelenlétét több településnyom mutatja.
Rézkor	Megtelepedett itt a Ludanice és Badeni kultúra népessége.
Bronzkor	Több bronzkori kultúra telepnyoma és temetője ismert Nyergesújfalva határából.
Koravaskor	A Duna mentén a vasút közelében lábatlani határnál kerültek elő vaskori temető nyomai pontosan nem ismert helyről.

¹ Magyarország történeti statisztikai helynévtára – 6. Komárom-Esztergom megye (1995)

Kelta település	Kelta pénzlelet ismert, továbbá lelőhelyhez pontosabban nem köthető szórványadatok a kelták idejéből.
Római kor (1-5. sz. eleje)	A település határán át vezetett a Ripa Pannonica, itt feküdt a Crumerum katonai tábor, közelében polgári város nyomai, temető, több őrtorony.
Népvándorlás kor	Későavar temető ismert a belterületről.
Honfoglalás kor	Esztergom megye területét a honfoglaláskor valószínűleg a Kurszán vezérlete alatt álló sereg foglalta el 900-ban. Az Árpád-kori nemzetségek közül leginkább a Tardos (Torda) volt honos a megye területén, akinek birtokai a Duna mindkét oldalára kiterjedtek.
Árpád-kor	Több 10-12. századi településnyom Nyergesújfalu határában. Nyerges tatárjáráskor elpusztult, később új helyen létesült.
1391	Az esztergomi Szt. István prépostság is szerez itt birtokot.
1438	Albert király engedélyezi Palóczy György érseknek, hogy Wjfalva nevű birtokán a Duna mellett hajós átkelőhelyet, révet létesítsen, ugyanitt (a Buda—bécsi útvonalon) az érsekség vámhellyel is rendelkezett.
1466	Az újfalusi révet említi Mátyás király egyik oklevele.
1489	Az érsekségnek salétromfőzője is volt Nyergesújfalun, amelyben 1489-ben Albert mester dolgozott.
1500 körül	A nyergesújfalusi vár említése Suntheim László 1500 táján írt útleírásában (MRT 5)
1543 körül	Újfalut a török elpusztította.
1558, 1571-1573-összeírás	Békés időkben gázló volt a Dunán, jövedelmének negyede a tiszté volt. <i>Forrás: hungaricana.hu</i>
1587-1592.évi urbárium	Nyergesújfalu 4 malmát említik. ²
1617-1625	Pázmány Péter érsek urbáriumára szerint (1617 — 1622) a templom el van hagyatva.
1634	<i>„1634. Január 20-án délután tovább hajózártunk, és este 6 órakor Nyergesújfalura (Nirgesifjalo) értünk, hol éjjeli szállásra tértünk”³</i>
17. sz.	1625-ből Szentléleki 1630-ból Molegh Bálint, 1647-ből Szászfalvi vagy Jászfalvi Ferenc, 1680 —81-ből Kövér János lelkészekről hallunk.
1696	Első feljegyzések az Újfalusi postáról, A török kiűzése után az elnéptelenedett területet németekkel telepítik be.
1706	Sánc-hegyi kuruc erőd kiépítése, majd elpusztítása, a település ekkor újra elnéptelenedik.
1711	A Rákóczi szabadságharc után a községet pusztaként említik.
18. sz. 1. fele	Bél Mátyás leírása: <i>„Nyergesújfalu ugyanazon uradalom faluja a Dunának egyazon partján az előbbtől egy mérföldnyivel lejjebb délkeletre. Nevét annak a fehér lónak a nyergétől kapta, mellyel - miként a régi monda elmeséli -, a magyarok Szvatopluktól megváltották ezt a vidéket. A helybéliek meséi szerint ezt a nyergét aztán Szvatopluk itt a folyóba hajította. Bármilyen is az igazság, a</i>

² Forrás: hungaricana.hu - HU MNL OL E 156 - a. - Fasc. 045. - No. 029.

³ Neitzschitz Kristof utazása. 1634.

hely kellemes, és szemet gyönyörködtető. A romokból arra következtetünk, hogy valamikor itt vár állott. A falu felett ugyanis körülbelül kétszáz lépésnyire a folyó felett egy olyan nagyságú földdel fedett szikla emelkedik, amit egy vár építménye megkíván. Milyen volt, és ki építtette, nehéz megmondani. A Rákóczi-féle felkelés magyarjai, Esztergom megközelítésének módját keresvén, ezen a dombon, vagyis a romokon, hozzávetőlegesen 150 lépés hosszú és 40 lépés széles tábornak alakítottak ki. A nagyon magas és a folyó fölé emelkedő dombon elég mély árkokat ástak, majd sáncokat építettek, melyekre az ágyúkat helyezték. 1706-ban volt ez, június hónapban, amikor ezekbe a munkálatokba fogtak, és miután a megerősítés munkálataival végeztek, körülbelül nyolcvan lépés távolságra keleti irányban egy bástyát építettek hozzá, hogy jobban védhetővé tegyék. Ezt a biztonságot okáért tették, és az erődítményt helyőrséggel is ellátták, hogy Esztergomot hosszabb ideig ostromolhassák és elfoglalhassák. Alig örülhettek azonban az esztergomi vár elfoglalásának, Guido Stahrenberg herceg és Pálffy János gróf császári vezérek erős sereggel ott teremtek, hogy Esztergomot visszavegyék. Nem tudtak azonban úgy tovább vonulni, hogy a nyergesújfalusi erődítmény alatt el ne menjenek. Amint tehát ezt megkísérelték, a helyőrség, vagyis ennek a nyergesújfalusi erődítménynek a katonái annyira zavarták őket, hogy bár eredeti szándékuk szerint csupán Esztergomba akartak eljutni, úgy döntöttek, hogy megállapodnak, és inkább szembeszállnak az ellenséggel, mintsem hogy az átvonulással katonáikat veszélynek tegyék ki. A fővezér a hegy lába körül és a szőlőkben tábornak ültetett tehát, az erődítménytől délre eső magaslatokon ágyúállásokat építtetett, az ágyúkat felállította, és az erődítményt egy-két napig egyfolytában lövette. Amint aztán úgy látta, hogy ami szándékában volt, elérte, a negyedik napon minden oldalról, különösen a Duna felől támadást intézett, és az erődítményt elfoglalta; veszteség nélkül a magyarokat lerohanta, szétszórta és eltörölte, egy-kettő kivételével - akik a Dunán átúszva elmenekültek - elfogta őket, és mivel köztük néhány felségsértőt talált - elsősorban franciákat - felakasztatta. A magyarok parancsnoka la Moth volt, aki ennek az erősségnek a véres ostrománál a császári katonák kezébe jutott. Ez a várépítés mesterségében igen járatos ember az árkokban és sáncokban sok római és régi pénzt, nemes követ és kőtömböt talált. Egyébként a falu ekkor szétszóródott, részben a Rákóczi-pártiak portyázásai miatt, részben pedig amiatt, hogy az esztergomi várparancsnok nem akarta, hogy tovább maradjanak, nehogy a szökevények menedéket kapjanak náluk, mivel nem sokkal előtte több, mint kétszáz esztergomi magyar ebben a faluban a magyarokhoz ment át. A falut tehát lakói addig nem kezdték el újjáépíteni, amíg az ország dolgai nem rendeződtek. Ekkortól kezdve a magyarok a németekkel vegyesen egész jól megtöltötték.”

- 1711 Új német telepések érkezése.
1720 Középkori templom helyén új templomot építenek.
1728 Tűz pusztít a faluban, megsemmisül a plébánia értékes levéltára is.
1730 Megindul az anyakönyvezés a településen.
1770 A településen új templom épült, Szent Mihály tiszteletére, a leégett helyén.

Forrás: Padányi Lajos: Adalékok Nyergesújfalu helytörténetéhez

18. század legvége 1799-ben az érseki összeíráskor:

„Nyerges Új Falu (I, 153–228):határjárások 1743-ból és 1744-ből (I, 155–161) – plébánosi jövedelem termény és bor tizenhatodokból – a névsorban felsorolt sessiók jobbágyokon kívül: ... tart birtokában – itt sincs meghatározott robot „praestant pro ratione necessitatis” – terménykilencedet 1787-ben 12 évre kötött szerződés szerint előre meghatározott mennyiségben szemesen adnak kétszeres, a rozs és zab terményekből – hasonló szerződéssel adják a tizedet is, amelynek tizenhatoda a helyi plébánosé – téglágető kemence évi jövedelme – a primási konyha számára szállított vadhús készpénz értéke kilenc éves átlag

alapján, a listán szereplő vadak: őz, nyúl, vaddacsa, „fidulae silvestres et aquaticae” (fenyőmadarak), fogoly “

- 1799 Vályi András: Magyar Országnek leírása:
„Újfalu. Nyerges újfalu. Magyar, és német falu Esztergom Várm. földes Ura az Esztergomi Érsekség, lakosai katolikusok, n. k. Tát, dél. Mogyorós, é. a. Duna folyása, n. ny. Lábatlan, és Piske között; Postája, és Istápolya is van; határja középszerű, búzáat elengedőt terem, szőlei jók, 's boraikat Komáromiak szokták megvenni; Büdöskúti puszta nevezetű derék erdeje van, legelője meglehető, piatza Esztergomban 2 mérföldnyire. Megjegyzésre méltó, hogy e helység alatt n. ny. való részénél van még ma is ama nagyon megtetsző híres kurutz sántz földből felhányva .”
- 1838 A nagy dunai árvíz 150 házat döntött össze.
- 1851 Fényes Elek: Magyarország geográfiai szótára:
„Ujfalu (Nyerges), németül Neudorf, Esztergom m. nagy és szép helység, Esztergomtól nyugotra 2 mfdnyire, a Duna partján vivő bécsi fő országuton: 1465 katholikus, 5 óhitű, 3 zsidó lak., kik mind magyarul mind németül egyformán beszélnek. Középső széles utcáját ékesítik a roppant kath. paroch. templom; egy tágas és jövedelmes vendégfogadó; postahivatal; szegények háza. Határja keletre, s délre hegyes, kősziklás; észak-nyugotra lapályos, és gazdag termékenységű. Bora kapós. Lovai szépek, gyorsak, s az ide való paraszt posták, különösen kedveltetnek. – Schönwiesner szerint ezen helyt állott hajdan a Romaiak Villa Curtia nevű városa, a mint hogy itt valóban számos romai régiségek, pénzek s a t. ásattak ki. – A helység felett emelkedő kősziklás hegytetőn valami régi vár nyomai látszanak; 1706-ban ennek dűledékeire a kuruczok egy fellegvárat építettek – sánczokkal, redoutokkal jól megerősítvén azt, de Pálffy János gróf, s Stahrenberg Guido által rohanás által bevétetvén az egész őrző-sereg lekaszaboltatott. F. u. az esztergomi érsek. A határ kiterjedése 4968 6/8 hold, mellyből szántóföld 1620 2/8 h., rét 218 4/8 h., legelő 1917 h., szőlő 91 h., erdő 1122 hold. Majorsági szántóföld csak 77 hold, ide véve Pusztamarótot is, hol régente az esztergomi érseknek vadászkastélya volt.”
- 1860 Újabb tűzvész, 73 épület égett le.
- 1862 Működésbe lép a téglagyár.
- 1885 Nyergesújfalun Önkéntes Tűzoltó Egyletének megalakulása.
- 1891 Almásfüzitő – Esztergom vasútvonal avatása, Nyergesújfalun két megállót építettek.
- 1903 Eternit gyár megépülése.
- 1910 Állami elemi népiskola megalakulása.
- 1930 Megépül a Rozsnyai villa.
- 1933 Római katolikus polgári leányiskola alapítása.
- 1935 Leteszik az új szalézi intézet alapkövét.
- 1941 Megalakul a Magyar Viscosa RT.
- 1989 A települést városi rangot kap.
Forrás: Padányi Lajos: Adalékok Nyergesújfalun helytörténetéhez

⁴ Forrás: hungaricana.hu - HU MNL OL E 156 - a. - Fasc. 224. - No. 025 / a

MARÓT KORSZAKAI⁵

1281, 1293	Marót a maróti nemesek birtoka.
1325	Pél szomszédjaként említik (ma Bajót határa).
1388	Zsigmond király 1388-ban a települést az esztergomi érseknek adományozta „örök időre”, mint Újfalut is.
1396.	Kanizsai János érsek egyik oklevelét 1396-ban Maróton keltezi.
1399	Az esztergomi érsek az egri püspök és a leleszi prépost közti pert tárgyaló oklevelet a maróti érseki rezidenciában foglalják írásba.
1400. június, 1402. október	A maróti érseki kastélyban Zsigmond király is megfordult.
1487-1490	Estey Hyppolit érsek Rázsonyi Mihály és Jakab mester kőfaragók, Bálint mester üveges, Kaza György kályhás és más esztergomi mesteremberek közreműködésével 1487 - 1490 között - reneszánsz stílusban - átépített a vadászkastélyt.
1526. szeptember	Maróti csata, elpusztul a falu és az érseki kastély (az ostrom részletes leírása: és társainak tragédiája alkalmával, melyet Istvánffy Miklós, 1622-ben megjelent krónikájában.
1550-1556	Oláh Miklós érsek urbáriuma szerint az elpusztult falu határát a lábatlaniak és nyergesiek használják.
1618	Az Esztergom megyei farnádi ispánsághoz tartozó pusztát, melyet a nyergesújfalusiak bérelnek.
1647	Százady Ferenc alispán az esztergomi érsek nevében ünnepélyesen tiltakozik az Esztergom megyei Lábatlan falu jobbágjai ellen, s eltiltja őket Nyergesújfalu (Nierges Újfalu) és Marót pusztáinak javainak és határainak használatától, emberváltságuk, marháik elhajtása vagy testi fenyegetésük terhe alatt. ⁶

A TELEPÜLÉS KÖZIGAZGATÁSI JOGÁLLÁSAI

11-12. század	Szolgálófalú Veszprémi püspökség
12-13. század	Zovárd nemzetség birtoka
12-13. század	Marót falu Tardos nemzetség birtoka
14. század	Királynéi birtok, majd Zsigmond királyé
1388	Zsigmond az esztergomi érsekségnek ajándékozta Marótot és Újfalut
1391	Szent István prépostság is birtokos Újfalun
1438	Újfalu érseki vámhely és átkelő
1550-1696	Török uralom
1706	Kuruc uralom a Sánc-hegyen kuruc sánc kiépítése, majd a császári csapatok általi elfoglalása és lerombolása
1848-ig	Érseki földesúri fennhatóság + közbirtokosság
19. század	Nagyközség
1989	Városi rang

⁵ MRT 5 15/12-14. lh, pp. 268-270

⁶ MRT 5 15/12. -13. lh

1.A.A. TELEPÜLÉSSZERKEZET ALAKULÁSA

TELEPÜLÉSHÁLÓZAT ÉS TELEPÜLÉSSZERKEZETI ÖSSZEFÜGGÉSEK

Településhálózati és településszerkezeti összefüggések vizsgálatára többnyire a középkor vonatkozásában rendelkezünk értékelhető adatokkal. A környezet és a település kapcsolatát jól szemlélteti azonban az összegzés, amikor a településhatárba eső összes ismert régészeti lelőhely elhelyezkedését vizsgáljuk. Az ember minden esetben azokat a területeket foglalja el, melyek környezeti feltételei (domborzat, vízrajz, növényzet, állatvilág, éghajlat, később utak, szomszédos települések stb.) életmódjához, biológiai és közösségi igényeihez a leginkább igazodnak. Ugyan a technikai fejlődés a korábbihoz mérten több szabadságot ad a mai embernek ahhoz, hogy a természeti környezettől kevésbé függjön, egyes rendkívüli események, — ilyenek az árvizek — utalnak arra, hogy érdemes figyelembe venni, melyek azok a területek, melyeket valamilyen szempont alapján az ember az elmúlt évezredek során előnyben részesített. E területekkel a településrendezési terv kialakítása során nemcsak oly módon kell számoljunk, hogy régészeti oldalról védendő, de oly módon is, hogy ezek azok a megfelelő referenciával bíró területek, melyek egy adott korszak adott közössége számára különösebb műszaki létesítmények nélkül is alkalmasak voltak tartós megtelepedésre.

TELEPÜLÉSHÁLÓZAT

Szomszédos települései: Nyergesújfalu Város Komárom-Esztergom megyében, az Esztergomi kistérségen található. A várost északi irányból a Duna-folyó, keleti irányból Tát, Mogyorósbánya, Bajót, Nagysáp, déli irányból Bajna, Héreg, nyugati irányból Lábatlan és Süttő település határolja.

A Dunával párhuzamosan húzódik az Almásfüzitő-Esztergom vasútvonal, ami a település úthálózatának kialakulásában szintén meghatározó elem. Az Almásfüzitő- Esztergom közötti vasutat 1891. november 28-án avatták. Nyergesújfalu két vasútállomást építettek (Eternitgyár, Nyergesújfalu). 1938-ban az Isteni Szeretet Leányai apácarend által fenntartott polgári leányiskola kérésére megállóhelyet létesítettek (Nyergesújfalu-felső).

TELEPÜLÉSSZERKEZET ÉS TERÜLETHASZNÁLAT

A természetföldrajzi, társadalmi és gazdaságföldrajzi viszonyoknak mindig meghatározó szerepük van az egyes települések kialakulásában. Nyergesújfalu a Duna partján fekszik, amely a települést északról határolja.

A településszerkezet változása az I. Katonai Felmérés ábrázolásától kezdve követhető végig, nem lévén korábban erre alkalmas katonai térkép, vagy egyéb ábrázolás. A település szerkezete és mérete ebben az időszakban még jelentősen eltért a maitól, mely a 19. század végéig gyakorlatilag változatlan, a településmagtól délre való minimális terjeszkedéstől eltekintve. Az egyutcás úti falu történelmi településmagja a mai Kossuth Lajos utca területén helyezkedik el.

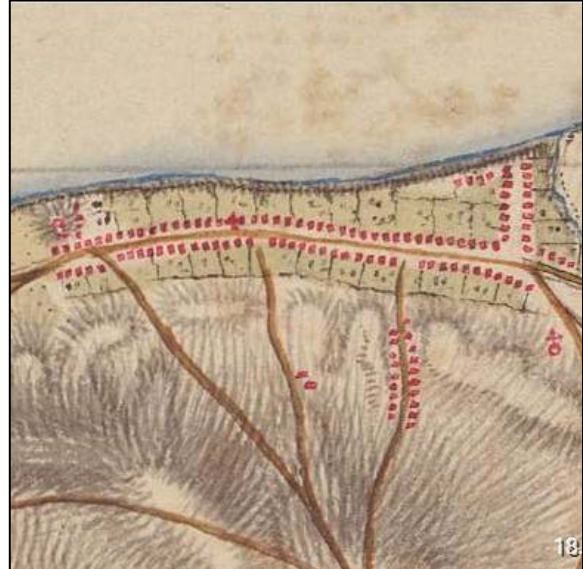
A településszerkezetben bekövetkező jelentős változás a 19. század végén működésbe lépő cementgyárhoz, valamint téglagyárhoz köthető. A téglagyár üzemelése során a gyárban dolgozók a Duna partjára épült gyártelepen laktak, és az ott lakókkal együtt egy kis zárt közösséget alkottak, az Eternit művekhez köthető telep pedig a település nyugati részén terült el. *Forrás: Padányi Lajos: Adalékok Nyergesújfalu helytörténetéhez*

Nyergesújfalu településszerkezetének említésre méltó elemei a külterületen elhelyezkedő, iparhoz köthető telepek, az Eterniti-telep, valamint a téglagyári kolónia.

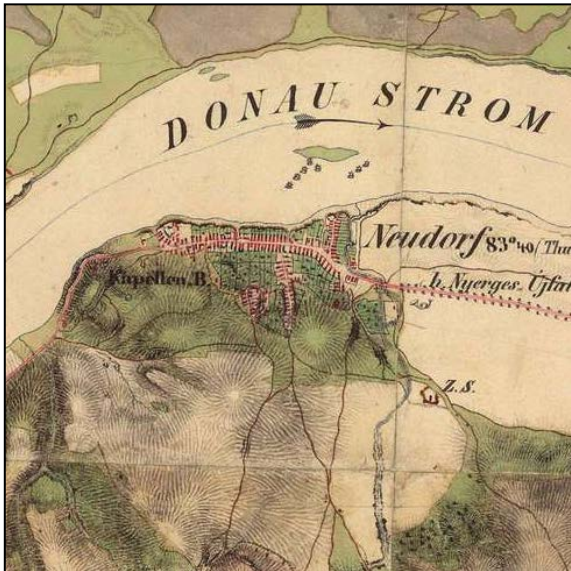
I. Katonai Felmérés (1784)

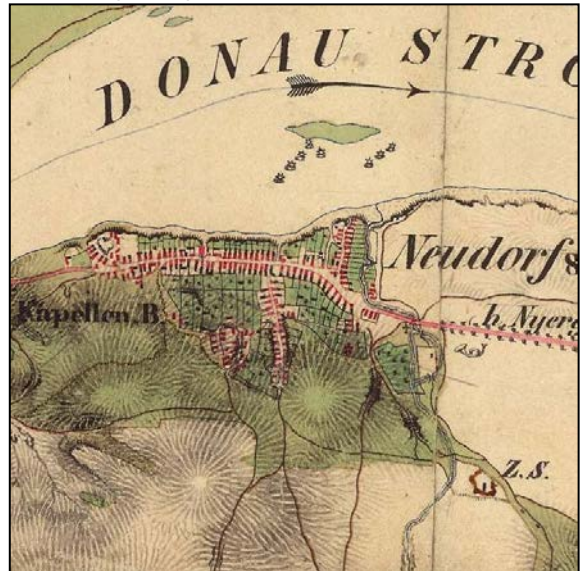
Forrás: <http://mapire.eu/hu>

II. Katonai Felmérés (1857)

Forrás: <http://mapire.eu/hu>

III. Katonai felmérés (1883)

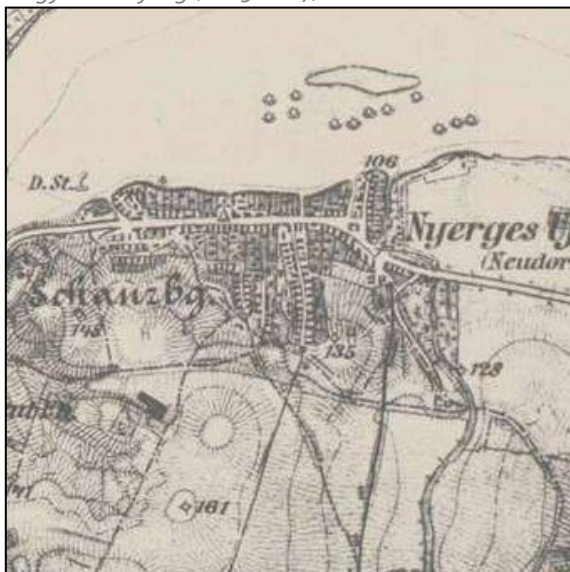

Forrás: <http://mapire.eu/hu>

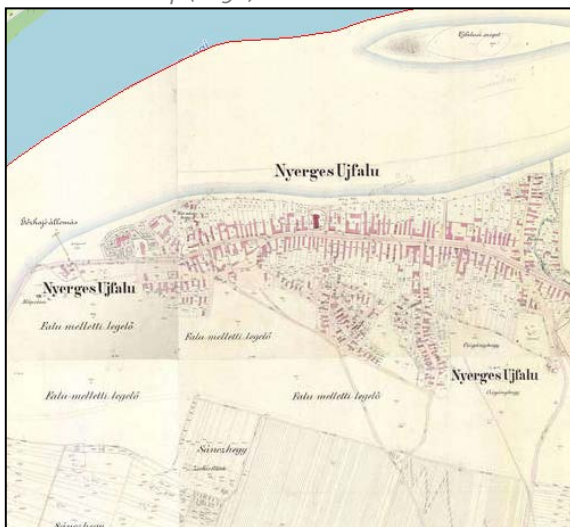
Forrás: <http://mapire.eu/hu>

Magyar Királyság (1869-1887)

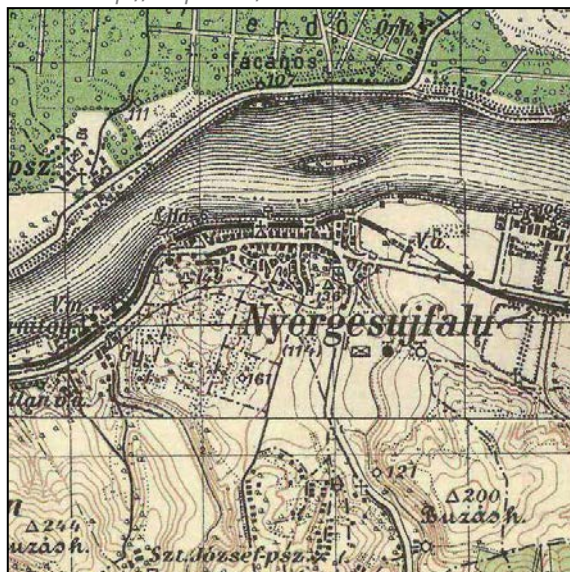
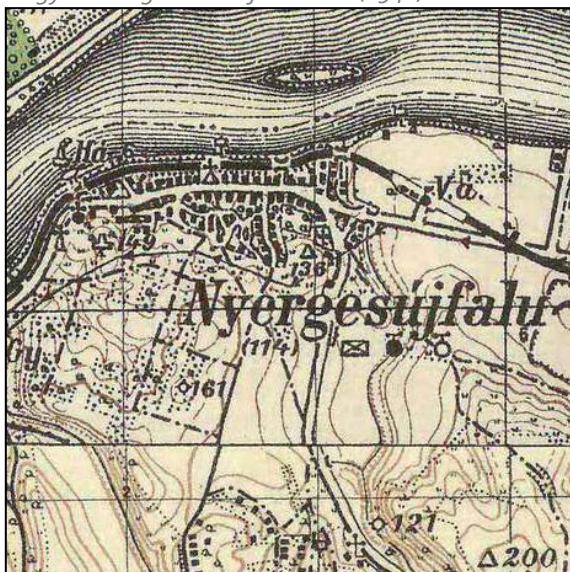
Kataszteri térkép (1892)

Forrás: <http://mapire.eu/hu>

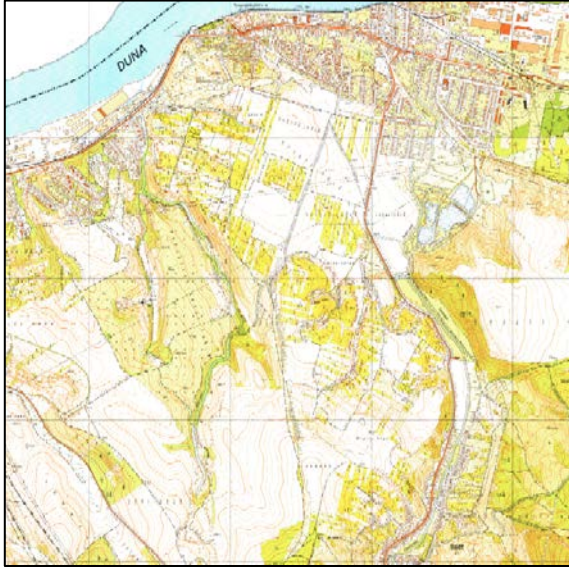

Magyarország Katonai felmérése (1941)

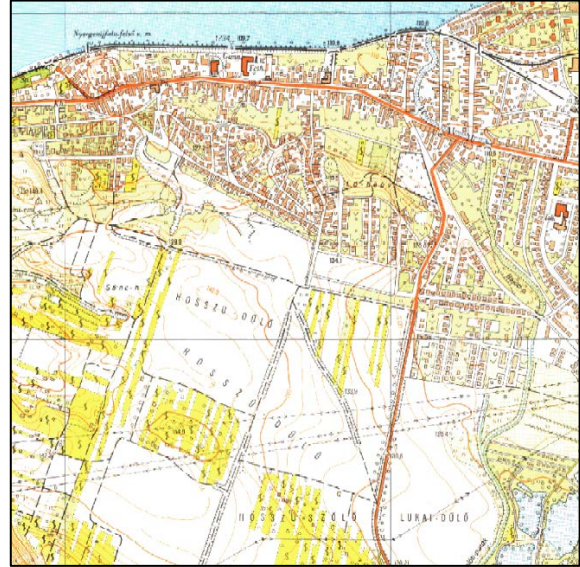
Forrás: <http://mapire.eu/hu>

Magyarország 1:10 000 léptékű topográfiai térképe

Forrás: <http://terinfo.vizugy.hu/>

TELEPÜLÉSKARAKTER

A település a korábban felvázoltaknak megfelelően változatos képet mutat. A karakterbeli különbségek lehetővé teszik településrészek meghatározását, melyek a Megalapozó vizsgálatban kerültek lehatárolásra. Az egyes településrészek funkciójukban, megjelenésükben is eltérőek.

1. KÖZPONTI BELTERÜLET

A központi rész viszonylag vegyes képet mutat és több különböző kisebb alrészre bontható. Az első ilyen lehatárolható egység a történelmi településmag. A 10. sz. főút mentén 2 km hosszan helyezkedik el a város központja, a település több fő intézményének ad helyet, többek között a polgármesteri hivatal, az öregek otthona, a plébániatemplom, a rendőrség és az iskola épülete is itt található. A terület kialakulása az előző évszázadokra vezethető vissza, az egykori falun keresztülvetető főút menti területek beépítése révén jött létre.

A második alrésznek a lakótelepi részek tekinthetők. A településen három lakótelep található. Az első a Május 1. téri lakótelep a legegységesebb, panel technológiával épült. A terület infrastruktúrája jó, üzletekkel, parkolókkal, garázssorokkal rendelkezik. A második a Duna-part közelében található és építészeti szempontból vegyesebb képet mutató Munkás utca – Frankel Leó utca – Duna utca menti lakótelep, tízemeletes 1960-as években épült lakóházak és a 2000-es években épült újabb épületek váltják egymást. A harmadik az Óvoda utcai lakótelep F+4 emeletes téglaházakból áll, egységes megjelenésű, kis területen helyezkedik el.

A harmadik alrészhez a kertvárosias területek tartoznak, melyek túlnyomó része a település belterületén, a Kossuth utca két oldalán elhelyezkedve található, déli irányban nagyobb kiterjedéssel, mely a zártkertekig tart. Az épületek vegyesen egy vagy kétszintesek, az úttest mellet egy vagy két oldalt árok, zöldsáv, valamint járda kap helyet, amit helyenként fák, vagy cserjék díszítenek.

2. ETERNIT TELEP

Az Eternigyárral szemközti lakóterületek tartoznak ide melyeket a Zrínyi Miklós ltp. és az Óvoda út határol. Eredetileg a gyár munkásait szállásolták el az itt kialakított emeletes tömbházakban. Napjainkra a terület kibővült egy újabb kertes családi házas résszel. A 19. századi kataszteri térképeken ez a területen található a korábbi cementgyár.

3. DUNA MENTI IPARTERÜLET

Közel 140 ha terület amelyek döntően a 10. sz. főút és a Duna mellett helyezkednek el. A nagyméretű telkeken álló épületek külsejükben eltérnek a környezetüktől. A gazdasági területek kerítéssel elzárta, jelentős burkolt felülettel rendelkeznek, épületeik nagy területen, főként lapos tetővel épültek. A Zoltek Zrt. kéménye messziről is látható, a település karakterét markánsan meghatározó elem.

4. REKREÁCIÓS GYŰRŰ

A rekreációs gyűrű körülöleli a központi belterületet. Kezdődik annak nyugati oldalától a Sánc-heggyel, majd egy köztes zártkertes területtel kapcsolódik a horgásztavakhoz, melyek a Bajóti-patak mentén helyezkednek el. Ehhez a területhez sorolható a focipálya, a tenispálya valamint a Pusztamaróti ifjúsági tábor területe is. Ezen területekre az alacsony beépítettség a jellemző. A horgásztavak mesterséges eredetűek, az egykori agyagbányászat révén jöttek létre.

5. KÜLTERÜLET

A külterületi részek a belterülettől délre helyezkednek el. A külterületeken belül lehatárolhatóak kisparcellás zártkertek, melyek több blokkban is megtalálhatóak. Egy részük a lakóterületekről délre, az egykori szőlő területeken alakult ki. Keskeny, hosszú parcellákra felosztott, döntően mezőgazdasági terület, melyen kertek, szőlők, gyümölcsösök foglalnak helyet. Nyergesújfalu két nagyobb bányaterülettel rendelkezik, közigazgatási területének déli részén. Jelenleg a területeken márga és mészkő kitermelés folyik. A bányákat erdőterületek övezi. A fennmaradó külterületi részek mezőgazdasági szántóterületekre, gyepekre és erdő területekre oszthatók.

1.A.B.TÁJSZERKEZET ALAKULÁSA

TERMÉSZET, TÁJ, TÁJHASZNÁLAT

A Duna mellett 115 m magasan megtelepült Nyergesújfalu határának ÉK-i sarka a Duna menti 110 — 115 m magas homokos síkságon fekszik. A határ É-i felét és DNy-i szélét 150—280 m magas, löszös, agyagos dombok alkotják (Gerecse). A lösztakaró alól helyenként előbújik a homokkő (Sánc-hegy). A város legmeghatározóbb felszíni vízfolyása a Duna, amely a település közvetlen határa északi irányból. A településen további 3 db patak, illetve egyéb felszíni vízfolyás található: – Rábl-patak – Bajóti-patak (Luka-patak) – Sándor-ér. Az összes fent említett vízfolyás befogadója a Duna.

Nyergesújfalu város közigazgatási területét a Dunántúli-középhegység nagytájának a Dunazug-hegység középtájhoz tartozó három kistáj az Almás-Táti-Duna-völgy, a Központi-és a Keleti-Gerecse alkotja. A térség karakterét leginkább a Duna, valamint a hegyvidéki jelleg határozza meg. A város táji- és természeti értékei jellemzően a Gerecséhez, illetve a Dunához köthetőek.

Az Almás-Táti-Duna-völgy kistáj a Dunának Dunaalmástól Esztergomig, a Gerecse lejtőitől a mederig terjedő, alacsony helyzetű, hullámos, teraszos völgsíkja, amelyet a Gerecséből érkező mellékpatakok felszabdaltak. A helyenként csak pár kilométer széles völgszegélyen a Duna teraszai kulisszaszerűen emelkednek egymás fölé. Az ártér tszf-i magassága 110 m alatt van, a teraszfelszíneket 150 m felett már általában a Gerecséhez számítják⁷. Az emberi megtelepedés ősidők óta ezen a területen a legintenzívebb.

⁷ Forrás: <http://www.nyergesujfalu.hu/Dokumentumok/kornyvedprog.pdf>

Az ártér nedves termőhelyet nyújt, míg a teraszlépcsők általában északias kitétséget biztosítanak a termelés számára. Földtani adottságok: A teraszok homokos-kavicsos rétegsorát lösz és iszapos-homokos lejtőüledék takarja. A mellékpatakok az ártér peremére lapos, löszös-homokos hordalékkúpokat építettek. A mélyebb rétegek mérsékelten víztározó jellegűek.

A Gerecse felszínközeli képződményeinek felépítésében a triász mészkő uralkodik.

Nagytaj	Középtaj	Kistaj
Kisalföld	Komárom-Esztergom-síkság	Almás-Táti-Duna-völgy Kelet-Gerecse Közép-Gerecse

Forrás: Kistájkataszter

TÁJTÖRTÉNET

Nyergesújfalu területe az ősidők óta lakott hely. A tájszerkezetet formáló beavatkozások tehát már ekkor elkezdődtek, és lényegében szakadatlanul folynak a mai napig.

A tájhasználatban bekövetkezett változások leginkább a történeti térképek és korabeli leírások alapján követhetők nyomon. Az 1784-ben készült I. Katonai Felmérés Nyergesújfalu területén kiterjedt erdőket, gyept és szántó területeket jelöl. A lakott terület kiterjedése a mai Kossuth Lajos valamint Munkácsi liget utcára tehető

A II. Katonai Felmérés idejére (1857) jelentősen nem változott a tájhasználat, a lakott területek aránya magasabb lett, új lakóterületek jelentek meg a mai Bercsényi Miklós, Szemere Bertalan, valamint a Szabadságdomb utca területén.

A III. Katonai Felmérés (1883) nem mutat markáns változást az előző felméréshez viszonyítva. A területhasználatokat tekintve az erdők további csökkenése jellemző.

Az első jelentős tájalakítással járó tevékenységet a téglaegetés, majd 19. század elejétől kezdődő bányászat jelentette.

A település területén mészkőbánya üzemelt, amelyről 1827-ből van már írásos emlék, viszont a cementgyárhoz kapcsolódóan a 19. század második felében indult meg a település közigazgatási területének déli részén fekvő erdős területeken a bányászat, a románcement alapanyagát itt bányászták, amely mészkő és márgának a keverékéből készült. Később a portlandcement gyártására álltak át a gyárban, a szükséges mészmárgát a Martonkúti-hegy lábánál elhelyezkedő bányából szállították Nyergesújfalura. A mészkőbányászaton kívül a téglagyár alapanyagát is a település keleti részén fekvő Szarkás-hegy területéről fejtették az agyagot, nehéz fizikai munkával, állandó balesetveszélynek kitéve.

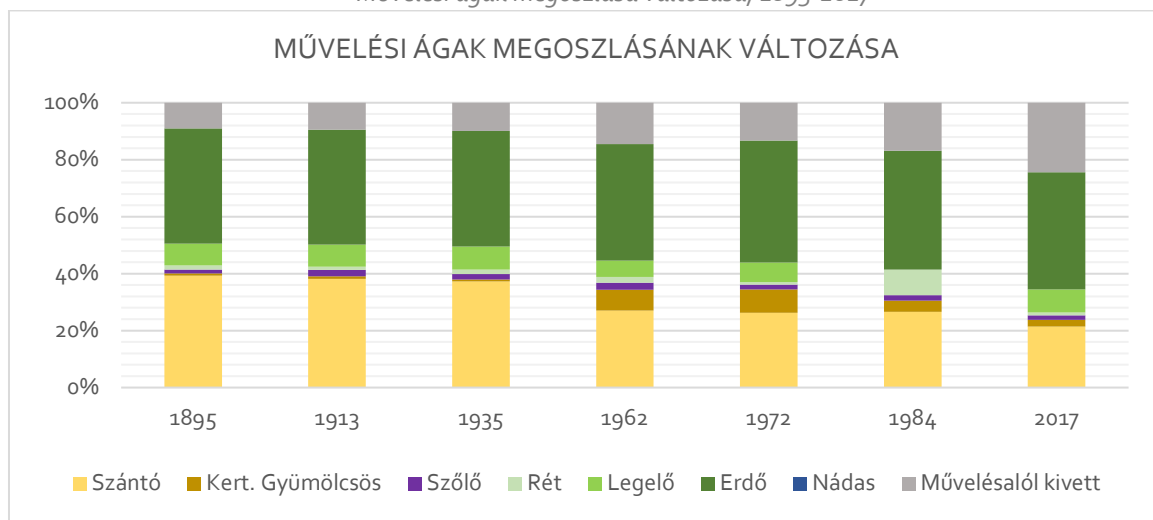
Nyergesújfalu területén a termőföld hasznosításáról és a művelési ágak megoszlásáról a 19. század vége óta állnak rendelkezésre statisztikai adatok. A településen lévő művelési ágak vizsgálatát az említett statisztikai adatok elemzése mellett a földhivatali alapadatok térinformatikai elemzésével végeztük el.

Jelenleg a település területének 24,40%-a van művelés alól kivonva. A kivett területekről elmondható, hogy a 20. század eleji 9,44%-os arányhoz képest 2017-re +14,96% növekedett, így 24,40%-ra emelkedett az összterülethez viszonyított arányuk.

Nyergesújfalu területének 21,40% napjainkban szántó művelési águ területek foglalják el, melynek aránya a történeti adatokat vizsgálva napjainkban a legalacsonyabb. A szántóterületek meghatározó részén nagyparcellás mezőgazdasági művelés folyik. A kert és a gyümölcsös művelési ág változása eltérő tendenciát mutat az évek folyamán, jelenleg 2,40% tartozik ide a területeknek. Növekvő tendencia figyelhető meg a szőlők, legelők, és csökkenő a rétek esetében. A szőlők aránya 1,59%, a

rétéké 0,93%, legelőké 8,10%. Kertek, gyümölcsösök és szőlők jellemzően a zártkertek területén helyezkednek el. Nyergesújfalu területeit legnagyobb százalékban erdők borítják, erdőterületei aránya ugyan alacsony, de folyamatos növekedést mutat az elmúlt évtizedekben. Napjainkban 41,11% -át borítják az összes területnek.

Művelési ágak megoszlása változása, 1895-2017

Forrás: Történeti statisztikai kötetek: Földterület községsoros adatok, 1895-1984, Földhivatali alaptérkép

Művelési ágak megoszlása, 2017

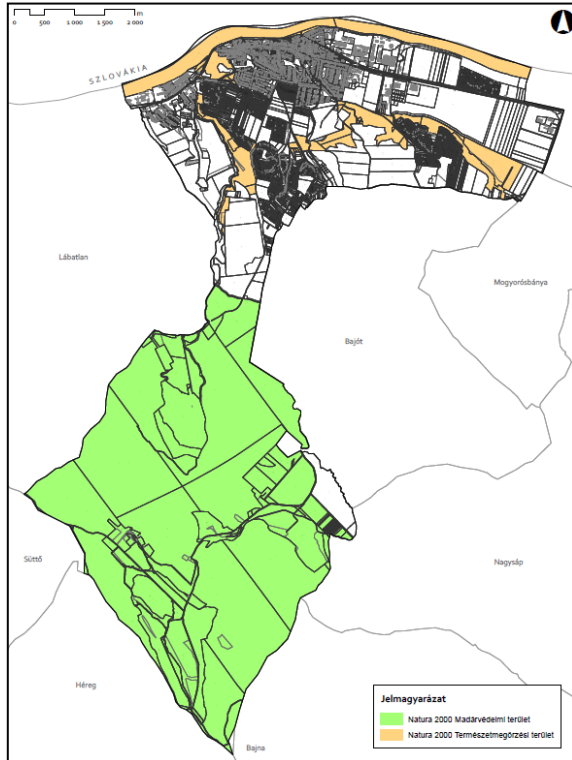
Művelési ág	Terület (ha)	Arány (%)
Művelés alól kivett terület	967	24,40%
Erdő	1629	41,11%
Kert és gyümölcsös	95	2,40%
Legelő	321	8,10%
Rét	37	0,93%
Szántó	848	21,40%
Szőlő	63	1,59%
Összesen	3963	100,00%

Forrás: Szerző készítése a földhivatali alaptérkép alapján

VÉDETT TERMÉSZETI TERÜLETEK

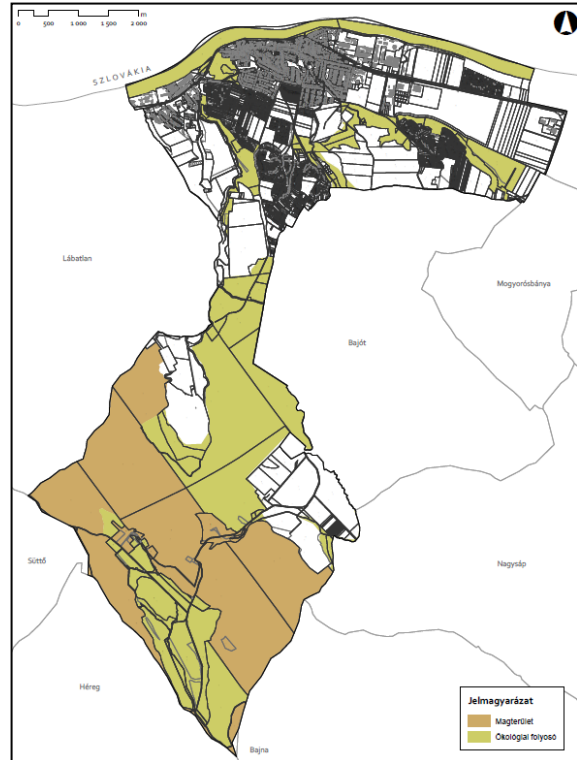
Nyergesújfalu közigazgatási területe nemzetközi, országos és helyi jelentőségű védett természeti értékkel egyaránt érintett. Nemzetközi jelentőségűek közé tartozik a Duna és ártere, Központi-Gerecse, Északi-Gerecse és Gerecse, melyek Natura 2000 területek. Országosan védett területek közül a Gerecse tájvédelmi körzet érinti Nyergesújfalut, továbbá ex lege területek is megtalálhatóak. A város 2 darab helyi jelentőségű védett természeti területtel rendelkezik, melyek a Sánc-hegy (1439/5 hrsz.) és a Héreg úti vadkörtefa (2323 hrsz.). A város területét az ökológiai hálózat elemei közül magterület és ökológiai folyosó területe egyaránt érinti.

Natura 2000 terület

Forrás: DINPI adatszolgáltatása (lkt. sz.: 1768-7/2018)

Ökológiai hálózat

Forrás: DINPI adatszolgáltatása (lkt. sz.: 1768-7/2018)

1.A.C. TÖRTÉNETI TELEPÜLÉSMAG

A történeti települési terület lehatárolása egybeesik a II. Katonai Felmérésen (1806-1869) ábrázolt lakott területtel, mely a település magját is adja, a történeti településmag a helyben lakás okán - középkori templom helyén felépített plébániatemplom, egytűcs szerkezet - régészeti lelőhelyként is értékelhető (18. lelőhely). A város főút menti teleszerkezete nem sokat változott a XIX. századi állapotokhoz képest, azonban a város három irányban (a Dunát leszámítva) kibővült. Az organikus kialakult kacskaringós kis utcák mellett megjelentek a saktáblaszerűen kialakított, tervezett lakóterületek is. A központ ad otthont a település főbb intézményeinek is, itt található a polgármesteri hivatal, az öregek otthona, a rendőrség, valamint a középiskola is.

Történeti településmag napjainkban

Forrás: Hörömpöli Alex

1.B. A TELEPÜLÉSI RÉGÉSZETI ÖRÖKSÉG FELMÉRÉSE

A VIZSGÁLT TERÜLETEK ELHELYEZKEDÉSE, A TERÜLET TAGOLÁSA

Lényegében a Duna völgye uralja a térséget Dunaalmástól Esztergomig (33 km), de a Gerecséből is számos patak csatlakozik hozzá, amelyeknek a torkolati szakaszát ide számítjuk. Ezek közül a Bikali, a Halas-, a Luka-, az Unyi-, a Kenyérmezei és a Szentlélek-patak a nevezetesebbek. A táj vízháztartását a mérsékelt lefolyás jellemzi ⁸

A változó kistáji környezet (az Almás-Táti-Duna-Völgy és a Gerecse) az ember megtelepedése óta eltérő adottságokkal bírt a gazdálkodás vonatkozásában, ezért jól érthető, hogy a Duna-mentén helyezkedik el a legtöbb nagy kiterjedésű, több korszakban lakott lelőhely (Nyergesújfalu 1-6, 15, 17, 18, 23, 26-27. lh), míg a magasabb térszíneken főleg a patakok mentén, irtásokon alakultak ki települések (Marótpuszta, Nyergesújfalu 9-14, 20-22. lelőhelyek). Kiemelt jelentőséggel bírtak a Gerecséből levezető Dunába torkolló patakok torkolati zónái (Nyergesújfalu 15, 17, 23, 26. lelőhelyek).

A Duna-menti széles, ma főleg Szlovákiában elterülő ártérben a Duna-szabályozása előtt a Duna főmedre változott, fokozatosan vágódott be déli irányban, ami jól követhető az úrfelvételeken. A változás legkésőbbi szakasza már történeti időkhöz kötött, amit mutat, hogy a római korban a mai Muzslán (a mai medertől mintegy 2,5 km-re) létesítettek római tábor, mint ellenerődöt a széles, mocsaras határmenti zóna védelmére, melynek jobbsparti védműve Crumerum volt (Sánc-hegy - Nyergesújfalu 4. lh). A kuruc-korban, a 18. század elején a főmeder már bizonyosan a mai nyomvonalon folyt. A déli meder bevágódása a két időszak között a legnagyobb valószínűséggel valamikor a 10. század előtt történt, amire a muzsla - csenkei 9-10. századi szláv település part menti elhelyezkedése utal. A középkorban aztán az egyik legjobban védhető dunai átkelő alakult ki a Sánc-hegy alatti térségben, nem meglepő, hogy Esztergom előretolt védőpontja is lehetett. A Duna bevágódása miatt azonban az őskori lelőhelyek egy része a mai meder alatt fekszik (25, 17, talán 23. lelőhelyek).

A Duna Nyergesújfalu belterületénél is helyenként alámoshatta a partot, ami pl. a korábbi középkori települést is érinthette a későbbi Újfalutól keletre. Annyi kijelenthető, hogy a Duna határjellege a római korban a leghangsúlyosabb, amikor a markománnok és kvádok és a Római provincia közötti határzóna létesült Crumerum felügyelete alatt. Későbbi korokban pl. a szláv és magyar megtelepedés határa húzódott itt ezen a Duna szakaszon a mai medervonal mellett is megtelepedtek.

A meder változására vonatkozik Pesty Frigyes helynévgyűjtése során rögzített adat:

„... hogy Nyerges Ujfalu régi helység, tanusítja azon körülmény: hogy a Karval t. közbirtokosság régi irományaiból kitűnik, miszerint akkor, midőn a Duna még Karva mögött a köbölküti határ felé elnyúló lapályon folyt,, Karva községe egyházilag Nyerges Ujfaluhhoz tartozott,, de évszázadok előtt valószínűleg sok föld és fűvény lerakódás által a Dunamedre tetemesen megtöltetvén, Karva fölött a' víz hirtelen Piszke puszta, jelenleg már falu felé törve, magának új medret vájván, sok száz holdra menő termő földet magával elsodort”⁹„

Az ember tájalakító hatása markánsan megmutatkozik a Sánc-hegyet vizsgálva. Szintén Pesty Frigyes helynévgyűjtése során jegyzi fel a helyi előljáróság, hogy

„a duna folyam tőszomszédságában egy meredek hegy emelkedik, melynek tetején több, összeköttetésben állott !s jelenleg is létező sáncolat találtatiuk,, ezen hegy hajdanta a Dunába nyúlt, és csak a francia háboru kitörtével ásatott le, és építettett oda a mostani állam út.”¹⁰

⁸ <http://www.nyergesujfalu.hu/Dokumentumok/kornyvedprog.pdf>

⁹ Pastinszky-Tapolcainé Sárny Szabó 1977

¹⁰ l.c.

Duna ártere az 1. katonai térképezés idején

Forrás: mapire.hu

Duna ártere az 2. katonai térképezés idején az erek nevének feltüntetésével

Forrás: mapire.hu

A Duna ártere és mederváltozásai a történelmi idők során Muzsla és Nyergesújfalu között

Forrás: Google Earth

RÉGÉSZETI ÉRDEKŰ TERÜLETEK

A Kötv 7.§ 14. pontja szerint régészeti érdekű területnek, azaz jelenleg nem tényleges, de lehetséges lelőhelynek minősül minden olyan terület, ahonnan régészeti emlék és leletek előkerülése várható. Különös tekintettel az egykori forrásokra, a vízfolyások, erek és folyók árvízmentes partvonulataira, valamint olyan területekre, melyek korábbi időszakokban megtelepedésre alkalmasak voltak.

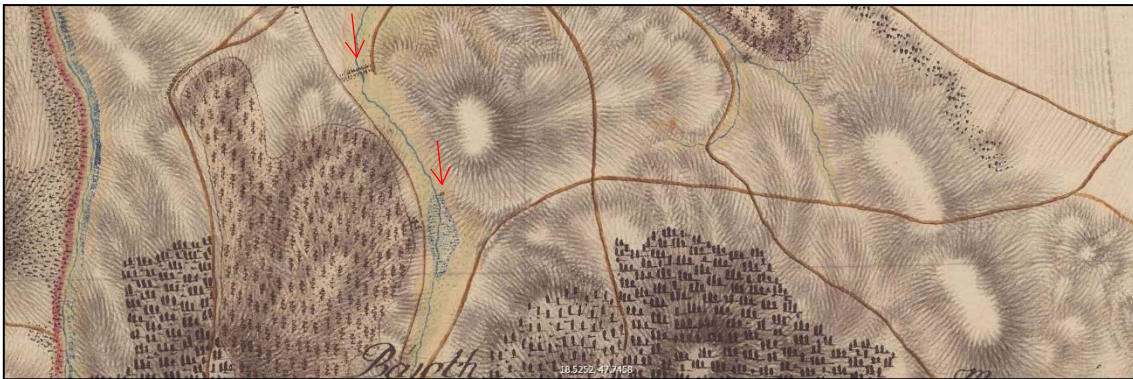
A Duna, mint közlekedési útvonal-szerepe jelentős lehetett már az őskortól. Tény, hogy az ártéri környezet a Duna másik oldalán sem volt nagyon eltérő (időszakos elöntések, réti talajtípusok stb.), vagyis egyforma életteret kínált a megtelepedésre Nyergesújfalu partmenti lelőhelyein és a

szemközti Mužla-Čenkov lelőhelyen, ahol a Bős-Nagymarosi Vízlépcső projekt keretében több, mint másfél évtizeden keresztül folyt régészeti feltárás¹¹.

A lelőhelyek egy részének part menti fekvése indikálja a dunai közlekedés fontosságát is, illetve történeti adatok bizonyítják a térségben dunai átjáró meglétét. A szárazföldön nehezebben megközelíthető település életében a folyó meghatározó szerepű volt. A hordalékkúpok által összeszorított meder szinte automatikusan jelöli ki a folyami átkelőhelyeket. A révátkelőket a középkorban is folyamatosan használták.

Szintén az ember tájalkító hatását mutatják a tájban épített malomgátak, egyéb védművek (lásd lentebb.)

Gát a Bajót-patakon, halastó és malomépület az 1. katonai térképezés térképlapján Bajóttól északra

Forrás: 1. katonai felmérés

TÖRTÉNETI UTAK JELENTŐSÉGE

A megtelepedés során a környezeti adottságok mellett fontos tényező volt az egyes területeket összekötő úthálózat. A római korban a Duna menti Limes fontos kereskedelmi és katonai útvonalnak számított, belőle ágaztak el a provincia belsejébe vezető utak. Nyergesújfalu belterületétől délre haladt el a Brigetio—Aquincum közötti római kori út, melynek szakaszát sikerült átvágással hitelesíteni. A római út maradványait a nyergesújfalui határban az agyagbányától K-re kb. 2200 m hosszú szakaszon sikerült megfigyelni - Téglagyári agyagbánya II - 16. lh - két mérföldkő töredékével - a Brigetio—Aquincum közötti út Tát határában folytatódik (központi lelőhelyazonosító: Tát Kertváros, római út -73379). A felszínen a környező humuszos talajtól elkülönülő 15—20 m széles kavicsos csík, illetve 0,5 — 1 m magas, 5 — 6 m széles töltés jelzi, eredetileg az út alapját igen laza kőalpra rakott 5 m széles kavicsöltés alkotta. Szintén a Téglagyár területén 1955-ben az agyagbánya közelebről ismeretlen pontján a gépi földkitermelés mérföldkődarabokat hozott a felszínre, melyek legalább két, 3. századi mérföldkőhöz tartoztak. A belterület nyugati részén a római út nyomvonalára valószínűleg ráfed a jelenlegi 10. főút nyomvonala. A Duna-partjára támaszkodó meredek Sánchegy miatt a castrum (4. lh.) D-i oldalán, valószínűen egy későbbi dűlőút helyén, ettől K-re pedig a mai falu D-i szélén húzódó dombháton haladt K-i irányban, a téglagyári agyagbánya II - 16. lh.) felé.

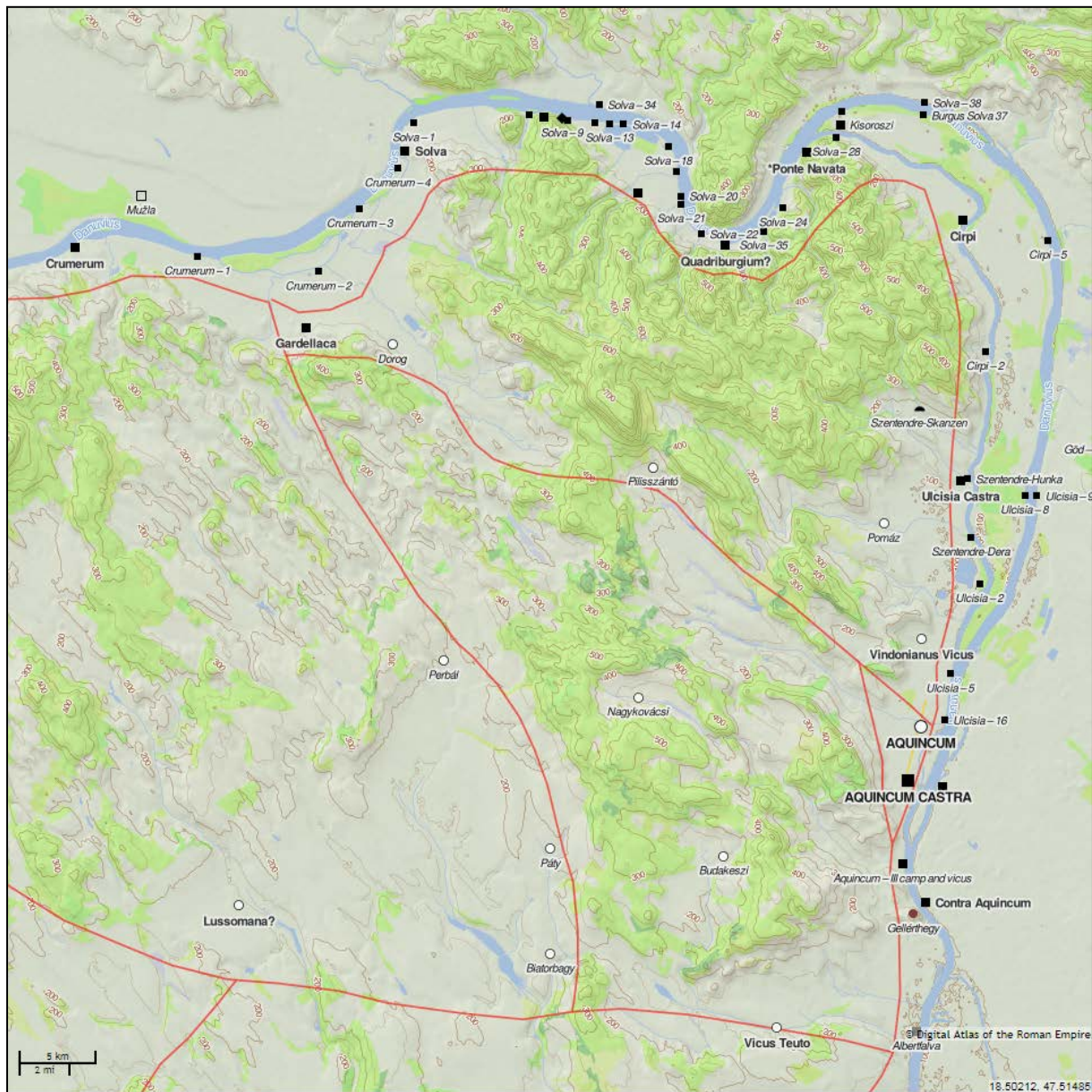
A római út nyomvonalán haladt a középkori és a kora újkori országút is. Jelenleg mezőgazdasági művelés alatt álló, szántással bolygatott terület.

A katonai táborok között őrtornyok sora őrizte az utakat, felügyelte a kommunikációt (Nyergesújfalu 1, 23. lelőhelyek, de nem kizárt, hogy őrtorony állt eredetileg a Kis-Sánc-hegyen is (27. lh.). Az utak

¹¹ <http://www.sturovo.com/drupal/19-07-2013/360/muzsla-hataraban-talalhato-regeszeti-lelohelyek>

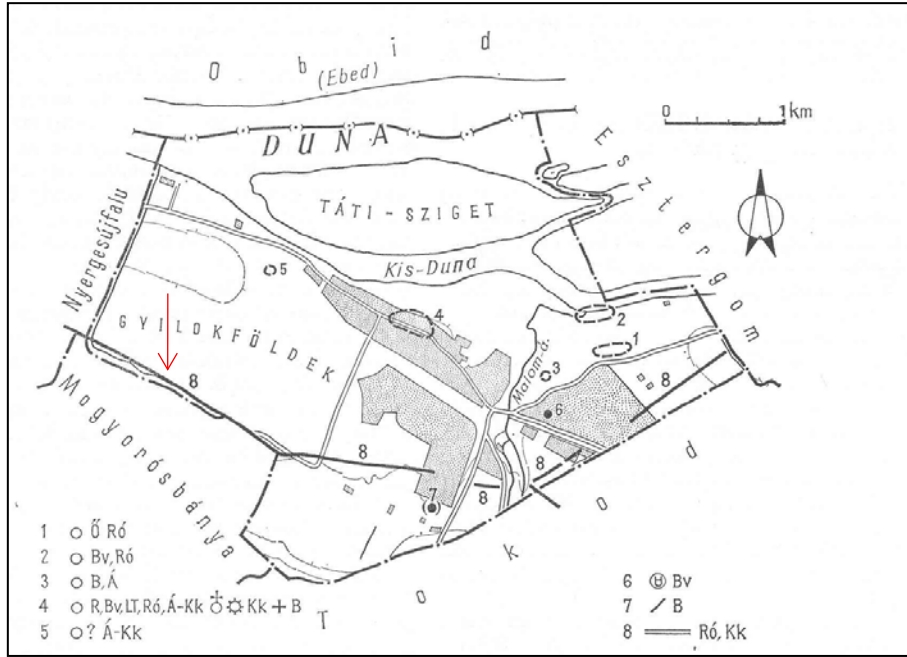
mentén létesültek az egykori temetők (23, 30. lelőhelyek), közelben feküdtek a villagazdaságok (Nyergesújfalu 20. lelőhely).

Főbb római kori úthálózat

Forrás: <http://dare.ht.lu.se/places/10873.html>

Római úthálózat folytatása keleti irányban (Tát határában)

A Duna-menti kelet-nyugati út a középkortól újra nagyobb jelentőséggel bírt, Fényes Elek idejében pedig

„Komárom vármegyének a főországútja a buda-bécsi főposta és országút, mely mindenütt a Duna jobb partján menve, Nyerges-Újfalun felül éri a megye határát, s Piszke, Neszmély, Almás, ó Szöny, új Szöny, Ács helységeken s a vasi pusztán keresztül a sz. Jánosi pusztá határán tér által Győr megyébe.” Fényes 1848

A középkor során a másik meghatározó út Újfalú - Bajót - Bajna - Zsámbék irányában vezetett. Erről az útról lehetett letérni Marót felé.

BARLANGOK, FORRÁSOK

Nyergesújfalu területén 15 db barlang található, amelyek a következők: – Förtési Cikis-barlang – Hajdúugratói 2. sz. barlang – Marót-hegyi-barlang – Förtési Csontosbarlang – Hajdúugratói 3. sz. barlang – Masina-völgyi-barlang – Förtési Gázos zomboly – Hajdúugratói 4. sz. barlang – Masina-völgyihasadékbarlang – Förtési Szendvicsbarlang – Hajdúugratói-lapító – Pusztamaróti-barlang – Hajdúugratói 1. sz. barlang – Hajdúugratóisziklaeresz – Pusztamaróti-beszakadás. Ezek azon túl, hogy ex lege védett természeti értékek, a korábbi korokban megtelepedés szempontjából is jelentőséggel bírhattak, bár pontosabb adatunk használatukról nincs.¹²

Több forrás is eredt a település határában, melyek közül történelmileg az egyik legkiemelkedőbb szerepet a Szentlászlóvíz kapott Pusztamaróton.

¹² Forrás: <http://www.nyergesujfalu.hu/Dokumentumok/kornyvedprog.pdf>

Lánczos Zoltán: Komárom és Esztergom megyék helynevei a XII. századtól napjainkig - Kézirat (1977)

S Z E N T L Á S Z L Ó V I Z = a Pusztamarót alatt eredő, Hé-
rogen és Tarjánon Bicske felé
folyó patak egy szakaszának a
neve.

Forrás: hungaricana

KŐFEJTÉS

A rómaiak idején indult meg a Gerecsében a kőfejtés. Dunaalmástól Dorogig sorakoznak a még művelt, vagy már felhagyott kőbányák. A római korban az itt épült erődítmény, Crumerum falai, de a visszamaradt emléktáblák, oltárkövek is a Gerecse vörös mészkövéből készültek. A 9-10. századra keltezett csenkei szláv földvár sáncának kőtámaszát is ebből a kőanyagból készítették (Salkovsky 2017). 1827-ben Helischer Nyergesről azt írja, hogy a kőfejtőkben vörös és sárga színű márványt bányásznak, az esztergomi bazilika belsejét nagyrészt ezzel burkolják.

Jelen tanulmányban régészeti érdekű területként jeleztük a római út feltételezett nyomvonalát nyugati irányban, a belterülettől és a Sánc-hegytől délre, illetve az út közelében fekvő belterületi ovális magaslatot, a Szabadság-dombot, mely több korban alkalmas lehetett órállás kialakítására, de nincs erről a területről konkrét régészeti adatunk.

A maróti csatahely közelében lévő feltételezett sánc hitelesítésig szintén a régészeti érdekű területek közé sorolt.

További régészeti érdekű terület - védőövezet a világörökségi várományos római limes út mentén került kijelölésre (ez a világörökségi helyszínek adatközlésében jelzett poligonon).

KUTATÁSTÖRTÉNETI ÁTTEKINTÉS

Nyergesújfalu azon ritka települések közé tartozik, melynek ismerjük ókori nevét (Crumerum - római katonai tábor) és épített örökségéről már a középkorban megemlékeznek (Marót, Újfalusi vár), majd a 18. század elejétől több forrás is beszámol római leletanyag építés közbeni előkerüléséről (kiemelten a Sánc-hegyről).

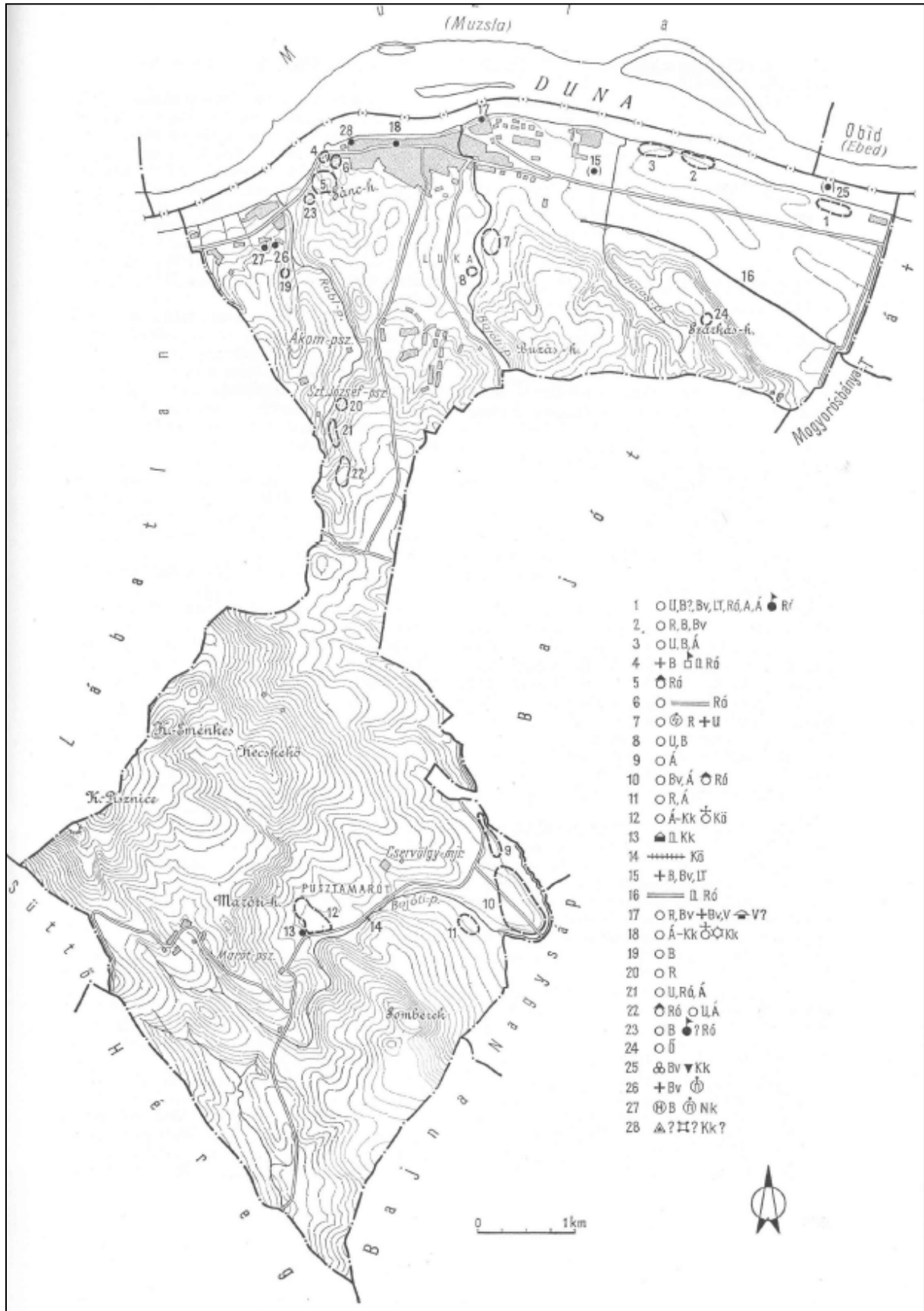
Nyergesújfalunak nagy jelentőséget szántak a kurucok az Esztergom bevételére irányuló harcokban, így nagyobb építkezésekbe kezdtek, melyeket Lemaire, Rákóczi építész, illetve Rákóczi is leírt, később Bél Mátyás részletesen leírja a kurucok által épített sáncot, melyet később Nováki Gyula mért fel és részletesen közölte az építés történeti hátterét¹³.

A Duna mellett kibontakozó építkezések során több alkalommal Kalicz Nándor végzett kisebb felületű leletmentést Nyergesújfalun (2-3. lelőhelyek, Viskosa gyár, téglagyári agyagbányák)..

Thorma István és Horváth István vezetésével 1968-1969-ben szisztematikus régészeti terepbejárást végeztek a település határában és igyekeztek teljesen felmérni az itt lévő régészeti örökséget, amit aztán a Magyarország régészeti topográfiája Esztergomi és Nyergesújfalui járás kötetében közöltek. MRT 5. kötete 264-276. oldal

¹³ Nováki 2005

Nyergesújfalu szisztematikus régészeti terepbejárása és archív adatok alapján Magyarország Régészeti Topográfiája 5. kötetében jelölt, Nyergesújfalu területén 1979-ben ismert régészeti lelőhelyek

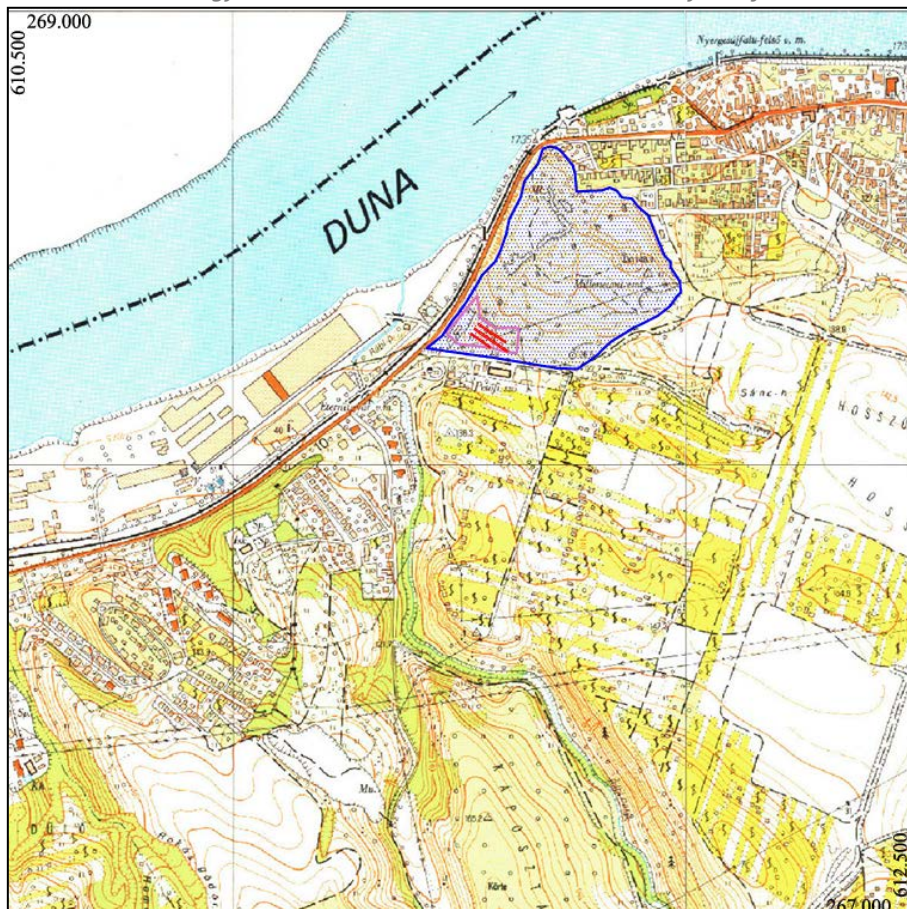
A téglagyári agyagbányák helyén keletkezett tavak korábbi régészeti jelenségek pusztulásával is jártak, ezek helyén csak kisebb leletmentésekre, adatfelvételekre került sor.

Megelőző feltárás - a kultúrrétegek teljes elgyalulásával a Viscosa gyár területén történt 1974-ben.

Kelemen Márta a katonai táborhoz tartozó temető néhány sírját tárta fel két helyszínen.

A Spar élelmiszeráruház építését megelőző régészeti kutatások 2008. november 17. — 2008. december 9. között folytak a Komárom-Esztergom Megyei múzeumi Igazgatóság által. *Forrás: Archeodatabase* Itt a polgárváros objektumai és további sírok kerültek feltárára. Jelenleg a készülő látogatóközpont helyén folytatódnak megelőző feltárások.

A Sánc-hegyen 2008-ban humuszolt terület és a lelőhely kiterjedése

Forrás. Topográfiai térkép

A 2009. március 23-30. között végzett próbaásatás a rézsű és a sziklafal stabilizációs munkálataihoz kapcsolódott. falalapozásoknak csupán az omladékai kerültek elő. A korábban bolygatott területen római pénzeket, bronz tűt és kerámiát találtak¹⁴.

¹⁴ Régészeti kutatások Magyarországon 2009

*A Sánc-hegy alatti 5. lh. feltárása 2018. őszén őskori objektumokkal
és római épületek falmaradványaival*

*Jelenleg nagyobb földmunkák a 2. és 3. lelőhelyek
(Duna dűlő és Széles földek) területén folynak.*

ÉRTÉKLELTÁR

A régészeti örökség felmérését a Miniszterelnökség hivatalos, 2017. 06. 08-án kelt adatközlése, a Komárom-Esztergom Megyei Kormányhivatal Tatabányai Járási Hivatal 2018. június 19-én megküldött adatközlése, továbbá a <http://archeodatabase.hnm.hu> online adatbázisa alapján állítottuk össze.

Ismert régészeti lelőhelyek Nyergesújfalu határában

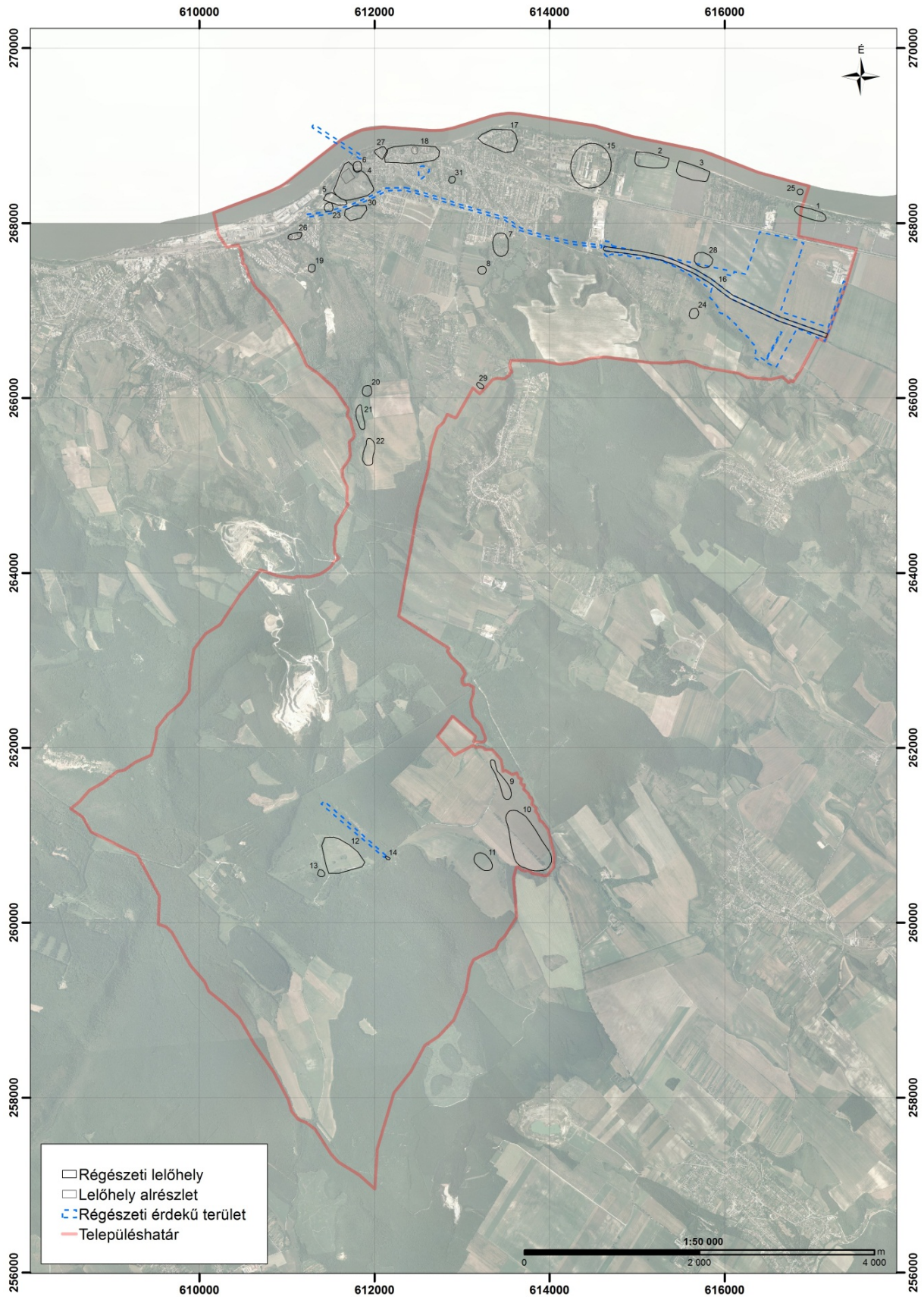
Sorszám hatástanulmány	Azonosító	Sorszám Miniszterelnökség	Név	Korszak, Jelleg	Megjegyzés
1	2442	1	Papírgyári-földek MRT 5. 15/1. lh	telepnyom: - dunántúli vonaldíszes kerámia kultúrája, - középső és késő bronzkor, - kelta szórvány - római kori település - 2. századi római őrtorony, bélyeges téglá - avar cserép - 10-12. sz. településnyom	részben Duna által elmosott lh, tereprendezéssel elpusztított lh, őrtorony pontos helye nem ismert, Tát határán
2	2443	2	Duna-dűlő MRT 5. 15/2. lh.,	telepnyom - rézkor-középső rézkor/ludanicei csoport - rézkor - badeni kultúra - bronzkor - urnásiros kultúra	részben Duna által elmosott lh, Ásatás, Kalicz Nándor 1959 - 3 szelvény jelenleg nagy felületen üzemterület-bővítés
3	2444	3	Széles-földek (Téglagyár) MRT 5. 15/3. lh.,	telepnyom - dunántúli vonaldíszes kerámia kultúrája, - bronzkor (tokodi csoport és mészbetétes edények kult.) - szórvány 10-11. századi cserép	Ásatás, Kalicz Nándor 1959 - 11 szelvény jelenleg nagy felületen üzemterület-bővítés A kultúrréteg vastagsága 60—120 cm között jelenleg nagy felületen üzemterület-bővítés
4	2445	4	Sánc- hegy, Crumerum 10. sz. főút (54+050 - 54+590 km szelvény), RPH 77., MRT 5. 15/4.,	telepnyom - bronzkor -hatvani kultúra-tokodi csoport - bronzkori raktárlelet - Crumerum római tábor: Tábor - castrum - Rákóczi földvár - 1706	18. századtól történeti források említik a római kori leleteket, a kuruc vár kiépítésének földmunkái nagy beavatkozást jelentettek világörökségi hely szín
4a	85909	32	Sánc-hegy védőövezete	védőövezet	világörökségi helyszín védőövezete
5	2446	5	Sánc-hegy II. Nyergesújfalu, 15/6. lelőhely, Sánc-hegy DNY. lába , MRT 5. 15/5. lh	telepnyom - hatvani kultúra-tokodi csoport telep - római kor épület: 1970 őszén vízvezetékárok ásásánál római kőfal és terrazzo-padló, - római út - Árpád-kor csontvázas temető: - későrómai	a lelőhely kiterjedését pontosítani kell: A hegy DNY-i lábánál, a völgy bejáratánál Nyergesújfalu, Sánc-hegy II-III., Kelemen Márta ásatása 1989 Spar Áruház területe, 2008. fogadóépület helyén megvalósuló leletmentés
6	66026	29	Sánc-hegy III. MRT 5, 15/6. lh Sánc-hegy DK. lába	telepnyom római	a lelőhely kiterjedését pontosítani kell: A hegy ÉK-i lábánál földkitermeléssel megbolygatott beásásokból vastos hombárperemet, II I -IV . sz. telepjelenségek, canabae

Sorszám hatástanulmány	Azonosító	Sorszám Minszterelnökség	Név	Korszak, jelleg	Megjegyzés
7	2448	7	Téglagyári agyagbánya I. MRT 5, 15/7. lh	telepnyom - dunántúli vonaldíszes kerámia kultúrája, - rézkor, badeni kultúra csontvázas temető: - rézkor, ludancei csoport	részben elbányászott lelőhely
8	2449	8	Lukai-földek MRT 5, 15/8. lh	telepnyom - dunántúli vonaldíszes kerámia kultúrája, - középső bronzkor	
9	2450	9	Domonkos-földek MRT 5, 15/9. lh	telepnyom - Árpád-kor telepnyom 12-13. század	
10	2451	10	Gunyhóalji-dűlő MRT 5, 15/10. lh	telepnyom - urnasíros kultúra - 10-13- sz. település villa, épület - római kor Jelenség: Épület / villa	
11	2452	11	Somberek-alja MRT 5, 15/11. lh	telepnyom - rézkor, boleráz cs. - 12-13- sz. település	
12	2453	12	Pusztamarót I., Marót, Genemarótja MRT 5, 15/12. lh	telepnyom - középkori falu, - templom, - templom körüli temető	javaslat: nemzeti emlékhely Maróti csata 1526
13	2454	13	Pusztamarót II. MRT 5, 15/13. lh	Épület - kastély, vízmű, kőemlék Halastó	terepszemle alapján új helyen jelölve javaslat: nemzeti emlékhely Maróti csata 1526
14	2455	14	Pusztamarót III. MRT 5, 15/14. lh	gát - középkor	javaslat: nemzeti emlékhely Maróti csata 1526 - védmű része
15	2456	15	Téglagyár MRT 5, 15/15. lh	telepnyom/sírok? - középső bronzkor/dunántúli mészbetétes kerámia - urnasíros kultúra szórvány - kelta karperec	
16	2457	16	Téglagyári agyagbánya II. RPH 76., MRT 5. 15/16. lh.,	Út, mérföldkö - római kor	részben feltárt, folytatása Tát határában
17	2458	17	Duna-part (Viscosa-gyár) MRT 5. 15/17. lh.,	telepnyom - rézkori - badeni kultúra - urnasíros kultúra temető - kora- és középső bronzkor - vaskori halomsír szórvány - bronzszobor és egy meztelen nőt ábrázoló ólomszobor (koravaskor)	Duna áradásai által alámosott parton Ásatás, Kalicz Nándor 1959 elhordott vaskori halom, és legyalult, egykor nagyobb kiterjedésű lh
18			Újfalu, középkori /koraúj kori Újfalu/	középkori település malom	új bejelentés történeti adatok és katonai térképezés alapján jelölt kiterjedés
18a	2459	18	Újfalu, Nyergesújfalu, Római katolikus templom MRT 5. 15/18. lh.,	templom, templom körüli temető	A ma i templom valószínűleg a középkori templom romjain épült 1720-ban

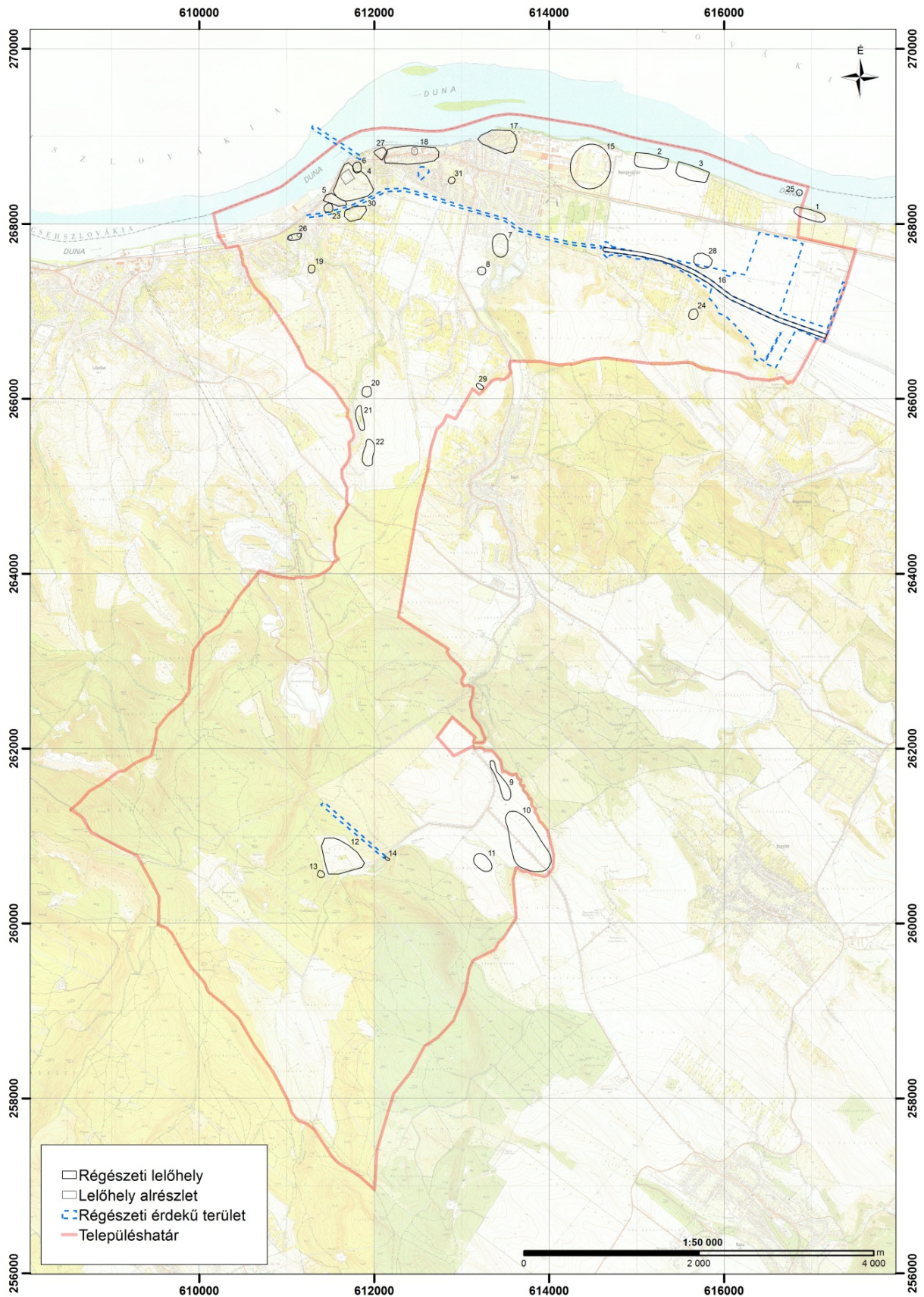
Sorszám hatástanulmány	Azonosító	Sorszám Miniszterelnökség	Név	Korszak, jelleg	Megjegyzés
19	2460	19	Józsefpuszta MRT 5. 15/19. lh.,	telepnyom - kora bronzkor/makói kultúra	homokbánya, részben megsemmisült lh.
20	2461	20	Rábl-völgy I. MRT 5. 15/20. lh.,	telepnyom - rézkor/ badeni kultúra-bolerázi csoport	
21	2462	21	Rábl-völgy II. MRT 5. 15/21. lh.,	szórvány - újkőkor-középső neolitikum/dunántúli vonaldíszes kerámia - római - 13. századi	
22	2463	22	Rábl-völgy III. MRT 5. 15/22. lh.,	szórvány - dunántúli vonaldíszes kerámia kultúrája, - Árpád-kor Római kori villa	
23	2464	23	Sánc-dűlő, Azaum 7. burgus MRT 5. 15/23. lh.,	telepnyom - bronzkor/hatvani kultúra-tokodi csoport római őrtorony	részben az 5. lh. folytatása
24	2465	24	Szarkási-hegy MRT 5. 15/24. lh.,	őskori telepnyom	
25	2466	25	Duna-meder MRT 5. 15/25. lh.,	raktárlelet - urnasíros kultúra - 7 kard szórvány - török kori bronztál	
26a	2467	26	Pala utca (Sátoritelep) MRT 5. 15/26. lh.,	temető - későbronzkor, urnasíros kult. csontvázas temető	2467 és 2468 közeli, részben elbányászott temetők, egy nehezen lehatárolható lh. részei
26b	2468	27	Eternittelepi Általános Iskola MRT 5. 15/27. lh.,	temető - csontvázas: népvándorlás kor/késő avarkor - hamvasztásos: középső bronzkor/dunántúli mészbetétes kerámia kultúrája	2467 és 2468 közeli, részben elbányászott temetők, egy nehezen lehatárolható lh. részei
27	2469	28	Kis-Sánc-hegy MRT 5. 15/28. lh.,	földvár - középkor/késő középkor? - kuruc-kori sánc	Pesty F. leírása, Nováki 2005 beépített új kiterjedés
28	66786	30	Széles-dűlő, Ipari Park, 019/6 hrsz. Holcim Cementgyár	telepnyom - késő neolit, kora rézkor - római kor, késő középkor	szakfelügyelet 2009
29	83611	31	Szent József- puszta Bajót 19. Nyergesújfalu 19. lelőhely, Magyar hegy északi lejtő	sír + szórványlelet, középkor	
30	új lh		Bürgermeister	1989-ben a Sáncheget D-ről szegélyező K-NY-i irányú völgy túlsó oldalán húzódó dombosor tetején, a szőlővel betelepített Bürgermeister telek területén szőlőrigolozás során egy kőlapokkal fedett római sírra bukkantak. A szőlőtőkék közötti szűk területen 4 sírt tártak fel, a területen további sírok	forrás: Kelemen 1997 kb. ezen a zártkertes részen gyepes területen néhány vakondtúrásban római kori cserepek
31	új lh		Csokonai /Zalka u.	kőrárok/sánc ismetlen kor	légifotó www.fentrol.hu , google earth
	új lh		SÁNDOR-PATAK MENTE	paleolit lelőhely	Dobosi Viola 1997 nem azonosítható

Sorszám hatástanulmány	Azonosító	Sorszám Minszterelnökség	Név	Korszak, Jellemző	Megjegyzés
	2354	14	Lábatlan-Vasút	őskor/vaskor-kora vaskor/keleti Hallstatt-kultúra Jelenség-Sír/hamvasztásos sír általában	Örökségvédelmi hatástanulmány Lábatlan település-szabályozási tervéhez, 2005. MRT-5 A vasút 1893. körüli építése során Revizky-Győző főszolgabíró lábatlani földjén ásatást végzett. A lh-en egyéb kutatás nem történt. (https://archeodatabase.hnm.hu/hu/node/24746)

Ismert régészeti lelőhelyek és régészeti érdekű területek Nyergesújfalu közigazgatási határában úrfelvételre vetítve

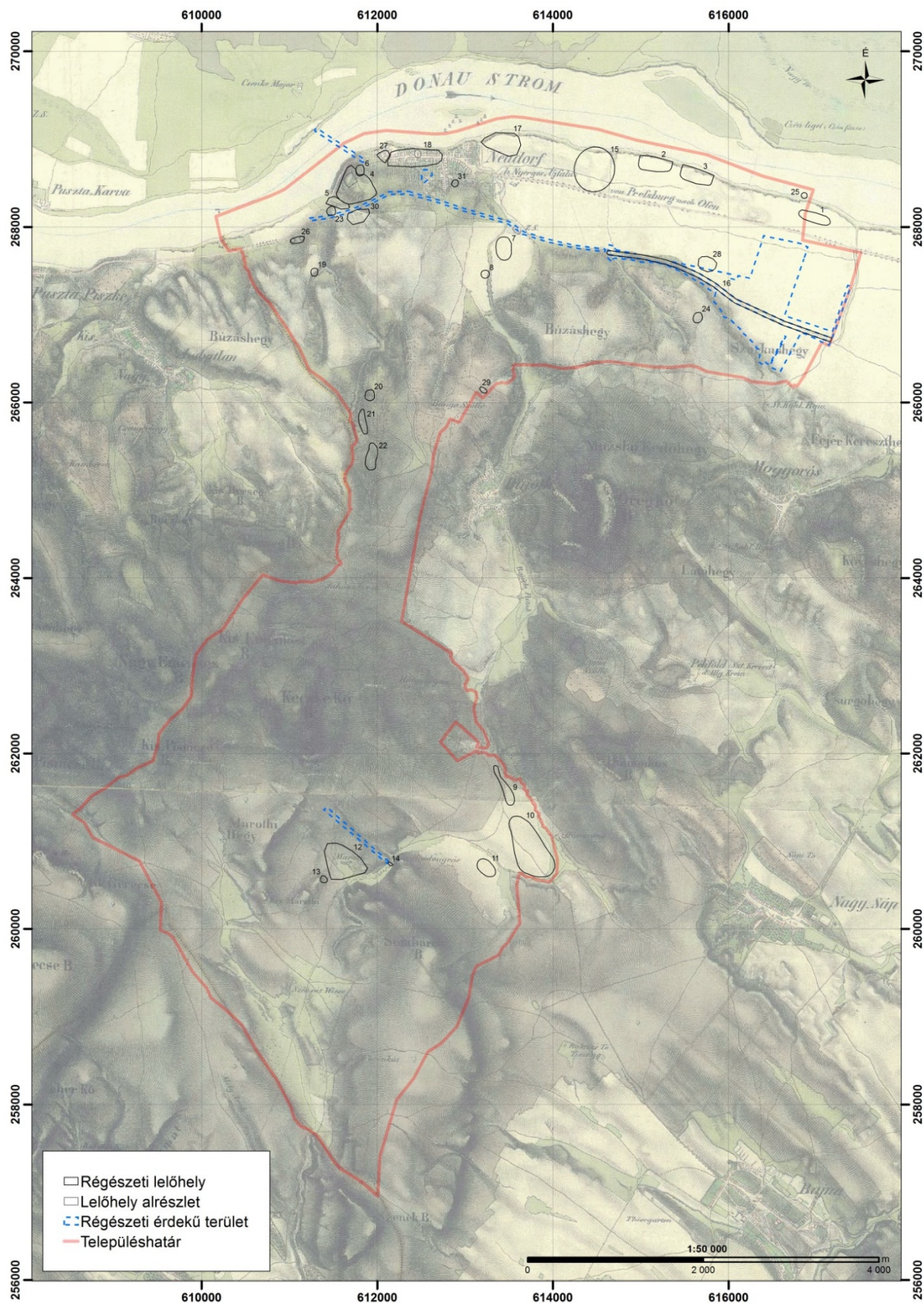
Ismert régészeti lelőhelyek és régészeti érdekű területek Nyergesújfalu közigazgatási határában EOV térképleapon

Ismert régészeti lelőhelyek és régészeti érdekű területek Nyergesújfalu közigazgatási határában az 1. katonai felmérés térképlapján

Ismert régészeti lelőhelyek és régészeti érdekű területek Nyergesújfalu közigazgatási határában a 2. katonai felmérés térképlapján

ELTÉRÉSEK A KORÁBBI RÉGÉSZETI ÉRTÉKLELTÁRTÓL

Megállapítható, hogy a 2009-ben Nyergesújfalu városrendezési tervéhez kapcsolódóan Vágner Zsolt által készített örökségvédelmi hatástanulmány régészeti munkarésének 2009. januári elkészítése óta két lelőhely került bejelentésre (központi azonosító 66786 Széles dűlő lelőhely - jelen tanulmányban 6. lh. és 83611. azonosítóval - jelen tanulmányban 19. lelőhely Szent József puszta néven), további kutatások történtek a Sánc-hegyen, mely alapján az új jelenségeket 66026 azonosítóval vették fel Sánc-hegy III néven, illetve 85909. azonosító alatt kijelölték a kiemelten védett Sánc-hegy lelőhely védőövezetét.

Tekintettel arra, hogy a közhiteles nyilvántartásban a lelőhelyek számozása nem folyamatos – Nyergesújfalu 6. lelőhelyet nem jegyez a központi nyilvántartás, ezért a folyamatos számozás érdekében a lelőhelyeket átszámoltuk (lásd ismert régészeti lelőhelyek áttekintő táblázata). Valószínűleg számos lelőhely esetében az ismertnél nagyobb kiterjedéssel lehet számolni (Belterület, Marót falu, stb.).

Új régészeti lelőhelyként határozzuk meg a történeti források alapján bizonyított középkori településmagot (18. lh), felhívva a figyelmet arra, hogy a település temploma is középkori eredetű, környezetében kőemlékek, templom körüli temető sírjainak felbukkanásával kell számolni. A település bár többször elnéptelenedett rövidebb időre, a megtelepedés a 12. századtól követhető. Bár konkrét leletek előkerüléséről nincs adat, tekintettel arra, hogy az esztergomi káptalan még 1695 előtt megkezdte német családok betelepítését Nyergesújfalura, így a történeti településmag régészeti érdekeltséggel bír, függetlenül a középkori előzményadatok bizonyíthatóságától (1711 előtti beépítés) is.

A terepbejárásunk során, 2018. őszén a Sánc-hegy déli oldalán előkerült római kori kerámia alapján feltételezünk lelőhelyet, mely kérdés, mennyire kapcsolódik a Sánc-hegytől nyugatra feltárt jelenségekhez (5. lh). Részben ugyanerre az újonnan lehatárolt lelőhelyre (30. lh) vonatkoztathatók Kelemen Márta sírfeltárás-adatai.

Fel kell hívni a figyelmet a Rákóczi szabadságharc során Sánc-hegyen kívül működő történeti forrásokban említett két elővédre, mely kiemelten a karvai rév védelmére létesült - ezek közül az egyik véleményünk szerint a Kis-Sánchegy (27. lh) azonosítható.

A belterületről ismert avar- és bronzkori egymáshoz közeli temető esetében is indokolt védőövezet kijelölése, resp. a lelőhelyek nagyobb kiterjedéssel való jelölése (26. lh)

A Bajóti-patak közelében légifotókon megfigyelt kisebb kör alakú sánc hitelesítése szükséges, ennek ellenére a régészeti lelőhelyek közé soroljuk (31. lh).

Terepbejárással sikerült pontosan meghatározni a Maróti faluhely mellett a 14. században kiépült, majd később bővített érseki kastélyt. További kutatásokat, környezetrégészeti adatgyűjtést igényel azonban a lelőhely egykori környezetének (halastó) és a maróti csata körülményeinek pontosabb meghatározása.

31. lh. Kör alakú sánc Nyergesújfalu belterületén 1959. évi légifotón és Google Earth felvételen

A közhiteles adatszolgáltatásban Nyergesújfaluhoz sorolt, eredetileg Lábatlannál jelzett 19. századi vaskori leletek (MRT-kötet 10/14. lh, központi azonosító: 2354) Nyergesújfalu határába sorolása (ahogy azt mind a 2017. évi miniszterelnökségi, mind a járási hatóság 2018. júniusi adatközlése is hozza) nagy valószínűséggel hibás adatrögzítésből származik, ha a korábban közölt adatok relevánsak. Mivel a kataszteri térképezés óta a településhatár a vasút mentén nem változott, nincs ok rá, hogy Nyergesújfalunál szerepeltessük ezt a lelőhelyet. Koravaskori temetkezésekből előkerült leletekről csak annyit tudunk, hogy

„Az Esztergom és Vidéke c. újságból értesülünk róla, hogy Reviczky Győző „... hamvedreket ajándékozott az esztergomi kath. főgimnázium múzeumának. E régiségeket a főszolgabíró saját lábatlani földjein a vasútépítés alkalmával eszközölt ásatások közben találta.” (forrás MRT5)

ezért a lelőhely lokalizációja Nyergesújfalu határába bizonytalan, nem tartjuk indokoltnak az adatközlésben szereplő poligon megjelenítését.

Nem elhanyagolhatóak a pontosabban nem lokalizálható szórványadatok sem, hiszen ezek pontosítják a megtelepedés történetét, ezért jelen tanulmányban szükségszerűen ezen adatokat is figyelembe vesszük, annak reményében, hogy idővel egy-két adat hitelesíthetővé válik. Ilyen pl. a Patek Erzsébet által közzétett Nyergesújfalui lelőhelyű későbronzkori urnák, tálak és csészék; MRT5 – Magyarország régészeti topográfiája kötetben említett további leletek.

TÖRTÉNETI LEÍRÁS /ÁLTALÁNOS TÖRTÉNETI ÁTTEKINTÉS

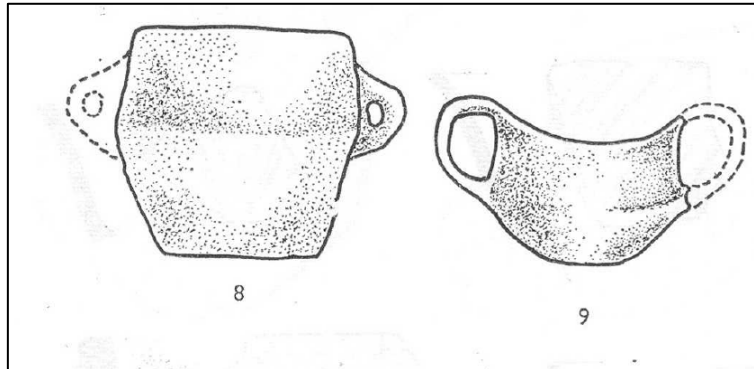
Az őskőkorból emberi megtelepedés nyomait nem találjuk a közhiteles nyilvántartásban, azonban Dobosi Viola áttekintése két lelőhelyet is hivatkozik: Nyergesújfalu Sándor-patak mentén gyűjtöttek kőeszközöket: négy szilánkvakarót, megmunkált és megmunkálatlan szilánkokat vegyes kovaféleségekből, illetve Mogyorósbánya-Újfalusi domb lelőhely közelében (vagy azzal azonos helyről jegyzik a Nyergesújfalu-Szarkás-pusztai lelőhelyet, ahol paleolitik településre került szórványleleteit gyűjtötték, míg a Mogyorósbányai lelőhelyen Dobosi Viola feltárást is végzett¹⁵.

¹⁵ T. Dobosi Viola: A paleolitikum kutatása Komárom-Esztergom megyében. in: Kisné Cseh Julianna – Somorjai József szerk.: Komárom – Esztergom Megyei Múzeumok Közleményei 5. (Tata, 1997), pp. 7-23

Az első földművelők, az ún. újkőkor, vagy neolitikum idejéből a Duna mellett (1. és 3. lh - Papírgyári földek és Téglagyár), továbbá a Rábl-völgyben ismerünk lelőhelyet (21-22. lh), azonosítatlan - lelőhelyről pedig állatcsontanyagot közöl Bökönyi Sándor.¹⁶

A rézkor időszakából több lelőhelyről ismerünk leletanyagot, ezek közül származik a Kalicz Nándor Duna dűlőben (2. lh) végzett kisebb felületű feltárása (ludanice csoport és badeni kultúra). A Ludanice csoport csontvázas temetője a Téglagyári Agyagbányából (7. lh. került elő).

Rézkori edények Nyergesújfalu MRT 5 15/7 lelőhelyről

A Duna közelében még a Viscosa gyár területén voltak rézkori leletek. (17- lh. badeni kult).

Komárom-Esztergom megye területén a Makó kultúra népének megjelenése jelenti a korai bronzkor kezdetét. A nagy területre kiterjedő, főként pásztorkodással foglalkozó művelődés települései megyénk területén is viszonylag sűrűn követik egymást, bár a feltárások során főleg csak anyaggyerő, majd később szeméttárolásra használt gödreik kerültek elő. A népesség településének részlete került feltárássra pl. Nyergesújfalun (kisméretű, félig földbemélyedő, szabálytalan kör alakú kunyhó többször megújított tűzhellyel), illetve a szemközti Csenkén.

Nyergesújfalu környéke gazdag a bronzkori lelőhelyekben, különösen a hatvani kultúra tokodi csoportját és a dunántúli mészbetétes kerámiát képviseli több lelőhely. 1974-ben a nyergesújfalui Viscosa-gyár bővítéséhez a Dunától délre 500 m-re földgyalukkal elhordták egy kelet-nyugati irányú, mindössze 0,5-1,5 m magas homokdombot is. A homokdombon bronzkori sírok kerültek elő.¹⁷ A leletmentés, amely kb. 130 x 40 m-es területre terjedt ki, összesen 187 objektumot eredményezett. A 177 bronzkori sír közül 49 a hatvani kultúra tokodi csoportjához, 119 pedig a későbbi dunántúli mészbetétes kerámia kultúrájához tartozik.

¹⁶ S. BÖKÖNYI: Eine Pleistozän-Eselsart in Neolithikum der ungarischen Tiefenbene Acta Archaeologica ACTA ARCHAEOLOGICA TOMUS 4 (A MTA RÉGÉSZETI KÖZLEMÉNYEI, 1954)4. kötet / 1-4. sz. S. BÖKÖNYI: Eine Pleistozän-Eselsart in Neolithikum der ungarischen Tiefenbene

¹⁷ Torma 1996: Bronzkor a Nyugat-Dunántúlon Torma István: A tokodi csoport és a dunántúli mészbetétes kerámia nyergesújfalui temetője in: Pápai Múzeumi Értesítő 6. (Pápa, 1996); pp. 43-52; Torma: Bronzezeitliche Gräber aus Nyergesújfalu (Komitat Komárom) – Angaben zur Frühphase der inkrustierten Keramik in Nordtransdanubien Mitteilungen des Archäologischen Instituts der Ungarischen Akademie der Wissenschaften 10-11. (A Magyar Tudományos Akadémia Régészeti Intézetének közleményei, 1980-1981), pp. 59-69, Taf. 1-4

Bronzkori sírleletek a nyergesújfalu-Viscosa-gyári temetőből (Torma 1996)

Telepjelenségeket a Téglyagár - Szélesföldek dűlőben tártak fe(3. lh) l18

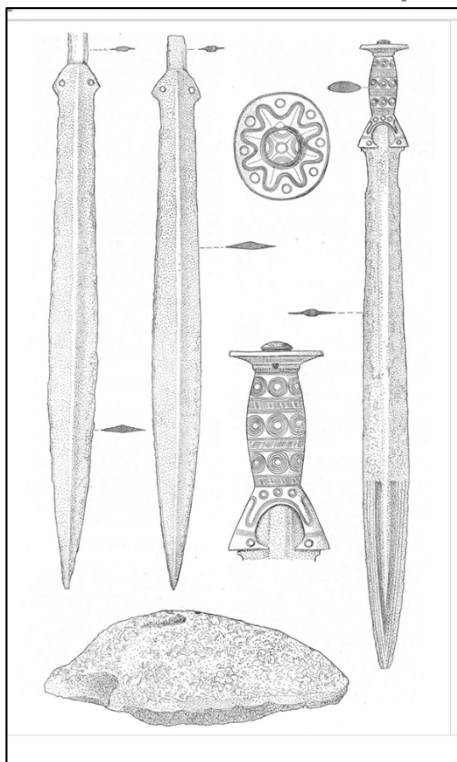
A későbronzkor kezdetén újabb halomsíros csoportok támadása érte a Kárpát-medencét, melynek eredményeképpen a helyi népség elrejtve kincseit (ún. koszideri típusú kincsek) délre vonult. Területét kisebb, pásztorkodó életmódot folytató népcsoportok telepei foglalják el. Egyrétegű telepeiken a földfelszínre épített házak mellett földbemélyedő konyhók állhattak (Pilismarót, Dunaalmás-Foktorok, Esztergom, Nyergesújfalu, Bajna, Tatabánya). A kései bronzkor középső szakaszától jelentek meg a nagyobb kiterjedésű telepek, s megszorodnak a bronzművesség emlékei is.

A MNM a 19. század végén a Sánchegyőről 3 bronz pitykegombot, egy kúpos fejű díszített szárú bronztűt és két bronztört szerzett, ezek kontextusa nem ismert. A Duna-mederből több kardból és bronzlepenyből álló raktárlelet került elő, mely nagy része elkallódott.

Kőszegi Frigyes 1988-ban katalógusában 8 későbronzkori lelőhelyet sorol fel.

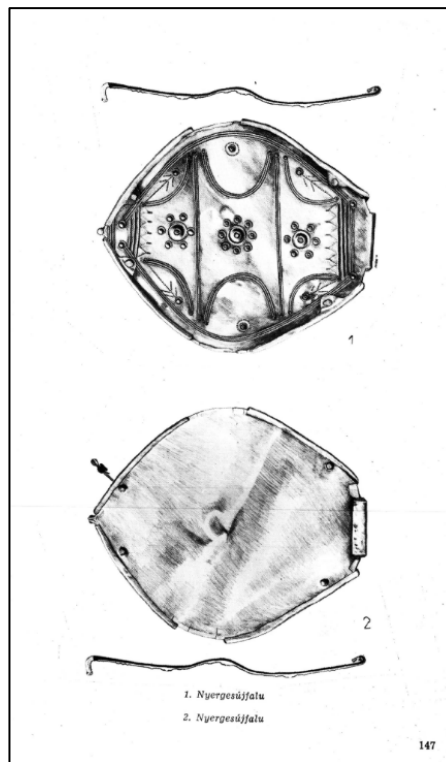
¹⁸ Kisé Cseh Julianna: A mészbetétes edények kultúrája lelőhelyei Komárom-Esztergom megyében. in: Komárom – Esztergom Megyei Múzeumok Közleményei 6. (Tata, 1999), pp. 23-88

A Duna medréből előkerült kardlelet darabjai (25. lh)

Forrás: MRT 5 273. oldal

Kelta övcsat

Forrás: MRT 5

A közhiteles nyilvántartás térinformatikai adatszolgáltatása Nyergesújfalu határába teszi az MRT 5 kötetben Lábatlan határához sorolt 19. századi leleteket. Ezek Nyergesújfaluhoz sorolása bizonytalan, azonban a koravaskor viszonylatában kiemelkedik a Viscosa gyár területén talált néhány lelet, melyek vaskori halomsírból származhatnak: A negyvenes években a Viscosa-gyár területén sajnos közelebből ismeretlen körülmények között került elő egy ruhátlan férfit ábrázoló 13 cm magas bronzszobor és egy meztelen nőt ábrázoló ólomszobor 10,2 cm magas töredéke, továbbá több edény, stb.

A kései vaskor kezdetén, a Kr.e. 4. században érte el a nyugatról érkező kelta törzsek vándorlása a Dunántúl területét. Hunyadi Ilona Nyergesújfalu területéről egy sötétszürke, vörös alapanyagú karcsúnyakú urnát és egy babos bronzkarperec töredékét említi¹⁹. A Duna mederrendezésekor pedig egy kelta övcsat került elő.

Nyergesújfalu Sánchegyen már bronzkori leletek is ismertek, de a legjelentősebb megtelepedés a római kor során volt, amikor katonai tábor létesült a területen a kuruc korban erődítést építettek ki.

Crumerum katonai tábor építése valószínűleg az i. u. 1. század végén, Domitianus pannóniai háborúi alkalmával történt, helyőrségét pedig legalábbis a 3. század elejéig a cohors V. Lueensium alkotta.

A Duna jobb partján az ún. Sánc-hegyen állt, 18 római mérföldre (kb. 27 km) keletre Brigetiotól (a mai Szöny) és 42 mérföldre (kb. 63 km) nyugatra Aquincumtól. Maradványai a XVIII. században még fellelhetőek voltak és a Rákóczi-szabadságharc idején épült földsánc erődítés létesítésekor semmisültek meg. A hegy északról és nyugatról meredeken szakad a mélybe, így a hely jól védhető volt. Az erőd kiterjedése kelet-nyugati irányban 105 méter, észak-déli irányban 110 méter volt, tájolása 27 fokkal tér el az északi iránytól. Az erődítmény a II. században épült, helyőrsége ekkor a cohors V. Gallaeorum Lucensium (gyalogos segédcsoport) volt, ebben az időben a polgári tábor az

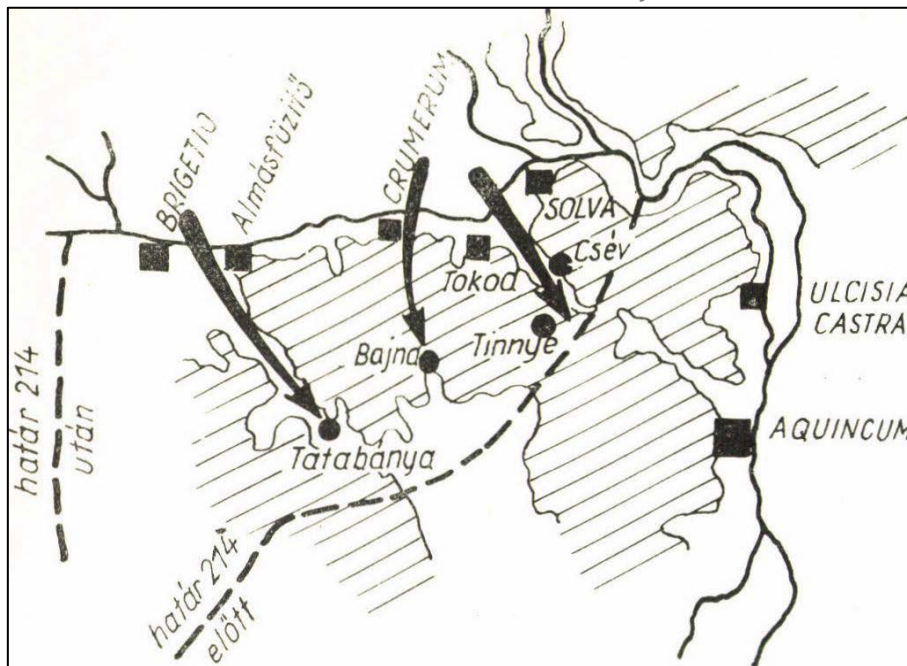
¹⁹ Hunyadi Ilona: Kelták a Kárpátmedencében. Leletanyag. Régészeti Füzetek 2-1957.

egész Sánc-hegy területére kiterjedt. A IV. században pedig az equites promoti (kisebb lovascsapat) tartózkodott az erődben.

A település határában több órtorony ismert, egyik II. századra datált órtorony a Nyergesújfalu-Papírgyári földek területén; ahol 3 db LEG.I.AD bélyeges téglá került elő. .

1960 augusztus végén Nyergesújfalu községben (Komárom megye, dorogi járás) régi épület lebontása alkalmával, másodlagos felhasználásból római feliratos kő töredéke került elő, a feliraton szereplő M. Aurelius Antoninus bizonyosan Caracalla volt, és a kőemlék állítója, aki az uralkodó valamelyik katonai sikerét ünnepelte fogadalmi oltárával, a császár különlegesen tisztelt istenét invokálta. Az oltár készítésének legvalószínűbb időpontja 214, kőemlék azt a győzelmet ünnepli, amelyet a császár ebben az évben Pannóniában aratott a dákok felett.²⁰

A 214-iki dák támadás valószínű irányai

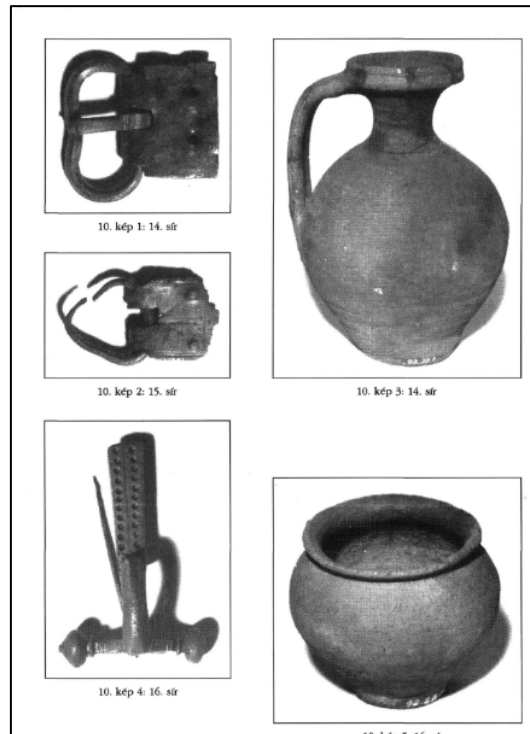
Forrás: Alföldy 1961

H. Kelemen Márta 1978-ban és 1989-ben Nyergesújfalun a sánchegy római erődhez (Crumerum) tartozó késő római temető két részletét tárta fel (12+4 sír), melyekbe a régészeti leletek tanúsága alapján a 4. század vége-5. század eleje közé eső időszakban temetkeztek²¹. A sírok között voltak kőládás és egyszerű gödörsírok is. A feltárt 16 sír a Sánchegy tetején, a II. században épült és a IV. században átépített crumerumi római castellum késő római temetőjéhez tartozik. A Költségvetési Üzem területén lévő 12 sír a völgyben futó, a tábort K- ill. D-felől megkerülő római limesút É-i oldalán, míg a Bürgermeister telken feltárt 4 sír a római út D-i oldalán feküdt (30. lelőhely). A Sánc-hegy délnyugati lábánál a későbbi leletmentések során is kerültek elő sírok (5. lh).

²⁰ Alföldy Gáza: Studia Pannonica. Archeológiai Értesítő 1961, 23-31

²¹ H. Kelemen, M.: Későrómai sírok a nyergesújfalui tábor temetőjéből. Komárom – Esztergom Megyei Múzeumok Közleményei 5. (Tata, 1997), 399-424.

Sírleletek Nyergesújfaluból - Kelemen M. feltárásai

Forrás: Kelemen 1997

Számos római kőemlék előkerüléséről számolnak be a Rákóczi korabeli feljegyzések. Bél Mátyás pedig azt jegyzi fel, hogy amikor 1705-ben a kurucok Nyergesújfalu mellett lévő kopár és kiszökellő dombon a tábor megerősítése végett, vagy a Duna elleni gát építésekor földmunkákat végeztek, nagy mennyiségű római pénzt ástak ki, de a kapzsi katonák és a munkások széthordták, mielőtt még ki lehetett volna deríteni, mely császárok képeit viselik ²².

A római kort követő népvándorlás korából avar temetőrészlet ismert Nyergesújfalu határából (26. lh.). Bél Mátyás feltételezte, hogy

„ha találgatásnak helye van, azt a tábort, melyről Nyergesújfalunál beszélünk, és korunkban a magyarok helyreállítottak, úgy vélem, hogy ha nem is alapították, de lakták a gótok, mivel ezek magaslatokra szokták befészkelni magukat, és a római építményekből, miként azt jövőjük szempontjából helyesnek látták, szokásukhoz híven itt-ott tábort emeltek, és így, ami még az oly sokat szenvedett római emlékekből megmaradt, nem csak a felszínen, de csaknem alapjaiban is elpusztult..”.

Vagyis olyan későbbi megtelepedést feltételez, mely kihasználna az egykori romokat (mint ismert az pl. Visegrád esetében)

Honfoglalás kori sírleletet nem ismerünk a település határából, azonban településnyomok régészeti módszerekkel a 10. századtól azonosíthatók, melyek valószínűleg a tatárjárás következtében néptelenedtek el. Ilyen volt a Duna menti 1 - Papírgyári-földek és a, 3. Széles dűlő lelőhely. Árpád-kori csontvázas temető részletét az 5. lelőhelyen, a Sánc-hegy lábánál azonosították. Nagyobb település lehetett a 9-11. lelőhelyen (Domonkos-földek, Gunyhóalj-dűlő, Somberek alja). Templomos helyként a mai belterületet (18. lh) és Pusztamarót azonosíthatjuk (12-14. lh)

A középkor folyamán Nyergesújfalu neve először Kézai Simon mester krónikájában, 1280 tájáról származó krónikájában Nyergedszeg (Nergedsceg) néven. 1241/42 telén a Duna jegén átkelő tatárok

²² Bél Mátyás: Esztergom vármegye leírása

az egész környéket feldúlták és elpusztították. A környező apró falvakkal együtt Nyergesdseg is elpusztult, de a kedvező földrajzi helyzete miatt az eredeti helyétől kissé keletebbre egy új falu, Újfalu jött létre, míg körülötte sok falu (Vicsep, Gyilok, Pél, Berény, Rábl, stb.) pusztasággá váltak. Nyergesújfalun a tatárjárás után majd fél évezreden keresztül Újfaluként szerepelt a feljegyzésekben, majd a 17. századtól, később egy 18. század végén kiadott rendelet előírásaival megerősítve – a többi Újfalun megnevezésű településtől való megkülönböztetés felvette a Nyerges megkülönböztető jelzőt. Ekkor vált az Újfalun Nyerges-Újfaluvá.

1283-ban mint a Zovárd nemzetség ősi birtokát említik, amikor a nemzetségbeli Miklós fiai Csák és Zovárd kapják örökségképpen. 1353 – 1356 között Vyfolu, Wyfalu néven említik. 1359-ben a veszprémi püspök – bizonyos tizedfizetés megtagadása miatt – több újfalusi lakost kiközösített. A 14. században királynéi birtok volt, melyet Zsigmond király szerzett meg, aki 1388. december 8-án – koronázási ajándékképpen – az esztergomi érsekségnek adományozta Maróttal együtt. 1391-ben az esztergomi Szt. István prépostság is szerzett itt birtokot. 1438-ban Albert király engedélyezi Palóczy György érseknek, hogy Wjfalun nevé birtokán a Duna mellett hajós átkelőhelyet, révet és vámhelyet létesítsen. Az újfalusi révet említi Mátyás király 1466. évi oklevele is. és az érsekségnek salétromfőzője is volt ekkortájt. Nyergesújfalut 1543 táján a török elpusztította.

A város nyugati szélén emelkedő 149 m magas Sánchegyen ismeretlen körülmények között a XV. században egy erődítés épült, melyről I. Miksa császár udvari történészének, Santheim Lászlónak 1498-1505 között készített összeírása is megemlékezik, bár valószínűsíthető, hogy ez az erődítés inkább a ma már teljesen beépített Kis-Sánchegyre (27. lh) vonatkozik, melyen Rákóczi idején szintén voltak épületmaradványok. Pesty Frigyes helynévgyűjtésében szintén érdekes adatokat találunk, pl. a Sánchegy mellett megemlíti a Kissánchegyet, Pesty Frigyes helynévgyűjtésében a következőket olvashatjuk a Kissánchegyről: ezen városrész a Duna partját képező régi elhagyott, de még látható sánccal ellátott hegy körül és alatt van építve.” a Santheim Lászlónak 1500 táján írt útleírásában szereplő nyergesújfalui vár – amelynek más említését nem ismerjük – azonosítható-e lelőhelyünkkel. A hely azonos lehet a Lemaire leírásában német csapat által megszállt hellyel: egy magányosan álló, szögletes őrtorony ellen támadtak, amely egy cukorsüveg alakú kiemelkedésen állt, s körülötte 24 láb széles és 14 láb mély árok húzódott. ... Az erődből egyetlen golyót sem lőttek ki, kinyitották a hátsó kaput, és ahányan voltak, magyarok, németek, mind a nagygyőrbe menekültek, rekonstruálja a történeteket Nováki Gyula.

Pusztamarót is Nyergesújfaluhoz tartozik, kövesút is vezet ide Nyergesújfalun-Bajót illetve Bajna irányából. A középkorban itt állt a templomos lovagok („vörös barátok”) rendháza, és itt volt vadászkastélya Mátyás király sógorának, Estei Hyppolit esztergomi érseknek. Ide valószínűsítik a krónikák a Székely Bertalan által megfestett török időkből való Dobozi Mihály legendát is, mivel a krónikák szerint (Istvánfi krónika) érseki birtokon történt. A település a 13. században jött létre. Birtokosai eredetileg a Tardos nemzetségbeli Maróti nemesek, a 14. században a Bajóti család volt. Ezt követően királyi tulajdonba került, majd Zsigmond király 1388-ban az esztergomi érseknek adományozta, és a 20. századig érseki birtok maradt. A 14. század végén az érsek vadászkastélyt építtetett a település közelében, a völgyben pedig halastavakat létesítettek.^[2]

A mohácsi csatavesztést (1526. augusztus 29.) és Buda elestét (szeptember 12.) követően a megmaradt főszereg és az ország déli részéből menekülők a települést körülvevő, hadászati lag megfelelőnek tűnő völgyben sáncolták el magukat. A török szereg, miután felfedezte a menekülők táborát, a Budáról hozatott ágyúk segítségével ostrom alá vette, majd háromnapos öldöklő küzdelem után törte meg a magyarok ellenállását.

Pusztamarót - egykori faluhely, majd 1526. évi csataszínhely, az Emberöl- völgy bejáratát rekesztő sánccal. Piros nyíl: érseki kastély hitelesített helye

Az érseki palota falmaradványa Pusztamaróton

A középkori településhálózat végleg a török előretörésével szűnt meg, Nyergesújfalu 1553-ban az esztergomi szandzsák fejadó deftere szerint még 10 ház után adózik, 1570-ben már a lakatlan települések között szerepel. Újratelepítésére csak a török kiűzésével az 1690-es éveiben kerül sor. A betelepítések azonban általában egykor lakott középkori települések helyén történt.

Az esztergomi szandzsák 1570. évi adóösszeírása (1943)

Forrás: Fekete Lajos

Marót helye sosem népesült be igazán újra, az egykori település határát a lábatlaniaknak, illetve a nyergesújfalusiaknak adta bérbe az érsek, míg aztán közigazgatásilag végleg Nyergesújfaluhoz csatolták. Esztergom eleste után 1549-ben az egész vármegye a törökök birtokába került. A pusztulás szomorú képét tünteti fel az Oláh Miklós érsek idejében készült urbárium (1550—1556), melynek alapját a török hódoltság előtti állapotok nyújtják. Az érsek majorságai közül teljesen elpusztultak Alsómuzsla, Bucs és Kéty, az érseki kúriával együtt hasonlóképpen teljesen elpusztultak Marót, Süttő és Kakat (Párkány) helységek is. Nyergesújfalu helységet pedig ekkor kezdték újra betelepíteni (Borovszky 1908).

Pázmány Péter érseksége idejében, 1617—1622 között készült az Esztergom vármegyei érseki jobbágy helységek urbáriuma, melyben Nyergesújfalu temploma elhagyatott, Marótot pedig pusztaként említik. (l.c), 1630-ban Nyergesújfalun és a hozzá tartozó Bajóton katolikus plébánia működött.

1700-ban a — káptalan jelentése szerint,— Maróton protestánsok is laktak. 1701-ben működött katolikus plébániája. 1708-ban az esztergomi érseki tisztartói kerülethez a következő helységek tartoztak: Esztergom-Víziváros, Bajót, Mócs, Búcs, Német- és Magyarszögyén, Kéménd, Süttő, Nyergesújfalu, Felső és Alsómuzsla, továbbá Marót, Pél és Csenke puszták. l.c.

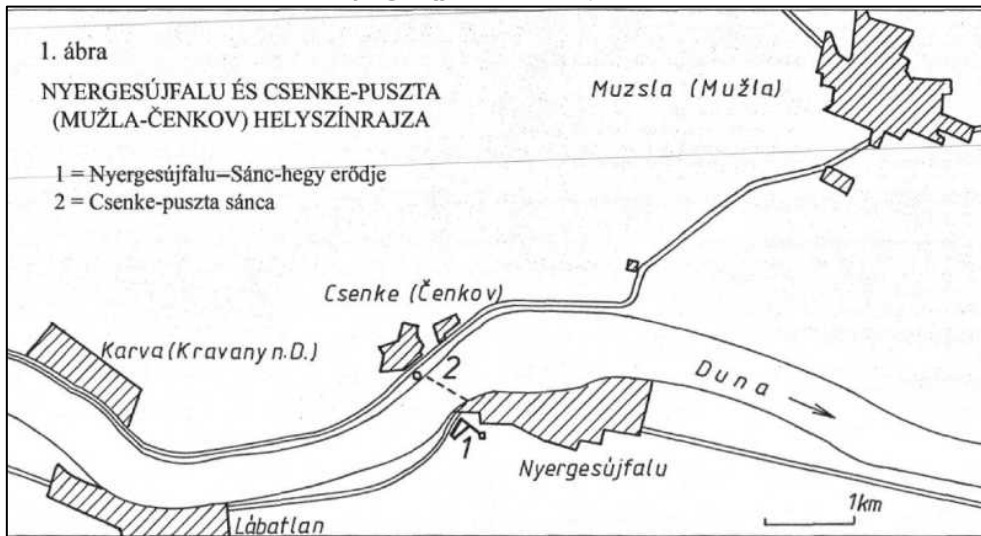
A Sánc-hegyen II. Rákóczi Ferenc szabadságharca idején, az itteni fontos átkelőhely védelmére 1706-ban Lemaire francia hadmérnök tervei alapján, a romok felhasználásával erős sánctól építettek. 1706 tavaszán Rákóczi elhatározta Esztergom bevételét. Az ostrom előkészítése keretében épült fel a nyergesújfalusi erőd 1706 április-május hónapban. Fő feladata az itteni rév, illetve az ekkor megépített pontonhíd védelme és az Esztergom ostromában részt vevő kuruc seregek támogatása. 1706. szeptember 19-én a kurucok elfoglalták Esztergomot.

A császári csapatok az Esztergom visszafoglalására indított hadművelet során 1706 szept. 29-én gróf Pálffy János horvát bán és Starhemberg Guido gróf vezetésével a nyergesújfalusi erődöt a kurucoktól elfoglalták és lerombolták.²⁵

Sánc-hegy

Nyergesújfalu és Cseke-puszta

A kurucok egyik jelentős sáncerőd-rendszere Nyergesújfalu felett épült 1706-ban, francia hadmérnök tervei alapján, cölöpökkel ellátott redutokkal. Ezzel szemben pedig Karvánál (Kravany nad Dunajom) Bottyán felügyelete mellett építettek sáncot háromszög alakban, minden sarkán egy-egy kerek rondellával. Utóbbi árkanak közepén sűrű cölöpsor volt, a bástyák oldalába pedig kiálló „sörtéseket” raktak. A nyergesújfalusi erődöt, röviden, emlékirataiban is leírta Rákóczi: a sáncnak a hídfőt kellett védenie és egy hadtestet fedeznie. Az említett helyen, két meredek, cukorsüveg alakú magaslatnál, cölöpakadályokkal ellátott „zársáncot” emeltetett. A harmadik, a Duna partján húzódó magaslatnál is „jó tábori erődöt” építtetett. Ásás közben sok emlékre és feliratra találtak, amik jelezték, hogy Marcus Aurelius idejében a hely egy légió elsáncolt táborhelye volt. Minthogy az erődítési művek háromszöget képeztek, az általuk közrezárt tér elég tágas volt arra, hogy a sereg tábort üthessen. A tutajok készen álltak, úgy, hogy kellő időben vízre lehetett bocsátani azokat a hídveréshez.

Nyergesújfalu nyilvántartásban szereplő és régészeti lelőhelyei és régészeti érdekű területei a belváros közelében a révátkelő helyének és a kuruc-kori ellenoldali erődök jelölésével

1.C. A VÉDETT MŰEMLEKI ÉRTÉKEK TELEPÜLÉSI ÉRTÉKTÁRA

1.C.A. A VILÁGÖRÖKSÉGI, ÉS A VILÁGÖRÖKSÉGI VÁROMÁNYOS HELYSZÍNEK ÉS TERÜLETEK

Az Országos Területrendezési Terv – 3/6. számú melléklete és a Miniszterelnökség Kulturális Örökségvédelemért Felelős Helyettes Államtitkárság adatszolgáltatása alapján Nyergesújfalu világörökségi és világörökségi várományos területtel a római út nyomvonala és Crumerum által érintett.

A Világörökségi Várományos Helyszínek Jegyzékéről szóló 27/2015. (VI. 2.) MvM rendelet alapján Nyergesújfalu Táttal közösen szerepel a Világörökségi Várományos Helyszínek Jegyzékében: Crumerum, római út és Azaum 7. őrtorony. A római út vonatkozásában védőövezet is kijelölésre került, feltételesen rekonstruált nyomvonala a régészeti érdekű területek között ábrázolt.

Crumerum római tábor és kuruc kori erődítés légifotója a Hadtörténeti Múzeum archívumában

Forrás: fentrol.hu

A RÓMAI LIMES MAGYARORSZÁGI SZAKASZA – A RIPA PANNONICA MAGYARORSZÁGON

A Limes már világörökségi védelem alatt lévő szakaszai a Hadrianus-fal (Egyesült Királyság). 1987-ben vált UNESCO világörökségi helyszínné 2000-ben szakmai javaslat született arra vonatkozóan, hogy az érintett Részes Államok a skóciai világörökségi helyszín egyfajta kiterjesztéseként a Római Birodalom teljes limesének világörökséggé nyilvánítása érdekében terjesszék fel a limesnek az országuk területére eső szakaszát az így Frontiers of the Roman Empire megnevezéssel kialakuló nemzetközi sorozathelyszín részeként. 2005-ben Németországban az egykori Germania Superior és Raetia provinciák együttesen 550 km hosszú limes-szakasza, majd 2008-ban a mintegy 40 km hosszú Antoninus fal (Egyesült Királyság) is a Világörökség részévé vált.

A Ripa Pannonica magyarországi szakasza csaknem 415 km hosszúságban húzódik Rajkától Sátorhelyig. A várományos világörökségi helyszín 124 részhelyszínt tartalmaz, amelyek a

határszakasznak kiválasztott, reprezentáns funkcionális elemei: két légiós tábor két-két katonavárossal és polgárvárossal (Aquincum, Brigetio), 18 segédcsoport tábor a hozzájuk tartozó, topográfiai azonosítható polgári településekkel együtt.

1.C.B. AZ ORSZÁGOS ÉPÍTÉSZETI ÖRÖKSÉG ELEMEI

Az Örökségvédelmi Hatástanulmány a műemléki adatait a Miniszterelnökség Kulturális Örökségvédelemért Felelős Helyettes Államtitkárság által vezetett hivatalos nyilvántartásra alapoztuk.

A Miniszterelnökség által vezetett, a kulturális örökség védelméről szóló 2001. évi LXIV. törvény (Kötv.) 71. § szerinti központi, közhiteles hatósági nyilvántartás 2018. június állapota szerint:

Nyergesújfalu közigazgatási határain belül

- ♦ 5 műemléket és 2 műemléki környezetet ismer.

A műemlékek határait a kapcsolódó digitális adatbázis poligonok útján jelöli, míg a táblázatos adatok helyrajzi számos formában szerepelnek a következő oldalon dokumentáltak szerint.

Nyilvántartott műemlékek

Törzszám	Azonosító	Cím	Név	Védelem	Bírság kategória	Helyrajzi szám
2508	2795 0		R. k. templom ex-lege műemléki környezete	Műemléki környezet		1184, 1185/1, 1185/7, 1188, 1189, 321/4, 83, 84, 918/10, 918/3, 918/6, 918/7, 918/8
2510	2795 1		R. k. plébániaház ex-lege műemléki környezete	Műemléki környezet		1109, 1177, 1178, 1182, 1183, 321/4, 81, 82, 83, 85, 918/10, 918/3, 918/6, 918/7, 918/8
2508	6345	Kossuth u. 59.	R. k. templom	Műemlék	II.	82
2509	6348	Sánchegy	Kőkereszt	általános műemléki védelem	III.	1439/6, 1439/5, 1439/4, 1439/1
2510	6346	Kossuth Lajos utca 61.	R. k. plébániaház	Műemlék	II.	84
2511	6347	Sánchegy	R. k. kápolna romjai (Szentháromság)	általános műemléki védelem	III.	1439/4, 1439/5, 1439/6, 1439/1
1152 5	1209 4	Kossuth Lajos utca 196.	Kernstok Károly villa és műterem	általános műemléki védelem	III.	796

Forrás: Miniszterelnökség adatszolgáltatása

A MŰEMLEKI VÉDETTSÉG FOKOZATAI

A műemléki védettségéről a 2001. évi LXIV. törvény rendelkezik az alábbi módon:

„32. § A nyilvántartott műemléki értékeket a miniszter rendeletben nyilvánítja műemlékké, aminek tartalmaznia kell:

a) a védetté nyilvánítás tényét,

- b) a védetté nyilvánított műemléki érték meghatározását, a védelem célját,
c) a védelem fajtáját (műemlék, műemléki terület),
d) az egyedileg védett ingatlanra (ingatlanrészre) vonatkozó, elővásárlási joggal kapcsolatos rendelkezést, ha a védetté nyilvánítást megalapozó érték kiemelkedő jelentősége indokolja,
e) a műemléknek kormányrendeletben meghatározott szempontjai szerinti kategóriába sorolását,
f) a műemlék ingatlan (ingatlanrész) és a műemléki terület meghatározását, az azonosításához szükséges helyrajzi adatokkal.

32/A. § A hatóság évente legalább egyszer javaslatot tesz a nyilvántartott műemléki értékek műemlékké nyilvánítására.

32/B § A műemléki védettség a védett műemléki érték értékleltárba vett, műemléki értéket megalapozó, hiteles alkotórészeire, tartozékaira, valamint beépített berendezési tárgyaira is kiterjed.

33. § Egyes jelentős történeti és kulturális értékű, illetve veszélyeztetett helyzetű műemlékek és műemlék-együttesek fokozott védelmét biztosítani kell.

34. § A műemléket, valamint indokolt esetben fontosabb megközelítési pontjain a védett területet a hatóság a jellemző adatokat ismertető „Műemlék” feliratú táblával jelöli meg.”

A műemlékek (bírság) kategóriákba történő besorolását az örökségvédelmi bírságról szóló 191/2001. (X.18.) Kormányrendelet 1. § (1)-(4) bekezdése határozza meg.

„1. § (1) A kulturális örökség fogalmkörébe tartozó elemek az örökségvédelmi bírság (a továbbiakban: bírság) megállapításának szempontjából I., II., III. és IV. kategóriába tartoznak.

(2) A kategóriába sorolás során figyelemmel kell lenni a kulturális örökséghez tartozó elemek korára, ritkaságára, a kulturális örökség egészén, valamint az érintett társadalmi (etnikai, kulturális, vallási) közösségen belüli történeti, művészeti, gazdasági és funkcionális jelentőségére.

(3) A műemléket a bírság szempontjából

a) I. kategóriába kell sorolni, ha a műemlék a (2) bekezdésben foglaltak tekintetében eszmei jelentősége és egyedisége révén országos szinten kiemelkedő műemléki jelentőséggel bír vagy jelentős gazdasági-fejlesztési potenciállal is rendelkezik,

b) II. kategóriába kell sorolni, ha a műemlék nem tartozik az I. kategóriába.

(4) A nyilvántartott műemléki érték a III. kategóriába tartozik.”

A Nyergesújfalu területén található kettő műemlék, a Református templom és a Református plébániaház tartozik II., míg a többi műemlék III. bírságkategóriába sorolt.

1.C.C. A VÉDETTÉ NYILVÁNÍTOTT RÉGÉSZETI LELŐHELYEK ÉS A NYILVÁNTARTOTT RÉGÉSZETI LELŐHELYEK

Az Örökségvédelmi Hatástanulmány régészeti adatait a Miniszterelnökség Kulturális Örökségvédelemért Felelős Helyettes Államtitkárság által vezetett hivatalos nyilvántartásra alapoztuk.

A Miniszterelnökség által vezetett, a kulturális örökség védelméről szóló 2001. évi LXIV. törvény (Kötv.) 71. § szerinti központi, közhiteles hatósági nyilvántartás 2017. júniusi állapota szerint:

Nyergesújfalu közigazgatási határain belül

- ◆ 32 db régészeti lelőhelyet ismer.

A régészeti lelőhelyek határait a kapcsolódó digitális adatbázis poligonok útján jelöli, míg a táblázatos adatok helyrajzi számos formában szerepelnek a következő oldalon dokumentáltak szerint.

TÁJKÉPI JELENTŐSÉGŰ RÉGÉSZETI LELŐHELYEK

A módosított 2001. évi LIV. törvény rendelkezései alapján fontos azon lelőhelyek meghatározása és egyedi felmérése, melyek, mint emberkéz alkotta morfológiai formák, ma is terepen tereptárgyként

azonosíthatók. A 68/2018. (IV. 09.) Korm. rendelet a kulturális örökség védelmével kapcsolatos szabályokról 2. § (11) pontja alapján az alábbiak szerint definiálhatók: tájképi jelentőségű régészeti lelőhely: olyan régészeti lelőhely, amely megjelenésével környezetének meghatározó tájképi eleme (így különösen erőd, erődítés, vár, templom maradványai, földvár, halomsír, kunhalom, a domborzatból kiemelkedő, többszörösen rétegzett tell-település). A terepformaként azonosítható sáncok megfeleltethetők a természet védelméről szóló 1996. évi LIII. törvény (a továbbiakban Tvt.) „kunhalom” és „földvár” definíciójának is. Ezek megfelelő felmérése további védelmük érdekében alapvető és sürgető. Kiterjedésük, állapotuk, művelési módjuk, növényzeti borításuk pontos felmérése, esetenként történeti térképek alapján történő elemzése, történeti adatokkal való alátámasztása és a veszélyeztető tényezők kiértékelése alapján a felmérés célja hatékony kezelési javaslatok megfogalmazása lehet. Nyergesújfalu határában a Sánc-hegyen kívül nagy valószínűséggel a jelen tanulmány írásakor azonosított maróti csatahely sánca tartozik ebbe a kategóriába.

Meg kell jegyezni, hogy az Önkormányzat 17/2008. (V.30.) számú rendelettel (helyi építési szabályzat és szabályozási terv) helyi védelem alá vonandó természeti értékek (22. §) közé sorolja a pusztamaróti erdei üdülőtábor. Miközben indoklasként megjelöli az adott helyszíntől 2,5 km-re fekvő a középkori Marót falu maradványait, az esztergomi érsek maróti vadászkastélyának maradványait és a középkori halastó gátmaradványait. Fontos lenne a két helyszín különválasztása és egyedi védelmük biztosítása. Ugyanígy át kell gondolni az üdülőtábornál létesített emlékmű áthelyezésének kérdését.

Nyilvántartott régészeti lelőhelyek

Azonosító	Leelőhelyszám	Név	Védelem	Bírság kategória	HRSZ	EOV Y koordináta	EOV X koordináta
2354	14	Vasút – Lábatlan	szakmai		1449/1, 1449/3, 1449/2, 1448	610504	267819
2442	1	Papírgyári-földek	szakmai		03/6, 091/1, 091/2, 089/7, 089/3, 089/6, 090, 092/1, 089/2, 089/5, 092/2	616979	268105
2443	2	Duna-dűlő	szakmai		03/3, 06/2, 05, 04/11, 04/5	615157	268717
2444	3	Széles-földek (Téglagyár)	szakmai		06/4, 03/7, 06/5, 04/5, 03/3	615631	268583
2445	4	Sánc-hegy oldala	kiemelten védett	I.	1439/5, 1439/6	611719	268422
2446	5	Sánc-hegy II.	kiemelten védett	I.	1439/5, 1439/6, 1439/4	611719	268422
2448	7	Téglagyári agyagbánya I.	szakmai		1836, 1852, 1834, 1833, 1839, 1840, 1838, 1854, 1855, 1807/2, 1803/2, 1797/1, 1835, 1853, 1837, 1796/42, 1796/17	613440	267756
2449	8	Lukai-földek	szakmai		1796/15, 059/2, 059/1	613228	267462

Azonosító	Lelőhelyszám	Név	Védelem	Bírság kategória	HRSZ	EOV Y koordináta	EOV X koordináta
2450	9	Domonkos-földek	szakmai		0174/1	613455	261604
2451	10	Gunyhóalji-dűlő	szakmai		0172, 0174/1, 0175/3, 0174/2	613742	260908
2452	11	Som-berek-alja	szakmai		179	613240	260697
2453	12	Pusztamarót I.	szakmai		229	611585	260781
2454	13	Pusztamarót II.	szakmai		229	611491	260596
2455	14	Pusztamarót III.	szakmai		227	612148	260740
2456	15	Téglagyár	szakmai		423/17, 423/15, 423/16, 423/14, 425/7, 424, 425/8, 425/9, 425/4, 426/1, 425/10, 426/4, 426/6, 426/5, 425/5, 425/6	614473	268657
2457	16	Téglagyári agyagbánya II.	szakmai		015/13, 015/14, 015/6, 016, 017/10, 017/11, 017/12, 017/13, 017/14, 017/15, 017/9, 021/2, 022, 026/2, 037/6, 038/2, 019/6, 019/4	615910	267260
2458	17	Duna-part (Viscosa-gyár)	szakmai		325, 324	613350	269056
2459	18	Római katolikus templom	szakmai		82	612463	268824
2460	19	Józsefpuszta	szakmai		0123/2, 0123/4	611283	267485
2461	20	Rábl-völgy I.	szakmai		0129/3, 0134, 0129/1	611915	266082
2462	21	Rábl-völgy II.	szakmai		0129/3, 0136, 0134, 0137/3, 0129/1	611836	265777
2463	22	Rábl-völgy III.	szakmai		0129/3, 0134, 0138, 0129/4	611935	265378
2464	23	Sánc-dűlő	szakmai		1579/7, 1575/1, 1580/1, 1575/2, 1581/2, 1582, 1586, 1584, 1583, 1585, 1579/6, 1581/1	611475	268183
2465	24	Szarkási-hegy	szakmai		3507, 3493, 3492/2, 3494, 3496, 3502, 3503, 3498, 3501, 3497, 3504, 3509, 3510, 3511, 3505, 3506, 3508	615649	266967
2466	25	Duna-meder	szakmai		234	616862	268358
2467	26	Pala utca (Sátoritelep)	szakmai		1568, 1569/15	611138	267870

Azonosító	Lelőhelyszám	Név	Védelem	Bírság kategória	HRSZ	EOV Y koordináta	EOV X koordináta
2468	27	Eternittelepi Általános Iskola	szakmai		1555/2	611040	267845
2469	28	Kis-Sánc-hegy	szakmai		20, 11, 10, 15, 16, 21, 13, 14	612041	268815
6602 6	29	Sánc-hegy III.	kiemelte n védett	I.	1345, 1344, 1341, 1340, 1343, 1342, 1346, 1347, 1339, 1348/1, 1349, 1350, 1351, 1336, 1337, 1338, 1376, 1348/2, 1439/1, 1439/4, 1439/5, 1439/6	611719	268422
6678 6	30	Széles-dűlő	szakmai		019/6	615755	267578
83611	31	19. lelőhely, Szent József- puszta	szakmai		4332, 4330, 094	613206	266141
8590 9	32	Sánc-hegy védőövezete	védőöve zet		1439/4	611859	268387

Forrás: Miniszterelnökség adatszolgáltatása, 2017.június

A RÉGÉSZETI LELŐHELYEK OSZTÁLYBA SOROLÁSA A VÉDELEM FOKOZATAI SZERINT

A régészeti lelőhelyek védelméről a 2001. évi LXIV. törvény rendelkezik az alábbi módon:

„11. § (1) Az ismertté vált régészeti lelőhelyeket nyilvántartásba kell venni.

(2) A nyilvántartott régészeti lelőhelyek e törvény erejénél fogva általános védelem alatt állnak.”

Ez esetünkben azt jelenti, hogy a Nyergesújfalu közigazgatási határain belül található, valamennyi nyilvántartott régészeti lelőhelyet védettség illeti meg. Területüket a fenntartható használat elvének figyelembevételével csak olyan mértékben lehet igénybe venni, hogy azok állománya számottevően ne csökkenjen, illetve eredeti összefüggéseik ne károsodjanak. Lehetőleg eredeti lelőhelyükön, eredeti állapotukban, eredeti összefüggéseikben kell megőrizni azokat.

Ami kezelésüket meghatározza, hogy a régészeti lelőhelyek védelmére irányuló intézkedéseknek elsősorban megelőző, szükség esetén mentő jellegűeknek kell lenniük, azaz a hatástanulmány készítése során lehetőségünk van olyan javaslatok megtételére, melyek a régészeti lelőhelyek állapotmegőrzését szolgálják.

Az általános védelem mellett a miniszter külön rendeletben védetté nyilváníthat régészeti lelőhelyeket. A nyilvántartott régészeti lelőhelyek védetté nyilvánítása a 2001. évi LXIV. törvény a kulturális örökség védelméről alapján:

„12. § Az ország kiemelkedő történeti és kulturális jelentőségű nyilvántartott régészeti lelőhelyeit jogszabályban kell védetté nyilvánítani.

13. § (1) A védetté nyilvánított régészeti lelőhelyeken nem lehet olyan tevékenységet folytatni, amely a lelőhelynek akár részleges állapotromlását eredményezheti.

(2) A védetté nyilvánított régészeti lelőhelyhez védőövezetet lehet kijelölni.

(3) A védetté nyilvánított régészeti lelőhelyeket kiemelten vagy fokozottan védett régészeti lelőhely kategóriába kell sorolni.

(4) Kiemelten védett az a lelőhely, mely kivételes tudományos jelentőséggel, és nemzetközi vagy országos szempontból kiemelkedő fontossággal bír. Fokozottan védett az a régészeti lelőhely, melynek tudományos jelentősége megállapítható, és egy nagyobb tájegységre nézve kiemelkedő fontossággal bír.

14. § (1) A védetté nyilvánítás előkészítését a Hivatal folytatja le, amely évente legalább egyszer javaslatot tesz a nyilvántartott régészeti lelőhelyek védetté nyilvánítására.

(2) A védelem alá vonni tervezett lelőhelyhez és a lelőhely régészeti védőövezetéhez tartozó ingatlanok tulajdonosait és az egyéb érintett személyeket jogszabályban meghatározott módon értesíteni kell.”

Az adatszolgáltatás alapján a településen 3 db kiemelten védett lelőhely található, védett illetve fokozottan védett régészeti lelőhelyeket Nyergesújfalu területén nem ismerünk.

1.D. A HELYI ÉPÍTÉSZETI ÖRÖKSÉG TELEPÜLÉSI ÉRTÉKLELTÁRA

1.D.A. TELEPÜLÉSSZERKEZET

A településszerkezet és annak változása az 1.A.a. *Településszerkezet alakulása* fejezetben került bemutatásra. Nyergesújfalu Város Önkormányzat Képviselő-testületének a településkép védelméről szóló 15/2017. (XII. 15.) önkormányzati rendelete területi védelem alatt álló területet nem jelölt ki.

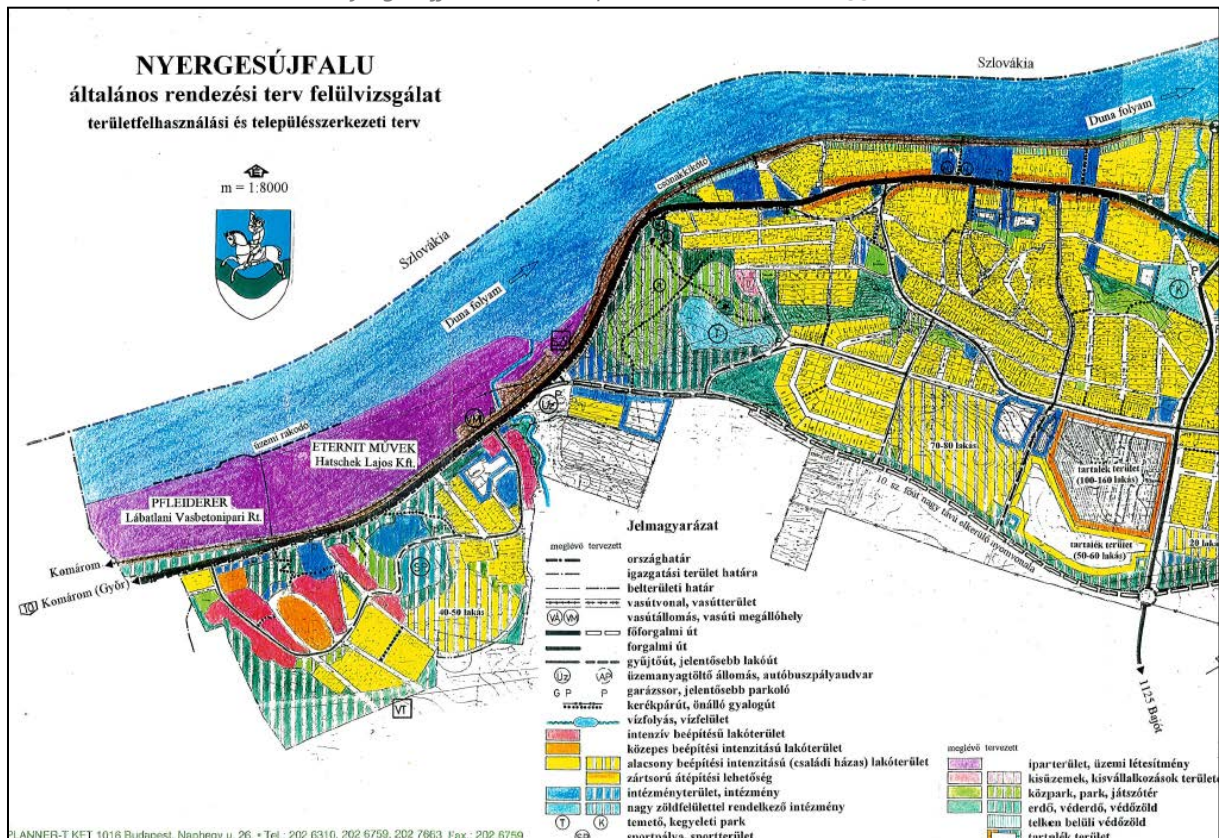
1.D.B TELEKSTRUKTÚRA ÉS UTCAVONAL-VEZETÉS

TELEKSZERKEZET ÉS TELEKHASZNÁLAT

A település telekszerkezete a történeti utcahálózatot követi. Tervezett utcanyomvonalak, egységes épület-elhelyezéssel telkek a történelmi településmagon kívül kerültek kialakításra. A telkek mérete változó. Belterületen 100 m² alatti és 10000 m² feletti telkek egyaránt előfordulnak, legjellemzőbb telekméret 500-1100 m² között változik. Külterületen 10.000 m² fölötti telekméret, zárkertekben a 720-2000 m²-es telkek a meghatározóak.

A hatályos településrendezési eszközök alapján a belterület telekhasználatát lakóterületi túlsúly jellemzi. Tömbszerű foltokban helyezkednek el gazdasági területei, míg a különleges területek nagyobb részekre egymástól elkülönülve találhatók.

Nyergesújfalu Város Településszerkezeti Terve, 1997

Forrás: Nyergesújfalu általános rendezési terv felülvizsgálat, Planner-T Kft. 1997

BEÉPÍTÉSI MÓD

A település egész területén az utcafrontos, oldalhatáron álló beépítési mód a meghatározó, ez köszön vissza a katonai felmérések és a kataszteri térképek lapjairól is. Noha az I. Katonai Felmérésen még nem került feltüntetésre telekhatár, a II. Katonai Felmérésen és a kataszteri térképen már jól láthatóak az utcafronton álló hosszú épületek.

1.D.C. UTCAKÉP, UTCAKÉP RÉSZLET

Nyergesújfalu településképét elsősorban természetföldrajzi adottságai határozzák meg, melyek közül a két legmeghatározóbb elem a Duna és a Gerecse.

Egy település általános utcaképét a mikro domborzat, az utcák szélessége, a telekmorfológia, a beépítési mód, az épületek, növényzet és az egykoron Bécsbe vezető út, mai nevén 10-es főút határozza meg. Az utcaképében a lakóépületek képviselik a legnagyobb arányt, ugyanakkor arculatát mégsem egyedi lakóépületeivel jellemezhetjük. Kiemelt épületei, épület-együttesei, azonos karakterjegyeket viselő utcaszakaszai adnak egyediséget számára.

Fő utca utcaképe

Forrás: Szerző készítése

Frankel Leo utca

Forrás: Szerző készítése

Utcaképi szempontból meghatározó település részek a történeti települési terület, a mestersori ikres lakóterület, a lakótelepek és a kertvárosi rész. A történeti települési területen egyaránt megtalálhatóak az organikusan kialakult kacskaringós és a sakktáblaszerűen kialakított utcák. Ezen a szakaszon halad keresztül a 10-es főút, melynek mentén egy-, vagy kétszintesek, többségében nyeregtetővel, vagy kontyolt tetős házak helyezkednek el. Díszítőelemként elterjedtek az ablak körüli, vagy alatti homlokzat-, illetve lábazatdíszítések, ezek lehetnek festések, stukkós díszítések is. Az épületek színeinél a natúr, pasztellszínek dominálnak, de az élénkebb árnyalatok is egyre elterjedtebbek. A kerítések zártak, előkertek nem jellemzőek. A házak nem szabadon állóak, több helyen az első helyiségekben szolgáltató funkciók kapnak helyet. A mestersori ikres lakóterület az Esze Tamás utca és a Zöldfa utca mentén, az 1950-es években épült. Épületei többnyire egyszintesek, nyeregtetősek, ablak- és ajtónyílásaik kialakításánál gyakoriak az íves formák. A közel egyforma méretű (500-700 m²) telkek gondozott előkerttel rendelkeznek, az épületeket idős, fás szárú növényállomány takarja. A két, patkó formájú utcán csak a belső, házakkal szemközti oldalon van járda. A lakóterület egyedi megjelenéséhez hozzájárulnak az igényes, áttört kerítések is, melyek ugyan anyag- és színhasználatukban különböznek egymástól, de azonos magasságukkal az utcakép egységességét erősítik. A lakótelepek a Május 1. téren, a Munkás utca és az Óvoda utca környékén találhatóak. A magasságban kiemelkedő a tízemeletes lakóházak mellett a korábban (1960-as években) épült szocreál stílusú és a 2000-es években épült újabb épületek váltják egymást. A

területhez tartozó garázssor elhanyagoltabb állapotú. A kertvárosi terület túlnyomó része a település belterületén, a Kossuth utca két oldalán elhelyezkedve található. Az épületek vegyesen egy, vagy kétszintesek, tetőformák közül a sátoztető és nyeregtető dominál, de előfordul a kontyolt stílus is. Az emeletes házak gyakran rendelkeznek erkélyekkel, illetve lodzsákkal is. Díszítőelemként elterjedtek az ablak körüli, vagy alatti homlokzat-, illetve lábazatdíszítések, ezek lehetnek kőburkolatok, zsalugáterek, illetve stukkós díszítések is.

1.D.D. EGYÉB TELEPÜLÉSKARAKTER ELEMÉK

Az épülettípusok több szempont szerint tipizálhatók:

- ◆ Funkció
- ◆ Magasság és tömeg
- ◆ Kidolgozottság és anyaghasználat
- ◆ Minőség

A fenti szempontokat azonban felülírja annak ténye, hogy az adott épület képvisel-e értéket akár saját belső és külső tulajdonságai alapján, akár a közösség életében betöltött szerepe szerint. E szempontokat követve kerültek kijelölésre a helyi védelem alatt álló épületek, illetve válogattuk ki a helyi értéket képviselő elemeket, struktúrákat, melyeket Értékkataszter formájában rögzítettünk.

HELYI VÉDETT ÉPÜLETEK

Nyergesújfalu Város Önkormányzat Képviselő-testületének a településképi védelméről szóló 15/2017. (XII. 16.) önkormányzati rendelet 1. sz. melléklete 1 db helyi védelem álló épületet tüntet fel, ezen túl Nyergesújfalu Város Településképi Arculati Kézikönyve 5 db védelem alatt nem álló helyi egyedi építészeti értéket nevez meg.

Helyi egyedi védelem alatt álló védett épület

Szám	Cím	Megnevezés	Helyrajzi szám
1	Kossuth Lajos utca 196.	Kernstok Villa	796

Forrás: Nyergesújfalu Város Településképi Arculati Kézikönyve

Védelem alatt nem álló helyi egyedi építészeti érték

Szám	Cím	Megnevezés	Helyrajzi szám
1	Szent István tér 1.	Szent Mihály Plébániatemplom	82
2	Kossuth Lajos utca 104-106.	Városháza	1103
3	Kossuth Lajos utca 65.	Szabolcsi Bence Zeneiskola	86
4	Kossuth Lajos utca 214.	Református imaház	688/1
5	Kossuth Lajos utca 84.	Lakóház	1183/1

Forrás: Nyergesújfalu Város Településképi Arculati Kézikönyve

1.D.E. ÉPÍTMÉNYRÉSZLET, VAGY AZ ALKALMAZOTT ANYAGHASZNÁLAT, TÖMEGFORMÁLÁS, HOMLOKZATI KIALAKÍTÁS

Nyergesújfalu területén járva sok helyen találkozhatunk jellegzetes, visszatérő építményrészlettel, anyaghasználattal, tömegformálással, homlokzati kialakítással. Összességében elmondható, hogy az egyes korok fennmaradó jellegzetességeinek köszönhetően változatos képet kapunk.

A történeti település területén maradt házak túlnyomó részt hosszházas házak nem szabadon állóak, több helyen az első helyiségekben szolgáltató funkciók kapnak helyet. Az 1960-as évektől

Nyergesújfaluban is elterjedtek a kádárkocka névre hallgató épületek, melyeket az 1980-as évektől különböző hozzá épített épületrészekkel színesítettek.

A lakóházaknál a tető kialakításában sincs egységes kép egyaránt találhatóak olyan épületek melyeket nyereg, kontyolt nyeregtető, sátoztető, vagy manzárd tető zár le. A tetők hagyományos héjazatát agyagcserép alkotja, de mellette még a palatetők is megtalálhatóak. A szocializmusban és az utána épített tömbházak túlnyomó részt már lapos tetővel készültek.

A homlokzatok kialakítása településrészenként eltérő, díszítettségét nagyban befolyásolja az építésének kora. Díszítőelemként elterjedtek az ablak körüli, vagy alatti homlokzat-, illetve lábazatdíszítések. A lábazatdíszítések lehetnek festések, stukkós díszítések, kőberakások. Például a szocialista tömbházaknál elterjedt volt a kőlábazatok alkalmazása. Festések túlnyomó részt a homlokzathoz illő, de annál sötétebb, vagy világosabb árnyalattal jelennek meg. A homlokzatok színválasztását elsősorban a natúr paszellszínek jellemzik, de napjainkra már elterjedtek az élénkebb árnyalatok is. Feltehetően az egykori téglagyárnak köszönhető, hogy a településen a díszítések között elterjedtek a különböző téglaberakások is.

A falakat áttörő nyílások, ablakok, ajtók elhelyezése, mérete erősen változó. A hagyományos egyszintes házaknál a főhomlokzaton általában két ablakot találunk, melyek gyakran háromnyílásúak. Az ajtók kétszárnyúak, betétesen kazettásak. A nyílászárók festése mélybarna, vagy rőtarna. A Zöldfa utca és Esze Tamás utcák mentén jellegzetes az utcákban végig alkalmazott félköríves, ablakként, vagy a tornácok tagolásaként alkalmazott motívum.

A kerítések többnyire zártak, de áttörtek is találhatóak. Anyaghasználat tekintetében, kő, fa, fém, beton és ezek különböző variációi egyaránt megtalálhatóak.

Az erős ipari múltnak köszönhetően a szocializmus erősen befolyásolta Nyergesújfalu mai arculatának kialakulását. A korszak építészetének köszönhetően értékes megőrzendő épületek és motívumok maradtak fent.

Művelődési ház épülete

Forrás: Szerző készítése

Jellegzetes félköríves ablak Zöldfa utca

Forrás: Szerző készítése

1.D.F. TÁJ- ÉS KERTÉPÍTÉSZETI ALKOTÁS, EGYEDI TÁJÉRTÉK, NÖVÉNYZETE

TÁJ- ÉS KERTÉPÍTÉSZETI ALKOTÁS

A Történeti Kertek Adattára és helyszíni bejárás alapján Nyergesújfalu területén történeti kert, illetve táj- és kertépítészeti alkotás nem lelhető fel. *Forrás: <http://www.historicgarden.net/>*

EGYEDI TÁJÉRTÉKEK

Az egyedi tájértékek meghatározását a természet védelméről szóló 1996. évi LIII. törvény 6. §-a tartalmazza az alábbiak szerint.

„6. § (1) A táj a földfelszín térben lehatárolható, jellegzetes felépítésű és sajátosságú része, a rá jellemző természeti értékekkel és természeti rendszerekkel, valamint az emberi kultúra jellegzetességeivel együtt, ahol kölcsönhatásban található a természeti erők és a mesterséges (ember által létrehozott) környezeti elemek.

(2) A tájhasznosítás és a természeti értékek felhasználása során meg kell őrizni a tájak természetes és természetközeli állapotát, továbbá gondoskodni kell a tájak esztétikai adottságait és a jellegét meghatározó természeti értékek, természeti rendszerek és az egyedi tájértékek fennmaradásáról.

(3) Egyedi tájértéknek minősül az adott tájra jellemző természeti érték, képződmény és az emberi tevékenységgel létrehozott tájalkotó elem, amelynek természeti, történelmi, kultúrtörténeti, tudományos vagy esztétikai szempontból a társadalom számára jelentősége van.

(4) Az egyedi tájértékek megállapítása és nyilvántartásba vétele a védett természeti területek természetvédelmi kezeléséért felelős szerv (a továbbiakban: igazgatóság) feladata.

(5) A településrendezési terv tartalmazza a tervezési területen található egyedi tájértékek felsorolását.”

Az egyedi tájértékek meghatározásakor a TÉKA (<http://tajertekar.hu/hu/>) adatbázist használtuk fel, mely tartalmazza a Nyergesújfalu területén lévő egyedi tájértékeket, illetve azok elhelyezkedését. Az adatbázis 2018. januári állapota szerint a település területén 76 db tájérték található.

Egyedi tájértékek Nyergesújfalu területén

#	Megnevezés	Típus
1	Milleniumi emlékmű	Emlékmű
2	Rábl-völgy III.	Római kori épület
3	Ötvenhatos kopjafa	Emlékmű; emlékszobor; emlékoszlop; emléktábla
4	Kereszt	Feszület
5	Emlékmű (II. világháború és 1956)	Emlékmű
6	Függőleges földkéregmozgást vizsgáló hálózat alappontja	Településsel kapcsolatos egyedi tájértékek
7	Kereszt	Feszület
8	Forrás	Forrás
9	Külterületi pince	Pince
10	kereszt	Feszület
11	Hársfa	Faegyed; jelesfa
12	mélyút	Mélyút
13	Forrás	Forrás
14	Jegenye fasor	Fasor
15	Pusztamarót II.	Építőipari nagyüzem
16	utcakép	Kilátópont egyedi vagy jellegzetes látványképpel
17	Facsoport 1.	Facsoport; fasor
18	Emlékmű, szobor, egyedülálló oszlop	Szobor
19	Műemlék kereszt	Feszület
20	Forrás	Forrás
21	Nyergesi közös kereszt	Feszület
22	Kereszt	Feszület
23	Nyergesi kereszt	Feszület
24	Kilátópont	Kilátópont egyedi vagy jellegzetes látványképpel

#	Megnevezés	Típus
25	Kis-Sánc-hegy	Kastély
26	Sánc-dűlő	Római kori őrtorony
27	Kereszt	Feszület
28	Gunyhóalji-dűlő	Római kori épület
29	Vasútállomás	Vasútállomás (pályaudvar)
30	Forrás	Forrás
31	Földmérési alappont	Fa; jellegfa
32	Tűzoltó emlékmű	Emlékmű; emlékszobor; emlékoszlop; emléktábla
33	Golgota	Feszület
34	Kereszt	Feszület
35	Panorámaút	Vonalas jellegű kilátóhely egyedi vagy jellegzetes látványképpel
36	Függőleges földkéregmozgást vizsgáló hálózat alappontja	Településsel kapcsolatos egyedi tájértékek
37	Sánc-hegy oldala	Római kori tábor
38	Új kereszt	Feszület
39	Világháborús emlékmű	Emlékmű
40	Széles-dűlő	Telep
41	R. k. plébániaház	Plébánia
42	park	Közpark
43	Idősek otthona parkja	Közintézmény kertje
44	Nyárfa	Faegyed; jelesfa
45	R. k. kápolna romjai (Szentháromság)	Romemlék
46	Modern kereszt	Feszület
47	Szent István szobor	Szettek szobra
48	Szalézi gimnázium	Gimnázium
49	Római Katolikus templom	Templom
50	szőlő	Tájfajta
51	Pálos szerzetesek emlékműve	Köztéri szobor
52	Szentháromság szobor	Szentháromság-szobor
53	Külterületi pince	Pince
54	Emlékmű, szobor, egyedülálló oszlop	Szobor
55	Szintezési főalappont	Szintezési főalappont és ősjegy
56	Római Castrum emléktábla	Emlékmű; emlékszobor; emlékoszlop; emléktábla
57	Barlang bejárata	Barlang
58	Forrás	Forrás
59	Kereszt	Feszület
60	Nonfiguratív szobrok	Köztéri szobor
61	Ravatalozó	Ravatalozó
62	Sánc-hegy II.	Római kori épület
63	Fischbein-kút	Kút
64	közönséges bükk	Faegyed; jelesfa
65	Kereszt	Feszület
66	Pro Patria Első Világháborús emlékmű	Emlékmű; emlékszobor; emlékoszlop; emléktábla
67	Fekvő nő szobra	Köztéri szobor

#	Megnevezés	Típus
68	Gesztenyefasor	Fasor
69	vasútállomás	Vasútállomás (pályaudvar)
70	Temető	Temető
71	Pusztamarót III.	Halastó
72	Kereszt	Feszület
73	Forrás	Forrás
74	Duna-part (Viscosa-gyár)	Sír
75	Várrom	Erőd
76	Forrás	Forrás

Forrás: <http://tajterektar.hu/hu/>

Az egyedi tájértékek a Települési Értékleltár készítése során nem kerültek külön feltüntetésre, az egyes elemek a *Műemlékek* és a *Helyi védelemre javasolt szobrok, képzőművészeti alkotások, emlékművek, kereszték* fejezetben szerepelnek.

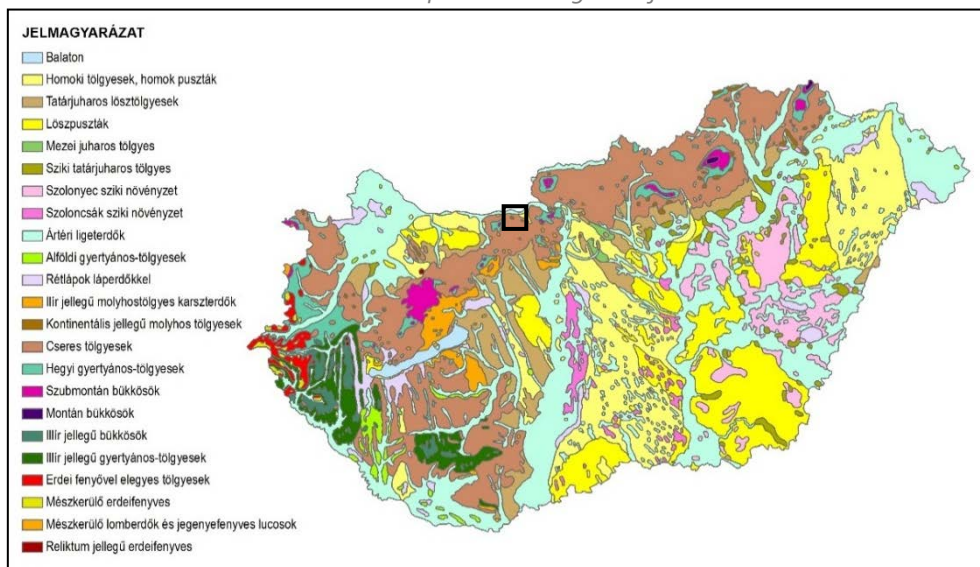
NÖVÉNYZET

A terület az Alföldek flóraidék (*Eupannonicum*), Kisalföld flórajárásához (*Arrabonicum*) tartozik. A kistáj potenciális vegetációja ártéri ligeterdő és cserestölgyesek. A település területét három kistáj fedi le a 2.3.13.-as Almás-Táti-Duna-völgy, az 5.3.12.-es Központi Gerecse és az 5.3.14-es Gerecsei kismedencék. Néhány nevezetes növényelőfordulása az Almás-Táti-Duna-völgy illatos hagyma (*Allium suaveolens*), mocsári lednek (*Lathyrus palustris*) és néhány a Központi Gerecse kistájából szagos müge (*Galium odoratum*), orvosi tüdőfű (*Pulmonaria officinalis*). Az inváziós növények több területen is akadály nélkül terjednek, állományaik igen nagy kiterjedésben találhatóak meg a mezőgazdasági területeken. Forrás: *Kistajkataszter*

A település külterületeinek felszínborításában az erdőterületek a meghatározóak. A MÉTA program (Magyarország Élőhelyeinek Térképi Adatbázisa) keretei között készített, Magyarország természetközeli növényzettel való borítottságát ábrázoló térkép szerint Nyergesújfalu város növényzettel való borítottsága 10-30% közötti.

Forrás: <http://www.novenyeterkep.hu/node/46>

A terület potenciális vegetációja

Forrás: <http://www.novenyeterkep.hu/node/684>

HELYI JELENTŐSÉGŰ VÉDETT TERMÉSZETI TERÜLET

Nyergesújfalu Város Önkormányzat Képviselő-testületének 1/2005. (II. 1.) önkormányzati rendelete a helyi jelentőségű természeti terület védetté nyilvánításáról tartalmazza Nyergesújfalu kettő helyi jelentőségű védett természeti területének védetté nyilvánítását.

Helyi jelentőségű védett természeti terület főbb adatai

Terület neve	Héregi úti vadkörtefa
Település	Nyergesújfalu
Helyrajzi szám	2323 hrsz.
Kiterjedés	80 m ²
Védetté nyilvánítás oka, természetvédelmi célja	helyi jelentőségű, a települést jellemző fa

Forrás: 1/2005. (II.1.) önkormányzati rendelet

Helyi jelentőségű védett természeti terület főbb adatai

Terület neve	Sánc-hegy
Település	Nyergesújfalu
Helyrajzi szám	1439/5 hrsz.
Kiterjedés	125427 m ²
Védetté nyilvánítás oka, természetvédelmi célja	műemléki környezet, régészeti terület, ősgyep, helyi jelentőségű természeti környezet

Forrás: 1/2005. (II.1.) önkormányzati rendelet

1.D.G. SZOBOR, KÉPZŐMŰVÉSZETI ALKOTÁS, UTCABÚTOR

Nyergesújfalu területén számos szobor, képzőművészeti alkotás, emlékmű, kereszt található. A köztéri alkotások jelentős része a település múltjához és a vallási élethez köthető.

Szent István Király Szobra A Templomkertben

Forrás: Szerző készítése

Pro Patria szobor

Forrás: Szerző készítése

Az utak mentén, köztereken álló keresztok jelentős szerepet játszottak a múlt század és a jelen emberének életében, az előtte elhaladót, a vele vizuális kontaktusba került a vallásosságra emlékeztették.

HELYI ÉRTÉKET KÉPVISELŐ SZOBROK, KÉPZŐMŰVÉSZETI ALKOTÁSOK, EMLÉKMŰVEK, KERESZTEK

Nyergesújfalu Város Településképi Arculati Kézikönyve 17 db védelem alatt nem álló helyi értéket képviselő szobrot, emlékművet, keresztet tartalmaz.

Védelem alatt nem álló helyi értéket képviselő szobrok, emlékművek, kereszttek

Szám	Cím	Megnevezés	Helyrajzi szám
1	Béke tér	Pro Patria szobor	1321
2	Szent István tér 1.	Szent István király szobor	(83)
3	Munkácsy liget	Szent Donatus szobor	0104/2
4	Kossuth Lajos utca 63.	Bosco Szent János szobor	85
5	Munkácsy liget	Kernstok kert emlékmű	791/7
6	Kossuth Lajos utca	Tűzoltóság emlékmű	918/6
7	Petőfi Sándor utca 13.	Fischbein-kút	1404
8	Kossuth Lajos utca 91.	Bottyán János emléktábla	102
9	Kossuth Lajos utca	Mária harangláb	3/3
10	Kossuth Lajos utca	Mária barlang	3/3
11	Munkácsy liget (temető)	Síremlék	839
12	Kölcsey Ferenc út	Kő híd	(1799/2)
13	Kálvária domb	Kő fészület	1439/5
14	Kossuth Lajos utca	Feszület	(918/12)
15	Szent István tér 1.	Feszület	(83)
16	Munkácsy liget (temető) 3.	Feszület	839
17	Munkácsy liget	Feszület	088/5

Forrás: Nyergesújfalu Város Településképi Arculati Kézikönyve

2. A RENDEZÉS SORÁN TERVEZETT VÁLTOZÁSOK HATÁSELEMZÉSE

2.A. A TELEPÜLÉSI ÉRTÉKLELTÁRBAN SZEREPLŐ ELEMELK VONATKOZÁSÁBAN RELEVÁNS RÖVID ÉS KÖZÉPTÁVON TERVEZETT VÁLTOZÁSOK ISMERTETÉSE

A Hatástanulmány Nyergesújfalu Településfejlesztési Konceptiója (továbbiakban: Konceptió) című dokumentumban rögzített jövőképet, és ennek elérésére kitűzött célrendszeri elemeket tekintette tervezett változásoknak. A Konceptió a 2019-2030 közötti időszakra készül.

A kulturális örökség védelmével kapcsolatos szabályokról szóló 68/2018. (IV. 9.) Korm. rendelet 14. mellékletében szereplő tartalom éppen ezért kiegészül a Konceptió jövőképi, valamint célfa elemeinek bemutatásával.

NYERGESÚJFALU CÉLJAI

1. GAZDASÁGI POTENCIÁL NÖVELÉSE

1.1. GAZDASÁGI SEKTOROK KIEGYENSÚLYOZOTT FEJLESZTÉSE

- ◆ 1.1.1. Ipari beruházások lehetőségének megteremtése
- ◆ 1.1.2. Turizmus és szolgáltató szektor fejlesztése
- ◆ 1.1.3. Mezőgazdasági potenciál megőrzése
- ◆ 1.1.4. Közlekedés-földrajzi helyzet erősítése

1.2. HELYI GAZDASÁG SZEREPÉNEK ERŐSÍTÉSE

- ◆ 1.2.1. Vállalkozásbarát gazdasági környezet kialakítása
- ◆ 1.2.2. Beruházásösztönző lépések kidolgozása
- ◆ 1.2.3. Helyi sajátosságok kihasználása
- ◆ 1.2.4. Rövid ellátási lánc preferálása

1.3. FOGLALKOZTATÁS BŐVÍTÉSE

- ◆ 1.3.1. Vállalkozások betelepülésének támogatása
- ◆ 1.3.2. Atipikus foglalkoztatási formák népszerűsítése
- ◆ 1.3.3. Munkaalkalom megteremtése eltérő képzettségűeknek
- ◆ 1.3.4. Értékteremtő közfoglalkoztatás tervezése

1.4. KÉPZÉS PIACI IGÉNYEKHEZ IGAZÍTÁSA

- ◆ 1.4.1. Felsőfokú oktatásban való részvétel támogatása
- ◆ 1.4.2. Képzett rétegek letelepedésének ösztönzése, tudásuk kamatoztatása
- ◆ 1.4.3. Helyi igényekhez igazodó szakképzés
- ◆ 1.4.4. Oktatás színvonalának további erősítése

2. ÉLETMINŐSÉG JAVÍTÁSA

2.1. DEMOGRÁFIAI FOLYAMATOKHOZ VALÓ ALKALMAZKODÁS

- ◆ 2.1.1. Népességszám megtartása, vonzása
- ◆ 2.1.2. Családbarát város kialakítása
- ◆ 2.1.3. Idősek ellátásának fejlesztése
- ◆ 2.1.4. Fiatalok helyben maradásának ösztönzése

2.2. LAKOSSÁG EGÉSZSÉGÜGYI ÁLLAPOTÁNAK JAVÍTÁSA

- ◆ 2.2.1. Egészségügyi ellátás fejlesztése

- ◆ 2.2.2. Prevenció előtérbe helyezése
- ◆ 2.2.3. Rekreációs lehetőségek bővítése
- ◆ 2.2.4. Egészséges életmód feltételeinek megteremtése

2.3. ARCULATFEJLESZTÉS

- ◆ 2.3.1. Kisvárosi jelleg erősítése
- ◆ 2.3.2. Vízi elemek hangsúlyos kezelése
- ◆ 2.3.3. Természeti és épített sajátosságok megőrzése
- ◆ 2.3.4. Települési imázs megteremtése

2.4. KÖZÖSSÉG ERŐSÍTÉSE, KÖZBIZTONSÁG

- ◆ 2.4.1. Közösségi terek fejlesztése
- ◆ 2.4.2. Hagyományok megőrzése, átörökítése
- ◆ 2.4.3. Közbiztonság növelése
- ◆ 2.4.4. Leszakadó területek integrálása

3. ÉPÍTETT KÖRNYEZET FEJLESZTÉSE

3.1. ÉPÍTETT KÖRNYEZET SZÍNVONALÁNAK EMELÉSE

- ◆ 3.1.1. Városrészek jellegéhez kapcsolódó fejlesztések támogatása
- ◆ 3.1.2. Épített örökség megőrzése
- ◆ 3.1.3. Közterületek fejlesztése
- ◆ 3.1.4. Épületállomány felújítása

3.2. INTÉZMÉNYI INFRASTRUKTÚRA FEJLESZTÉSE

- ◆ 3.2.1. Oktatási, kulturális, művelődési infrastruktúra fejlesztése
- ◆ 3.2.2. Egészségügyi infrastruktúra fejlesztése
- ◆ 3.2.3. Szociális infrastruktúra fejlesztése
- ◆ 3.2.4. Városüzemeltetés fejlesztése

3.3. KÖZLEKEDÉSI INFRASTRUKTÚRA FEJLESZTÉSE

- ◆ 3.3.1. Közúti, kötöttpályás, vízi közlekedés fejlesztése
- ◆ 3.3.2. Kerékpárút hálózat, kerékpáros infrastruktúra fejlesztése
- ◆ 3.3.3. Forgalomcsillapított zónák kialakítása
- ◆ 3.3.4. Közlekedésbiztonság javítása

3.4. KÖZMŰ INFRASTRUKTÚRA FEJLESZTÉSE

- ◆ 3.4.1. Ivóvízkészlet, vízbázisok védelme
- ◆ 3.4.2. Felszíni vizek városi szintű rendezése
- ◆ 3.4.3. Közmű hálózatok korszerűsítése
- ◆ 3.4.4. Megújuló energia teljes körű alkalmazása

4. TERMÉSZETI KÖRNYEZET MEGÓVÁSA

4.1. EGYEDI VÁROSSZERKEZET MEGŐRZÉSE

- ◆ 4.1.1. Településszerkezeti rendszer felülvizsgálata
- ◆ 4.1.2. Kompakt város megteremtése
- ◆ 4.1.3. Elérhetőségek javítása
- ◆ 4.1.4. Tudatos erőforrás-gazdálkodás

4.2. ZÖLDFELÜLETEK FEJLESZTÉSE

- ◆ 4.2.1. Tájszerkezet mozaikosságának növelése
 - ◆ 4.2.2. Zöldfelületi rendszer minőségi és mennyiségi javítása
 - ◆ 4.2.3. Intézménykertek növényállományának fejlesztése
 - ◆ 4.2.4. Egységes zöldfelületi rendszer megteremtése
-

4.3. ENERGIATUDATOS VÁLTOZTATÁSOK

- ◆ 4.3.1. Energiahatékonyság növelése
 - ◆ 4.3.2. Hulladékhasznosítás arányának növelése
 - ◆ 4.3.3. Megújuló energia-használat elterjesztése
 - ◆ 4.3.4. Környezetbarát közlekedési módok támogatása
-

4.4. KÖRNYEZETTERHELÉS CSÖKKENTÉSE

- ◆ 4.4.1. Katasztrófavédelmi biztonság növelése
- ◆ 4.4.2. Környezetterhelések csökkentése
- ◆ 4.4.3. Felszíni vizek ökológiai, kémiai állapotának javítása
- ◆ 4.4.4. Környezettudatos elvek érvényesítése

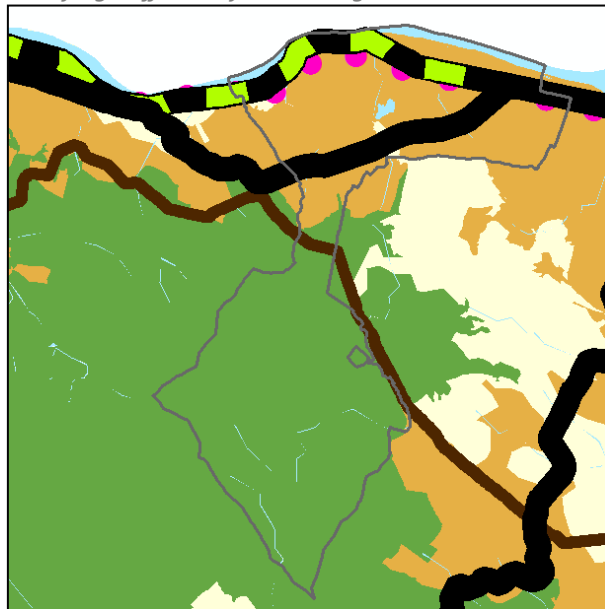
2.A.A. TELEPÜLÉSHÁLÓZATI ÉS TÁJHASZNÁLATI VÁLTOZÁS

Az Országgyűlés Nemzeti Fejlesztés 2030 – Országos Fejlesztési és Területfejlesztési Konceptióról szóló 1/2014. (I. 3.) OGY határozata szerint Nyergesújfalu városhálózati pozíciója szerint a település környezetében kialakult Párkány-Esztergom határon átnyúló agglomerációs térség része.

Komárom-Esztergom Megye Közgyűlésének Komárom-Esztergom Megye Területfejlesztési Konceptiójáról szóló 3/2014. (III. 7.) számú határozatában három átfogó célt fogalmaz meg, melyből Nyergesújfalu szempontjából a legfontosabb a Duna menti térség struktúraváltása. Melyben Nyergesújfalu a fejlesztések által érintett két kiemelt zóna közül az Esztergom-Párkány-Dorog-Tát-Nyergesújfalu város csoportba tartozik.

Az Országos Területrendezési Terv rögzítette Nyergesújfalu térségi terület felhasználási kategóriáit. Nyergesújfalu területét a települési térség mellett mezőgazdasági térség, vegyes területfelhasználású térség, valamint vízgazdálkodási és erdőgazdálkodási térség érinti. A vegyes területfelhasználású térségi besorolás az erdőterületek és a mezőgazdasági területek közötti rugalmas váltás lehetőségét szolgálja. Nyergesújfalu erdőszűrségének aránya meghaladja az országos átlagot.

Nyergesújfalu helye az Ország Szerkezeti Tervében

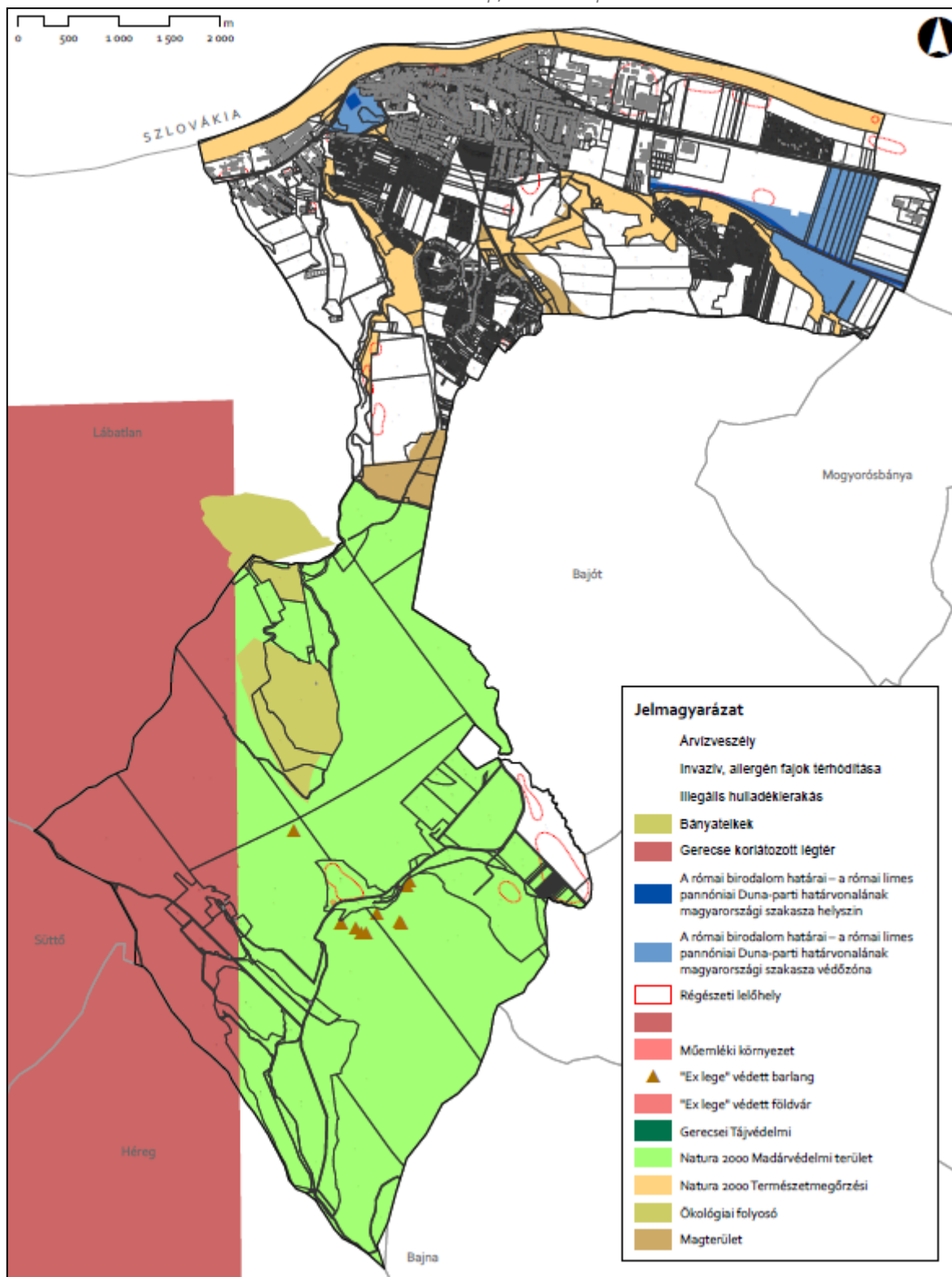
Forrás: OTrT – 2013.

2.A.B. TELEPÜLÉSSZERKEZETI, TERÜLETHASZNÁLATI ÉS BEÉPÍTETTSÉGI VÁLTOZÁS

A Konceptió -tervműfajánál fogva- településszerkezeti, területfelhasználási, illetve beépítettségi változásokat közvetlenül nem eredményez. Elindít azonban egy folyamatot, amelyik végül elvezet ezeknek a tényezőknek a megváltozásához.

A Konceptióhoz készült Problématérkép nevesíti, és területileg le is határolja azokat a részeket, ahol fejlesztések, vagy korlátozások miatt az örökségi elemekre nagyobb odafigyelés szükséges.

Problématérkép, értéktérkép

Forrás: Nyergesújfalu Város Településfejlesztési Konceptiója - Megalapozó Vizsgálat

2.A.C. INFRASTRUKTURÁLIS VÁLTOZÁS

KÖZLEKEDÉSI INFRASTRUKTÚRA

Nyergesújfalu számára fontos a településen áthaladó forgalom mérséklése. Fontos emellett a belső forgalom rendezett mederbe terelése, a forgalombiztonság növelése.

A klímaturatosság jegyében a település a közösségi közlekedés fejlesztését preferálja, valamint a környezetbarát közlekedési módot képviselő kerékpáros- és vízi közlekedés fejlesztését. Előbbi a belső kapcsolatok kedvező eszköze, és - rekreációs használata révén - a turizmus érdekeit is szolgálja.

KÖZMŰ INFRASTRUKTÚRA

A Nemzeti Fejlesztés 2030 című dokumentum jelentős teret szentel a klímaváltozás hatásainak felmérésére és a felkészülési teendők számbavételére. Ezzel megerősíti az Európai Unió Tanácsának Magyar Elnöksége periódusa alatt született Klímabarát városok – Kézikönyv az európai városok klímaváltozással kapcsolatos feladatairól és lehetőségeiről című kiadvány megállapításait. A klímaturatos szemlélet azért is fontos Nyergesújfalu számára, mivel a klímaváltozással szemben, nevezetesen árvíz, és aszály, hőhullámok is szempontjából sérülékeny térségnek minősül.

Közmű-fejlesztés szempontjából kiemelt figyelmet kap a csapadékvíz-helyben tartása, a víztakarékosság, a megújuló energiák használatának növelése és az energia-hatékonyság. Valamennyi felsorolt tényező szerepel Nyergesújfalu Településfejlesztési Konceptiójának anyagában.

INTÉZMÉNYI INFRASTRUKTÚRA

A település intézményi infrastruktúrája a hasonló méretű településekhez mérve jónak számít, ez azonban nem jelenti azt, hogy nincs benne további fejlesztési potenciál. Az időskorúak ellátása, a lakónépesség igényeihez mért szociális, nevelési, oktatási, kulturális, sport és szabadidős intézmények fejlesztések megvalósulása várható.

2.A.D. MŰEMLÉKI ÉRTÉKEK FELMÉRÉSE ESETÉN, A KÖZÉPTÁVON TERVEZETT, A TELEPÜLÉSI ÉRTÉKLELTÁRBAN SZEREPELTETETT LÉTESÍTMÉNYEK MEGJELENÉSÉT ÉRINTŐ BEAVATKOZÁSOK

A „Hagyományok megőrzése, átörökítése”, a „Természeti és épített sajátosságok megőrzése” az értékőrzés mellett a megismerttetést is szolgálja. A megismerés – megértés – megszeretés íve pedig a lokálpatrióta szemléletet erősíti.

Az „Épületállomány felújítása” magába foglalja a művi értékeknek és környezetüknek együttes fejlesztését.

2.B. A VÁLTOZÁSOK HATÁSAI

A település kulturális öröksége sérülékeny, meg nem újuló erőforrás, amelynek minden egyes eleme feltétlenül megóvandó, ezért azok elhelyezkedését, védelmét a vonatkozó Koncepció prioritásként kezeli.

Az örökséget ért károk mértéke eltérő. Már az arculati megjelenést beárnyékoló kisebb károk is elrontják a település összképet. Amennyiben ehhez szerkezeti károk is társulnak, úgy az építmények hasznosíthatósága kerül veszélybe. A legutolsó lépcsőfoknál, azaz az örökségi elemek megsemmisülésénél egy kapu bezárul mögöttünk, amin soha többé nem tudunk visszamenni. Az ellentételezés ebben az esetben lehetetlen. Örülhetünk a felmérési dokumentáció meglétének, ismerhetjük az adatokból kinyerhető információt. A későbbi korok új technológiával megerősített vizsgálati módszereit azonban már nem tudjuk alkalmazni, sok, ma még nem ismert tény örökre homályban tartva.

A kárenyhítés helyett a hangsúlyt a megelőzésre, a megtartásra kell áthelyezni. Az örökségi elemek jó karban tartása az elsődleges, a kárenyhítés lehetőségeinek kutatását, csak előbbi alkalmazhatatlansága esetére tartogassuk.

Régészeti lelőhelyeket érintő fejlesztések esetén mindenképp szükséges a terület előzetes feltárása, hogy az ott található régészeti információk ne vesszenek el. Itt a kárenyhítést a megelőző feltárás jelentheti.

2.B.A. HATÁSOK A RÉGÉSZETI ÖRÖKSÉGRE

A régészeti emlékek statikus és dinamikus tényezők együttesének tekinthetők. A földben várják megtalálásukat. Nem mozdulnak, nem változnak, mégis azzal, hogy felszínre kerülnek hirtelen ugrással átírnak addig szilárdnak hitt történelmi tényeket. Azzal, hogy megismertük őket, történelmi tudásunkat gyarapították. Megtartásuk fontos, elpusztulásukkal csökken az ismeretek tárháza. Fontos a feltárás maradéktalan szakszerűsége, részletes dokumentálása. Kedvező a helyben való bemutathatóság, kerülendő a fennmaradást veszélyeztető minden lépés.

A Koncepció erősíti az értékalapú magatartást. Előtérbe helyezi a kulturális örökség megbecsülését, amely az identitás alapja. Céljai között szerepel a hagyományőrzés.

A település határából megismert régészeti lelőhelyek feltárhatóságának lehetősége a meglévő területhasználat mellett – reményeink szerint – biztosított.

2.B.B. HATÁSOK A TÖRTÉNETI TELEPÜLÉSRE, TELEPÜLÉS- ÉS TÁJSZERKEZETRE

A Koncepció a kontinuitás mellett a kedvező irányú változásokra helyezi a hangsúlyt. Nyergesújfalu a Dunakanyar kapujában, a Gerecse lábánál elterülő, gazdasági potenciáljában rejlő lehetőségeivel élő, vonzó kisváros kíván lenni, mely kiemelten kezeli a kulturális örökség védelmét. Emellett hangsúlyt kap a gazdasági potenciál növelése, az életminőség javítása, az épített környezet fejlesztése, valamint a természeti környezet megóvása. A település határában tervezett változások régészeti lelőhelyeket is érinthetnek, ezek azonban adott esetben nemcsak a település, hanem a tágabb térségének érdekét is szolgálja.

Az elmúlt évszázadokban a táj jelentős átalakításokon ment keresztül, érintve a kül- és belterületi részeket egyaránt. Megváltozott a lakóterületek kiterjedése, a mezőgazdasági művelés módja, a termesztett növények fajösszetétele, ezzel együtt csökkent a természetes élőhelyek aránya, megváltozott a tájszerkezet. A település a korábbi, természeti rendszereket felhasználó, azokkal

harmonizáló élete, működése megváltozott, kizsákmányolóvá vált, növekedése elszakadt a természetes dinamikától, mely számos konfliktust okozott. A Konceptió célja ezen konfliktusok feloldása.

A Konceptió a fenntarthatóság elvét hangsúlyosan kezeli. Tudja, hogy a fejlődés nem a területi terjeszkedés szinonimája, az élhető, szerethető település kialakítása a legfontosabb. A gazdasági szereplők látótere a környezettudatos szemlélet felé fordul, üzleti hasznot látva a klímatudatos magatartásban. A zöldfelületi fejlesztésre helyezett hangsúlyok, a környezetbarát közlekedés fejlesztése, a környezetterhelés csökkentése a befektetőket vonzó környezet kialakítása felé tett lépésként fogható fel. Az energiahatékonyság a megújuló energiahasználat előtérbe helyezésével párhuzamosan jövőbe mutató stratégia, amely az életminőség javulását eredményezi.

A Konceptió elvei változásokat hoznak magukkal a településkép feltárlásában. A megközelítési módok, nyomvonalak köre a közlekedési változtatásokkal és a környezetbarát közlekedés eszközeivel, a kerékpárral bővül. A településkép feltárlásának új pontjai, vonalai a környezetbarát közlekedést használók érkezési helyei. A kerékpárosok számára jóval lassabb a feltárlás, az érzékelés ideje megnő, számukra van idő az elmélyült megfigyelésre.

A Konceptióban vázolt jövőkép megvalósulása esetén tehát a településkép jelentős, pozitív irányú módosulásokon megy keresztül. Ennek a változásnak mind a területi, mind a vonalas tényezői hangsúllyal bírnak.

A Konceptió a védett karakterjegyű területeken túl gondot fordít a település egészének arculatára, az alulhasznosított területek fejlesztésbe való bevonására. A település ugyanis több mint alkotóelemeinek egyszerű összegzése, valami új keletkezik a részek egymásra hatásából. Ám az elv visszafelé is igaz. Ha a részeket erősítjük, ezek hatása nem egyszerűen összegződik, hanem hatványozódva, magasabb szintű végeredményre vezet.

2.B.C. HATÁSOK A TELEPÜLÉSI ÉRTÉKLELTÁRBAN SZEREPLŐ MŰEMLEKI ÉRTÉKEKRE

Nyergesújfalu művi elemeinek az elmúlt századok során számos történelmi és természeti katasztrófát kellett átvészelnük. A település országos jelentőségű műemléke, műemléki környezete, helyi jelentőségű művi értékei kijelölik az egykori történelmi struktúrát, egyedei arculatot. Ezen épületek megérdemlik a megbecsülést, helyreállítást, a védelem fenntartását.

A védelemmel nem szeretnénk az épületeket egy múltbeli szerepre kárhozható. A valamikori létező, de mára adott esetben irrelevánssá vált funkciójuk ismerete mellett meg kell találni számukra a mai és a jövőbeni szerepüket is. Nem hasznosulhat valamennyi múzeumként, az a kedvező, ha integrálódnak a település életébe, a településszerkezeti helyzetüknek megfelelő funkciót betöltve. Nem szabad megijedni a múltban betöltött szerepkör és a ma neki szánt funkció jelentős eltérésétől. Ha élettal nem töltjük meg az értékeket, pusztulásuk elkerülhetetlenné válik.

A Konceptió a hagyományos arculati elemek megőrzését felvette céljai közé, melyek között szerepel még az intézményi infrastruktúra fenntartható fejlesztése is. Ezek a célok mind összeköthetők az értéket képviselő ingatlanok hasznosításával, élettal való megtöltésével.

Magyarország Fejlesztési és Területfejlesztési Konceptiója Komárom-Esztergom megyére – több más irány mellett – infrastrukturális, gazdasági, turisztikai és megújuló energia felhasználását célzó fejlesztéseket nevesít. A műemlékek fenntarthatóságának gazdasági esélyét a rögzített irányokhoz való kapcsolódás, hasznosításuk támogatott keretekhez kötése jelenti.

A település terjeszkedése, kapcsolatainak bővülése a környezetterhelés növekedése irányába mutat, melyek hatással vannak az épített örökség műszaki állapotára. Élhetünk azonban olyan eszközökkel, amely e folyamatot mérsékelheti, sőt megállíthatja.

A környezetterhelés tényezői közül a zaj és rezgés döntően közlekedési eredetű, ám a gazdasági tevékenységből, sőt a szórakoztató létesítményekből eredő terhelés is jelentős lehet. A közlekedési eredetű zaj- és rezgésterhelés környezetbarát közlekedési módok infrastruktúrájának kiépítésével, a gazdasági eredetű a legjobb technológiára törekvéssel, míg a szórakoztató létesítmények zajterhelése elsősorban zárt, zajszigetelt megoldásokkal mérsékelhető.

A környezetterhelés másik tényezője a levegőszennyezés. Ez technológiai fejlesztésekkel, a portterhelést megkötő burkolatokkal, illetve zöldfelületi kialakítással ellensúlyozható.

A harmadik tényező a vízvédelem kérdése. A víztakarékosság, a vizek helyben tarása, a szennyezett víz tisztításának hatásfok-növelése, illetve a közművesítés kiépítettségének növelése mind a vízvédelem érdekeit szolgálja. Mindezek mellett a helyes mezőgazdasági gyakorlat alkalmazása ugyancsak hozzájárul a talaj- és talajvízterhelés csökkentéséhez.

Az épített örökség műszaki állapotára mindhárom tényező kihat. Az épületek állagromlása, illetve a rezgés, a levegőszennyezés és az agresszív vizek jelenléte között egyenes arányosság mutatható ki.

A Konceptió jövőképe az életminőség javítását, a vonzó települési környezet kialakítását, valamint a környezetterhelés csökkentését egyaránt bevette céljai közé. Mindezek az örökség műszaki állapotát kedvező irányba befolyásolják.

3. ÉRTÉKVÉDELMI TERV

3.A. AZ ÉRTÉKLELTÁRBAN SZEREPELTETETT ÉRTÉKEK MEGŐRZÉSÉT BIZTOSÍTÓ SZEMPONTOK ÉS KÖVETELMÉNYEK

A régészeti örökség felmérését a Miniszterelnökség Örökségvédelmi Hatósági Főosztály, Örökségvédelmi Nyilvántartási Osztály 2018. júniusi állapotot tükröző adatbázisa, a régészeti leltárkönyvek áttekintése alapján állítottuk össze. Az értékek meghatározása, a fenti adatforrások használata miatt, a tudományosan megalapozott rangsorolást követi.

A műemléki értékek 2018. júniusi állapotot tükröző adatai a Miniszterelnökség által vezetett, a kulturális örökség védelméről szóló 2001. évi LXIV. törvény (Kötv.) 71.§ (1) bekezdése szerinti központi, közhiteles nyilvántartás alapján készültek.

A helyi művi értékek besorolásánál a településfejlesztési koncepcióról, az integrált településfejlesztési stratégiáról és a településrendezési eszközökről, valamint egyes településrendezési sajátos jogintézményekről szóló 314/2012. (XI. 8.) Korm. rendelet helyi védelemről szóló 23/A-23/D §-ok előírásait követtük.

A Világörökségi Várományos Helyszínek Jegyzékéről szóló 27/2015. (VI. 2.) MvM rendelet alapján Nyergesújfalu Táttal közösen szerepel a Világörökségi Várományos Helyszínek Jegyzékében.

A nyilvántartott régészeti lelőhelyek és műemlékek védelmét jogszabályok biztosítják.

A helyi értékek fennmaradását az Értékleltárba történő felvételük, a szabályozási tervlapon történő ábrázolásuk, illetve településképi rendelet általi védelem alá helyezésük segítheti elő.

JAVASLATOK A RÉGÉSZETI ÖRÖKSÉG VÉDELMERE

A tervezett fejlesztési területen fekvő régészeti lelőhelyekről főként leletbejelentések, kisebb leletmentések és régészeti terepbejárások során végzett felszíni megfigyelések, vagy részben lelőhely feltárások révén van adatunk, ezért a több lelőhely pontos kiterjedése, jellege, szerkezete, állapota nem ismert.

Több épített örökség található a település határában. Ezek közé sorolhatók a Crumerum katonai tábor emlékei és a civil település épületei, a római út alapozása, a középkori Újfalu, Sánc-hegy és Kis-Sánc-hegy és Marót temploma, a 14. század végéről adatható érseki vadászkastély, és az 1526-os maróti csatával összefüggésben kiépített védművek, továbbá a kuruc harcok során 1706 táján emelt sáncok

Fontos, hogy a Ripa Pannonica világörökségi helyszíneként nagyobb látogatottságot kap a Sánc-hegyi tábor, ahol a fejlesztéseknek a régészeti örökségi érdekekkel összhangban kell megvalósítani.

Több lelőhelyen még régészeti kutatás sem történt, ezért nagyon fontos, hogy a magántulajdonban lévő területeken a tulajdonosi szándék összhangba kerüljön az örökségvédelem érdekeivel. Kiemelt figyelmet érdemel az 500. évfordulóra készülve a maróti csata helyszíne, melyen külön stratégiai tervezéssel méltó emlékhelyet lehetne létrehozni 2026. szeptemberéig (1526. szeptember 13-15. történt az ostrom).

Tekintettel arra, hogy a lelőhelyek közül csak a Sánc-hegy és környéke tartoznak kiemelt védelem alá, fontos lenne fent nevezett, épített örökséggel jellemezhető lelőhelyek magasabb védelmi kategóriába sorolása.

A nyilvántartott régészeti lelőhelyek védetté nyilvánítása a 2001. évi LIV. törvény alapján

„12. § Az ország kiemelkedő történeti és kulturális jelentőségű nyilvántartott régészeti lelőhelyeit jogszabályban kell védetté nyilvánítani.

13. § (1) A védetté nyilvánított régészeti lelőhelyeken nem lehet olyan tevékenységet folytatni, amely a lelőhelynek akár részleges állapotromlását eredményezheti.

(2) A védetté nyilvánított régészeti lelőhelyhez védőövezetet lehet kijelölni.

(3) A védetté nyilvánított régészeti lelőhelyeket kiemelten vagy fokozottan védett régészeti lelőhely kategóriába kell sorolni.

(4) Kiemelten védett az a lelőhely, mely kivételes tudományos jelentőséggel, és nemzetközi vagy országos szempontból kiemelkedő fontossággal bír. Fokozottan védett az a régészeti lelőhely, melynek tudományos jelentősége megállapítható, és egy nagyobb tájegységre nézve kiemelkedő fontossággal bír.

14. § (1) A védetté nyilvánítás előkészítését a Hivatal folytatja le, amely évente legalább egyszer javaslatot tesz a nyilvántartott régészeti lelőhelyek védetté nyilvánítására.

(2) A védelem alá vonni tervezett lelőhelyhez és a lelőhely régészeti védőövezetéhez tartozó ingatlanok tulajdonosait és az egyéb érintett személyeket jogszabályban meghatározott módon értesíteni kell.”

Olyan, beépítésre szánt terület esetében, melyek területén régészeti lelőhely található, a beruházások földmunkával, közműkiépítéssel járhatnak/járnak, ezért szükséges a régészeti örökség érintettségének vizsgálata. A védetté nyilvánított régészeti lelőhelyen a hatóság örökségvédelmi engedélye szükséges:

- ♦ - minden 30 centiméter mélységet meghaladó földmunkához, tereprendezéshez, valamint depó, feltöltés, töltés létesítéséhez
- ♦ - régészeti emlék megóvási, konzerválási munkálataihoz

A településrendezési terv által közvetlenül nem érintett, de minden földmunkával járó beavatkozást (alapásás, közművesítés stb.) fokozott figyelemmel kell kísérni minden ismert régészeti lelőhelyen és a kijelölt régészeti érdekövezetekben (mai belterület - középkori/újkorai Nyergesújfalu). Ezekben a kialakult használat folytatható, de attól a lelőhely nem károsodhat. Lelet, vagy jelenség előkerülésekor a 2001. évi LXIV. tv. szerint kell eljárni. Nyergesújfalu mai belterülete beépítettsége miatt régészeti szempontból pontosabban nem értékelhető, viszont a településközpontban bármilyen földmunka esetén régészeti szakfelügyelet javasolt (Kálváriahegy, Eötvös Általános iskola, Béla király u., Nyergesújfalu újkorai településmagja, római út mente - várható római kori emlékek előkerülése alapján).

A 68/2018. (IV. 9.) Korm. rendelet 37. § (1) alapján Nagyberuházással kapcsolatos régészeti feladatellátás esetén a régészeti feltárás elvégzésére vonatkozó általános követelményeket és a megelőző feltárásra vonatkozó szabályokat a 38-45. §-ban foglalt eltérésekkel kell alkalmazni.

(2) A nagyberuházáshoz kapcsolódóan létesített anyagnyerőhely vagy célkitermelőhely vonatkozásában a nagyberuházás esetén folytatott régészeti feltárásra vonatkozó rendelkezéseket csak akkor kell alkalmazni, ha az anyag-nyerőhely vagy a célkitermelő-hely létesítése nagyberuházásnak minősül.

(3) A rendelkezésre álló örökségvédelmi hatástanulmány vagy próbafeltárás nélkül készült előzetes régészeti dokumentáció esetén a hatóság dönt arról, hogy az alkalmas-e az elvégzendő régészeti feladatellátás módjának, valamint idő- és költségvonatának meghatározására. A hatóság - a 3. § (3) bekezdése szerinti örökségvédelmi szerv véleményének kikérésével, észszerű határidő kitűzésével - előírja a hiányzó munkarészek pótlását vagy új előzetes régészeti dokumentáció elkészítését.

A hatástanulmányban előírt hatáselemzést, kárenyhítést nem lehetett valamennyi lelőhely esetében tételenesen kidolgozni, ugyanakkor törekedtünk arra, hogy a régészeti lelőhelyeket veszélyeztető várható tevékenységekkel számolva megoldási javaslatokat tegyünk ezen esetekre is. Megoldási javaslataink legfőképp a megelőzést szolgálják, régészeti érdekű területek, a hozzájuk kötődő régészeti tevékenység biztosítása formájában. Elsődleges szempont a Kötv. 7. § 4. pontja értelmében

a fenntartható használat elvének betartása, így biztosítva a védett kulturális örökségi elemek fennmaradását.

A Kötv. 9-10. §-a értelmében a régészeti lelőhelyeket - a fenntartható használat elvének figyelembevételével - csak olyan mértékben lehet igénybe venni, hogy azok állománya számottevően ne csökkenjen, illetve eredeti összefüggéseik jelentősen ne károsodjanak. A régészeti örökség elemeit lehetőleg eredeti lelőhelyükön, eredeti állapotukban, eredeti összefüggéseikben kell megőrizni. A régészeti lelőhelyek védelmére irányuló intézkedéseknek elsősorban megelőző, szükség esetén mentő jellegűeknek kell lenniük.

Egy régészeti emlék statikus és dinamikus tényezők együttese. A föld mélyén rejlenek, külső ráhatás nélkül viszonylagos állandóságban. Onnantól, hogy felszínre kerülnek, dinamikus tényezővé válnak. Pusztulásukkal az általuk hordozott ismeretek tárháza csökken. Épp ezért kerülendő minden fennmaradást veszélyeztető lépés. Ilyen lényegében a feltárás is, amely tulajdonképp tudományosan levezényelt „megsemmisítés” és mint ilyen az utolsó lehetőség, hogy megvédjük kulturális örökségünket, mielőtt a dózerek tennék azt tönkre. Azzal, ha megismertük őket, történelmi tudásunkat gyarapszík. Fontos a feltárás maradéktalan szakszerűsége, részletes dokumentálása. Kedvező a helyben való bemutatathatóság, kerülendő a fennmaradást veszélyeztető minden lépés.

A Konceptió erősíti az értékalapú magatartást. Előtérbe helyezi a kulturális örökség megbecsülését, amely az identitás alapja. Céljai között szerepel az épített értékek megóvása.

Fontos szempont a régészeti emlékek feltárhatóságának, megmaradásának, bemutatathatóságának vagy pusztulásának lehetőségeit biztosítani.

Nélkülözhetetlen lenne a tágabb közönség megismertetése céljából a fontosabb belterületi és külterületi lelőhelyek információs táblával való ellátása, különös tekintettel a kiemelten védett régészeti lelőhelyek esetében.

A belterületen előkerülő jelentősebb, helyszínen megtartható régészeti emlékeket érdemes lenne helyszínen bemutatni.

A külterületen előkerült legjelentősebb települések nyomait a szükséges kutatások elvégzése után érdemes lenne akár egy régészeti park keretében, a főutak melletti jól megközelíthető területeken kialakítani, és közzétenni.

A régészeti lelőhelyek jelentős többségének bemutatathatósága és hasznosíthatósága, csak azok további részletesebb kutatása, feltárása alapján tervezhető meg.

A Településfejlesztési Konceptió nem fogalmazza meg az összes területfelhasználási változással járó módosítást, illetve konkrét területhez kötött beruházási elképzelést, emiatt a régészeti örökségre közvetlenül gyakorolt hatása nem értékelhető. Azonban felveti a fejlesztések lehetőségét számos olyan területen, ahol ez a későbbi tervezési folyamat részeként megvalósulhat. Emiatt a további tervezések során figyelembe kell venni, hogy a beépítéssel, vagy jelentősebb talajmunkával járó tevékenységet eredményező változtatási szándékok esetében a nyilvántartott régészeti lelőhelyek elkerülésére kell törekedni.

A lelőhelyek állapotát, ahogy jelenleg is legnagyobb mértékben a beépítések, gazdasági – ipari beruházások, kisebb mértékben a mezőgazdasági művelések okozta bolygatások veszélyeztetik. Az állapotromlást ez utóbbi esetben legfőbb csak optimalizálni lehet.

Nyilvántartott régészeti lelőhely esetében, a régészeti lelőhelyeken megvalósuló tevékenység, építmény, létesítmény engedélyezésére irányuló eljárásokban a Korm. rendelet 3. § (1) a, pontja és 1.

számú melléklete szerint illetékes járási, valamint a 62/A. §-ban foglalt szakkérdések érvényesülése érdekében a területileg illetékes Kormányhivatal Építésügyi és Örökségvédelmi Irodáját, mint szakhatóságot kell megkeresni.

A településrendezési tervek készítése tekintetében minden esetben a megőrzés kell, hogy legyen az elsődleges szempont, a fenntartható használat elve határozza meg a kezelésüket. A lelőhelyek feltárása az utolsó lehetőség arra, hogy megvédjük kulturális örökségünket. Általános elgondolás, hogy a régészet kizárólagos célja az ásatás. Valójában a régészek sokkal inkább azon munkálkodnak, amennyiben lehetséges hagyják a helyszínt és maradjon minden eredeti állapotában, mivel minden ásatás is egyben pusztítás, az eredeti összefüggések dokumentált módon történő megsemmisítése.

A Kötv. 11. §-a alapján valamennyi nyilvántartott régészeti lelőhely a törvény erején fogva általános védelmet élvez.

A régészeti lelőhelyek védelmére irányuló intézkedéseknek elsősorban megelőző, szükség esetén mentő jellegűeknek kell lenniük.

A beépítések, átépítések, közműfektetések és tervezett közúthálózat fejlesztések okozta földbolygatások egyaránt és általában veszélyeztetik a régészeti lelőhelyek állapotát. Bárminemű beépítéssel, vagy jelentősebb talajmunkával járó tervezések során a tevékenységet eredményező változtatási szándékok esetében a nyilvántartott régészeti lelőhelyek elkerülésére kell törekedni.

A Kötv. 20.§ (1) bekezdésének értelmében nyilvántartott régészeti lelőhelyen állapotromlással járó tevékenység csak engedéllyel végezhető.

Az Kötv. 19. § (1) bekezdése szerint a földmunkával járó fejlesztésekkel, beruházásokkal (beleértve az erdőtelepítést és erdőirtást) a nyilvántartott régészeti lelőhelyeket jogszabályban meghatározott esetekben és módon el kell kerülni. A Korm. rend. 21. §. (3) bekezdése értelmében a földmunkával járó beruházással el kell kerülni a védetté nyilvánított régészeti lelőhelyet, a nyilvántartott tájképi jelentőségű régészeti lelőhelyet és az eredeti összefüggéseiben megmaradt, helyben és fizikai állapotromlás nélkül megőrzendő régészeti emléket.

A hatástanulmányban előírt hatáselemzést, kárenyhítést pontos kiviteli tervek hiányában egyelőre nem lehet valamennyi lelőhely esetében tételesen kidolgozni, ugyanakkor arra törekedtünk, hogy a régészeti lelőhelyeket veszélyeztető várható tevékenységekkel számolva általános megoldási javaslatokat tegyünk. Ezek a javaslatok a fenntarthatóság elvén alapulva, legfőképp a megelőzést szolgálják. Amennyiben a lelőhely fenntarthatósága a fejlesztések okán nem biztosítható, úgy a kárcsökkentést elősegítve a beavatkozások a szükséges mértékig, mindenképp régészeti tevékenység biztosítása formájában történjenek.

A Kötv. 19. § (2) bekezdése alapján a régészeti örökség elemei eredeti helyzetükből csak régészeti feltárás keretében mozdíthatók el.

A Korm. rendelet 21. § (1) bekezdése értelmében nyilvántartott régészeti lelőhelyen állapotromlással járó tevékenység csak a Kötv. és a Korm. rendelet alapján, valamint e rendeltben meghatározott engedéllyel végezhető.

A Kötv. 22.§ (1) bekezdés értelmében a nyilvántartott régészeti lelőhelynek a beruházással kapcsolatos földmunkával érintett részén az örökségvédelmi hatóság által előírt módszerekkel megelőző feltárást kell végezni.

A megelőző régészeti feltárások formája többféle - régészeti megfigyelés, próba-, és teljes felületű feltárás -, melyek jellemzőit és előírásait a Kötv. és a Korm. rendelet adott bekezdései részletesen szabályozzák.

NYILVÁNTARTOTT RÉGÉSZETI LELŐHELYEK

RÉGÉSZETI MEGFIGYELÉS

A Kötv. 22. § (3) bekezdés a) pontja értelmében, régészeti megfigyelést kell előírni, ha a tervezett tevékenység nem vagy csak csekély mértékben érinti a nyilvántartott régészeti lelőhelyet és a régészeti örökség elemeit; ha a régészeti örökség elemeinek előfordulása szórványos; ha a beruházással kapcsolatos földmunka mélysége nem éri el a régészeti örökségi elemek jelentkezési szintjét; ha a nyilvántartott régészeti lelőhely beruházással érintett területét korábban földmunkával bolygatták, illetve ha a beruházás műszaki jellege miatt a régészeti feladatellátás más módon nem végezhető el.

A földmunkák közben végzendő régészeti megfigyelés (Kötv. 7.§ 36. pont) célja a beruházás földmunkájának régész által a helyszínen történő folyamatos figyelemmel kísérése, szükség esetén a régészeti bontómunka elvégzése és dokumentálása.

A Korm. rendelet 35. § (1) bekezdése szerint amennyiben a régészeti megfigyelés során bontómunka válik szükségessé – legalább a beruházási földmunkával érintett mélységig -, az előkerült régészeti jelenség vonatkozásában a régészeti bontómunkát és az elsődleges leletfeldolgozást a régészeti megfigyelés keretében kell elvégezni. amit a Korm. rendelet 7.sz. mellékletében meghatározott adattartalommal a Hatóságnak be kell jelenteni.

PRÓBAFELTÁRÁS

A Kötv. 22. § (3) bekezdés b) pontja szerint próbafeltárást lehet előírni, ha előzetes régészeti dokumentáció nem áll rendelkezésre, vagy annak készítéséhez jogszabályban meghatározottak szerint nem végeznek próbafeltárást, továbbá földkiemeléssel nem járó alapozási technikával tervezett beruházás valósul meg, illetve a nyilvántartott régészeti lelőhely jellege, intenzitása, térbeli kiterjedése vagy rétegsora nem ismert.

TELJES FELÜLETŰ FELTÁRÁS

A Kötv. 22.§ (3) bekezdésének c) pontja alapján teljes felületű feltárás írható elő, amennyiben a beruházással érintett lelőhely vagy lelőhelyrész hazánk múltjának kiemelkedő fontosságú forrása, ha a beruházás történeti városmag területén valósul meg, továbbá – a Kötv. 22.§ (3) bekezdésének d) pontja szerint – ha a feltárás a tudományos ismereteket várhatóan jelentős új eredményekkel gazdagítja.

A hatóság a Kötv. 22.§ (4) bekezdése alapján a régészeti feladatokat a lelőhely különböző részei vonatkozásában eltérően is meghatározhatja.

A régészeti szakfeladatok elvégzésére jogosult intézményről a Kötv. 20.§ (4) bekezdés és a Kötv. 22.§ (5) bekezdésének b) pontja rendelkezik. A megelőző feltárássra jogosult szerv és a beruházó közötti szerződéskötést a Kötv. 22.§ (10) bekezdés írja elő.

A beruházó költségviselését a Kötv. 19.§ (3) bekezdése írja elő. A Kötv. 19.§ (4) bekezdés értelmében a régészeti feladatellátás hatósági ár alapján végezhető. A hatósági árakat a Korm. rendelet 5. melléklete tartalmazza.

A Kötv. 22.§ (2) bekezdése szerint a földmunkával járó beruházások előkészítése során előzetes régészeti dokumentáció (a továbbiakban: ERD) készíthető, különösen a földterület-kiválasztáshoz és nyomvonal-kijelöléshez.

A Kötv.19. § (3) és a 22-23. §- szerint a régészeti feltárások költségét, a mentő feltárások kivételével annak kell fedezni, akinek érdekében a feltárás szükségessé vált. A Kötv. 23. § (2) alapján a régészeti feltáráshoz kapcsolódó régészeti földmunka megvalósításáról a beruházó köteles gondoskodni. A Kötv. 23. §. (1) szerint a megelőző feltárás esetén a teljes felületű feltárást legalább az engedélyezési vagy kiviteli terv szerinti földmunkával érintett mélységig kell elvégezni azzal, hogy a földmunkával érintett mélység szintjén lévő régészeti leletek és emlékek egészét fel kell tárnani.

A szükséges feltárások rendjét a Korm. rendelet 21-28. §-a határozza meg. Megelőző feltárás esetén a régészeti feltárás elvégzésre vonatkozó általános követelményeket a Korm.rendelet 31- 36 §-ában foglalt kiegészítésekkel kell alkalmazni.

Nagyberuházáshoz kapcsolódó régészeti feladatellátásra beleértve az előzetes régészeti dokumentáció készítését - a megelőző feltáráshoz kapcsolódó szabályokat a Kötv. 23/C-23/F. §-ban foglalt eltérésekkel kell alkalmazni.

Nagyberuházásokkal összefüggő régészeti feltárások esetében a Korm. rendelete 37-45. §-a alapján kell eljárni.

A Kötv. 23/C. §-a alapján a nagyberuházás esetén - a (2) bekezdésben foglalt kivétellel előzetes régészeti dokumentációt kell készíteni. A Kötv. 23/D. § (1) bekezdése értelmében az előzetes régészeti dokumentáció zárodokumentuma a feltárási projektterv. A feltárási projektterv meghatározza a nagyberuházáshoz kapcsolódó valamennyi régészeti feladatellátást, annak módját, az érintett területet és annak régészeti jellemzőit, a várható kockázatokat (Kötv. 23/D. § (2). ERD-t a jogszabályban meghatározott szerv készíti el, ezt az első olyan hatósági engedélyezési eljárásban be kell nyújtani, amely földmunkák végzésére jogosít. Az ERD részét képező feltárási projektterv alapján kerül sor a konkrét régészeti feladatellátás meghatározására, amelyet – amennyiben engedélyköteles tevékenységről van szó – az örökségvédelmi hatóság engedélyez.

23/E. § (1) bekezdése szerint a beruházó a megelőző feltárás elvégzésére írásbeli szerződést köt, ha a megelőző feltárás elvégzésére a terület rendelkezésre áll. A Korm. rendelet 41. §-ában foglaltak alapján a szerződéskötést a nagyberuházások esetén a Magyar Nemzeti Múzeum koordinálja (Kötv. 23/E. § (2). A nagyberuházást megelőző feltárást a gyűjtőterületén érintett megyei hatókörű városi múzeum végezheti jogszabályban meghatározottak szerint 23/E. § (2a).

RÉGÉSZETI ÉRDEKŰ TERÜLETEK

A jelenleg nyilvántartott lelőhelyeken túl a Kötv. 7. § 29. pontja értelmében régészeti érdekűnek minősül minden olyan terület, természetes vagy mesterséges üreg és a vízmedrek azon része, amelyen, illetve amelyben régészeti lelőhely előkerülése várható, vagy feltételezhető.

Régészeti érdekű területeken tervezett beruházás esetén megelőző régészeti kutatás vagy örökségvédelmi hatástanulmány készítése javasolható. Örökségvédelmi hatástanulmány készíttetését az örökségvédelmi hatóság is előírhatja a Korm. rendelet 83.§-a szerinti engedélyezési eljárásokban.

A régészeti érdekű területeken, azokon a helyrajzi számokon, ahol jelenleg nincs nyilvántartott régészeti lelőhely a tervezett földmunkák minden esetben régészeti szakfelügyelet/megfigyelés

biztosítása mellett, az örökségvédelmi iroda által kiadott végzés birtokában végezhetők, a régészeti örökségi értékek védelme és fenntarthatósága okán.

VÁRATLANUL ELŐKERÜLŐ RÉGÉSZETI LELOHELY

Valamennyi, a régészeti feltárás esetén kívül előkerült régészeti emlék, illetve lelet esetében is törekedni kell a régészeti örökség elemeinek helyszíni megőrzésére a Kötv. 24. § (1) bekezdése szerint. Ha bármilyen tevékenység során régészeti feltárás nélkül régészeti emlék, vagy lelet kerül elő, a felfedező (a munka felelős vezetője) a Kötv. 24. § (2) bekezdés értelmében köteles a tevékenységet azonnal abbahagyni és a feltárással jogosult szervnek azt haladéktalanul bejelenteni, a tevékenységet a hatóság intézkedésének kézhezvételéig szüneteltetni, a helyszín és a lelet őrzéséről - a felelős őrzés szabályai szerint - a hatóság intézkedéséig gondoskodni.

A régészeti lelőhelyek megrongálását, megsemmisítését, gondatlan kezelését a Kötv. 82. §-a szankcionálja.

ÖSSZEGZÉS

A szakmai adatszolgáltatása alapján, a közhiteles örökségvédelmi nyilvántartásban, 2018. júniusi állapot szerint, Nyergesújfalu város közigazgatási területén összesen 32 nyilvántartott régészeti lelőhely található, melyek közül 3db kiemelten védett (Sánc-hegy és a Sánc-hegy II-III. lelőhelyek).

A Kötv. 11. §-a alapján valamennyi nyilvántartott régészeti lelőhely a törvény erején fogva általános védelmet élvez.

Elsődleges szempont a Kötv. 7. § 4. pontja értelmében a fenntartható használat elvének betartása, így biztosítva a védett kulturális örökségi elemek fennmaradását.

A Kötv. 9-10. §-a értelmében a régészeti lelőhelyeket - a fenntartható használat elvének figyelembevételével - csak olyan mértékben lehet igénybe venni, hogy azok állománya számottevően ne csökkenjen, illetve eredeti összefüggéseik jelentősen ne károsodjanak. A régészeti örökség elemeit lehetőleg eredeti lelőhelyükön, eredeti állapotukban, eredeti összefüggéseikben kell megőrizni.

A régészeti lelőhelyek védelmére irányuló intézkedéseknek elsősorban megelőző, szükség esetén mentő jellegűeknek kell lenniük.

A Kötv. 19. § (2) bekezdése alapján a régészeti örökség elemei eredeti helyzetükből csak régészeti feltárás keretében mozdíthatók el.

Minden ismert és nyilvántartott lelőhely esetében már a jelenlegi humuszréteg bolygatása (eltávolítása) is sértheti a régészeti örökség földben rejlő emlékeit, veszélyeztető forrásnak minősíthető. Amennyiben ezek területén elkerülhetetlen az építési tevékenység, vagy a földmunkával együtt járó bármilyen bolygatás (pl. ház-, pince- vagy kerítésalap ásása, közművek vezetése, tereprendezés, oszlopállítás, fásítás, árokásás, útépités, stb.), annak eljárásába a kulturális örökségvédelmi hatóságot be kell vonni, az esetleges örökségvédelmi károkozás minimalizálás érdekében.

A fentiek mellett bármilyen újabb beruházás (pl. alagcsövezés, melioráció, talajlazítás, csatornaásás, homok-, agyag- vagy földbányászás, magas- vagy mélyépítés, útépités stb.), essen az bel- vagy külterületre, jelentős károkat okozhat a régészeti lelőhelyekben, ezért a fenti tevékenységek esetében az örökségvédelmi hatóság az engedélyezés során érvényesíti az örökségvédelmi érdekeket és előírja a szükséges örökségvédelmi hatáscsökkentő eljárást a beruházó számára, amely

a gyakorlatban a megelőző régészeti feltárás valamely formáját jelenti. A hatóság saját hatáskörében eljárva mérlegeli a tervezett beruházás és az általa a régészeti örökségben keletkező visszafordíthatatlan folyamatok arányát, viszonyát, majd a jogszabályokkal összhangban, ezek alapján kikötésekkel engedélyezi vagy – jogszabályi feltételek fennállása esetén – elutasítja az engedélykérelmet.

A régészeti feladatellátás formáit a fentebb részletesen kiemelt örökségvédelmi jogszabályok részletesen meghatározzák, szabályozzák. Tekintettel a törvényi és rendeleti szabályozásokra, mely alapján a beruházások esetében szükségessé váló régészeti feltárások költségét annak kell megtéríteni, akinek a megvalósítás érdekében áll, szükséges az előrelátó tervezés, valamint a fejlesztések során az örökségvédelmi többletköltségek tervezése.

Nyilvántartott régészeti lelőhely esetében, a régészeti lelőhelyeken megvalósuló tevékenység, építmény, létesítmény engedélyezésére irányuló eljárásokban a Korm. rendelet 3. § (a) pontja és 1. számú melléklete, valamint a 64.§-ban foglalt szakkérdések érvényesülése érdekében a területileg illetékes Kormányhivatal Építésügyi és Örökségvédelmi Irodáját, mint szakhatóságot kell megkeresni.

Valamennyi, a régészeti feltárás esetén kívül előkerült régészeti emlék, illetve lelet esetében a felfedező (a munka felelős vezetője) a Kötv. 24. § (2) bekezdés értelmében köteles a tevékenységet azonnal abbahagyni és a feltárással jogosult szervnek azt haladéktalanul bejelenteni, a tevékenységet a hatóság intézkedésének kézhezvételéig szüneteltetni, a helyszín és a lelet őrzéséről - a felelős őrzés szabályai szerint - a hatóság intézkedéséig gondoskodni.

A régészeti lelőhelyek megrongálását, megsemmisítését, gondatlan kezelését a Kötv. 82. §-a szankcionálja.

Ez a hatástanulmány a készítés időpontjában hatályos jogszabályok szerint, a rendelkezésre álló adatok alapján készült.

3.B. ÖNKORMÁNYZATI FELADATOK

HELYI SZABÁLYOZÁSI ELEMekre, ÖVEZETI ELŐÍRÁSOKRA, HELYI ÉRTÉKVÉDELMI RENDELETRE VONATKOZÓ JAVASLATOK

A Koncepciót megelőzően született meg Nyergesújfalu Város Településképi rendelete. Ennek keretében került sor az értékeket is érintő előírások megfogalmazására.

A településképi rendelet melléklete tartalmazza a város egyedi védelem alatt álló helyi építészeti örökségét és a településképi védelme szempontjából kiemelt területeket egyaránt helyrajziszámos felsorolás formájában.

A Településfejlesztési Koncepció kidolgozását követően sor kerül a Településrendezési eszközök felülvizsgálatára.

AZ ÉRTÉK VÉDELME T SZOLGÁLÓ EGYEDI, VAGY SAJÁTOS SZABÁLYOK

Az értékek védelmét egyedi vagy sajátos jogszabályok szolgálják. A régészeti lelőhelyek, valamint a műemlékek szabályozásáról a kulturális örökség védelméről szóló 2001. évi LXIV. törvény gondoskodik. A helyi értékek védelmével kapcsolatos részletes szabályozásra önkormányzati (önálló településképi) rendelet keretében születnek javaslatok.

AZ ÉRTÉKLELTÁRBAN SZEREPELTETETT LÉTESÍTMÉNYEK ÉRTÉKEIT ÉRINTŐ FEJLESZTÉSI, RENDEZÉSI ÉS HASZNOSÍTÁSI TÍPUSÚ FELADATOK MEGHATÁROZÁSA

A Koncepció célrendszere, amely a jövőkép elérését szolgáló intézkedéseket veszi számba, rögzítette, hogy milyen területi fejlesztések szükségesek az alapvető cél teljesítéséhez. Az örökségvédelem elemei közül a régészeti lelőhelyekkel jelentkező ütközés néhány esetben. Az érintett régészeti lelőhelyek esetében kármentést szolgáló feltárások elvégzésével kell számolni, mint ahogy a nyomvonalas infrastruktúra kiépítésénél is régész jelenlétét kell alapul venni.

A helyi értékek beazonosítása, a fejlesztésekkel ütközést nem mutat. Védelmük éppen fennmaradásukat szolgálja, ezért a fejlesztési elképzelések között helyi művi értékeket veszélyeztető javaslat nem szerepel.

AZ ÉRTÉKVÉDELME RE IRÁNYULÓ TEVÉKENYSÉGEK PRIORITÁSAINAK MEGHATÁROZÁSA, ÜTEMEZÉSE, FELELŐSEINEK MEGNEVEZÉSE

A helyi identitás erősítését, a művi értékek megőrzését kiemelten említő Koncepció prioritásai között szerepel a művi értékvédelem.

Az értékvédelemre irányuló tevékenységek ütemezésük sorrendjében:

- ◆ Helyi művi értékek beazonosítása
- ◆ Helyi művi érték-megőrzés támogatási formáinak számbavétele
- ◆ A településképi védelméről szóló rendelet, településképi arculati kézikönyv megalkotása
- ◆ Védelmi intézkedések kidolgozása, karbantartása
- ◆ Önkormányzati feladatkör helyi művi értékvédelemmel való kibővítése